

UTRIKESUTSKOTTET

Internationell konflikthantering

Quo vadit Europa? – freden, säkerheten och
demokratien inför 2000-talet

Paneldiskussion med Natos generalsekreterare
Javier Solana

Mänskliga rättigheter i interna konflikter och det
civila samhällets roll

Innehållsförteckning

Förord	4
Utrikesutskottets offentliga utfrågning den 19 mars 1998 om mänskliga rättigheter i interna konflikter – det civila samhällets roll	8
Minutes of a Public Panel Discussion held with Mr Javier Solana, Secretary-General of NATO, arranged by the Committees on Foreign Affairs and Defence on October 30, 1996, in the Swedish Parliament....	47
Utrikesutskottets offentliga utfrågning den 18 oktober 1995 om vårt gemensamma Europa, freden, säkerheten och demokratin inför 2000-talet	65

Förord

Säkerhetspolitik i en ny värld

Den nya säkerhetspolitiska situation som följt i det kalla krigets spår och de delvis nya risker och hot som världssamfundet står inför, avspeglas i de frågor som riksdagen har att ta ställning till. Utrikesutskottet har under mandatperioden 1994/95–97/98 bl.a. fördjupat sig i den nya helhetssynen på säkerhet, det s.k. bredare säkerhetsbegreppet, som förutom militär säkerhet även inkluderar bl.a. mänskliga rättigheter, ekonomi, kultur och miljö. Den nya europeiska säkerhetsstrukturen med utvidgningen av EU och Nato har också ägnats betydande uppmärksamhet. Mänskliga rättigheter i interna konflikter och FN:s möjligheter att ingripa i sådana konflikter, liksom att förebygga och eftervärda dessa, samt det civila samhällets roll och civila medel i konflikthantering är andra frågor som särskilt uppmärksammas.

Vid tre offentliga arrangemang i riksdagen togs ovan nämnda frågor upp till särskild behandling. Den 18 oktober 1995 arrangerade utrikesutskottet en offentlig utfrågning på temat *Quo vadit Europa- offentlig utfrågning om freden säkerheten och demokratin inför 2000-talet*, den 30 oktober 1996 anordnade utrikes- och försvarsutskotten gemensamt en offentlig paneldebatt med Natos generalsekreterare Javier Solana och den 19 mars 1998 höll utrikesutskottet en offentlig utfrågning *Mänskliga rättigheter i interna konflikter – det civila samhällets roll*.

Utskottet bedömer den information som framkom vid de båda utfrågningarna och i paneldebatten vara så intressant att den bör göras tillgänglig för en vidare krets. Utskrifterna av de båda utfrågningarna har funnits tillgängliga tidigare. Utskottet finner det ändå vara av särskilt värde att på detta sätt utge protokollsutskrifterna i samlad form tillsammans med den tidigare opublicerade diskussionen med Natos generalsekreterare Javier Solana. Ett skäl till detta är att de frågor som diskuterades vid respektive arrangemang härigenom sammantaget sätts in i ett bredare sammanhang genom att de relateras till ett antal viktiga riksdagsbeslut med anknytning till dessa ämnen. Ett annat skäl är att de tre arrangemangen också utgjorde viktiga element i utskottets projekt Internationell konflikthantering, vars huvuddelar härmed redovisas.

Projektet, vilket har ägt rum inom ramen för den allmänna uppföljnings- och utvärderingsverksamhet som förordats av Riksdagsutredningen i juni 1993 (Reformera riksdagsarbetet!) och som riksdagen sedermera ställt sig bakom (förs. 1993/94:TK1, bet. 1993/94:KU18), har också innefattat bl.a. besök vid universitet och andra forskningsinstitutioner samt föredragning av tjänstemän i Utrikesdepartementet. Erfarenheter från projektet har i olika sammanhang tillgodogjorts i utskottets beredningsarbete.

Quo vadit Europa– offentlig utfrågning den 18 oktober 1995 om freden, säkerheten och demokratin inför 2000-talet

I utfrågningen deltog forskare och tjänstemän från Utrikesdepartementet, sammanlagt ett tiotal personer. De inbjudna experterna höll förberedda anföranden varefter tillfälle gavs för ledamöterna att ställa frågor. De ämnen som avhandlades täckte ett brett fält: EU, GUSP, Ryssland i det framtida Europa, Sveriges säkerhetspolitiska situation, det svenska demokratibiståndet till Central- och Östeuropa och det vidgade säkerhetspolitiska begreppet. Under den sistnämnda punkten valde den amerikanska forskare som deltog att koncentrera sitt anförande på nedrustningspolitiska aspekter på säkerhet.

Under hösten 1995 bildades för första gången ett sammansatt utrikes- och försvarsutskott (UFöU), för att bereda regeringens proposition 1995/96:12 Totalförsvar i förnyelse. Regeringens förslag rörde bl.a. Sveriges säkerhetspolitik, vissa aspekter på internationella insatser samt krigsmaterielfrågor som hänger samman med försvarets materielförsörjning. I betänkande 1995/96:UFöU1 tillstyrkte det sammansatta utskottet propositionens förslag om målen för Sveriges säkerhetspolitik. Utskottet slog fast att Sveriges militära alliansfrihet syftande till att vårt land skall kunna vara neutralt i händelse av krig i vårt närområde består. Vidare ställde sig utskottet positivt till regeringens föreslagna höjning av ambitionen vad gäller försvarets förmåga att delta i fredsfrämjande aktiviteter. Under hösten tog riksdagen också, i betänkandet 1995/96:UU1, ställning till regeringens skrivelse FN inför framtiden i vilket bl.a. FN:s viktiga roll i det globala fredsfrämjande arbetet behandlades. Riksdagen beslutade vidare, efter beredning av utrikesutskottet (bet. 1995/96:UU4), om svenskt deltagande med en väpnad styrka (IFOR) under ledning av Nato i Bosnien-Hercegovina. Det svenska deltagandet baserades på mandat av FN och riksdagen hade redan tidigare beslutat om deltagande i den FN-ledda styrkan UNPROFOR (bet. 1992/93:UU35).

Offentlig paneldebatt den 30 oktober 1996 med Natos generalsekreterare Javier Solana

Paneldiskussionen arrangerades gemensamt av utrikes- och försvarsutskottet. Diskussionen lades upp så att en panel bestående av en expert på freds- och konfliktforskning samt en representant vardera för etermedier- och tryckta medier inledde med frågor på olika områden, varefter utskottens ledamöter fortsatte utfrågningen. De ämnen som behandlades var bl.a. Natos roll efter det kalla kriget, organisationens agerande i fredsbevarande operationer, Natos utvidgning och de baltiska staternas ställning i denna process samt Rysslands förhållande till organisationen. Det svenska samarbetet med Nato inom ramen för Partnerskap för fred (PFF) berördes också.

Hösten 1996 bildades ett sammansatt utrikes- och försvarsutskott, vilket tog ställning till delar av regeringens proposition 1996/97:4 Totalförsvar i förnyelse, etapp 2. Det sammansatta utskottet justerade sitt betänkande (bet. 1996/97:UFöU1) på morgonen samma dag som paneldiskussionen hölls och tillstyrkte därvid regeringens förslag på säkerhetspolitikens område. Riksd-

gens beslut år 1995 om säkerhetspolitikens mål och inriktning, om anpassning samt om säkerhetspolitiskt motiverade besparingar på totalförsvaret bekräftades därmed. Utskottet konstaterade i betänkandet att bevarandet av den militära alliansfriheten inte förutsätter att Sverige i något annat avseende skulle behöva ålägga sig restriktioner när det gäller deltagande i det framväxande europeiska säkerhetssamarbetet. Det är viktigt att Sverige bevarar handlingsfriheten att i takt med förändringar i omvärlden kunna utveckla sitt deltagande. Det vidgade säkerhetsbegreppets centrala betydelse betonades även i betänkandet.

Riksdagen beslutade hösten 1996 om fortsatt svenskt deltagande i fredsstyrkan i det forna Jugoslavien, IFOR:s förlängning i SFOR (bet. 1996/97:UU5).

Offentlig utfrågning den 19 mars 1998 om mänskliga rättigheter i interna konflikter och det civila samhällets roll

Till denna utfrågning inbjöds en expertpanel bestående av bl.a. forskare, en representant för en enskild organisation och en tjänsteman från UD. Utfrågningens uppläggning skilde sig från tidigare evenemang genom att expertpanelen inte höll förberedda anföranden. Diskussionens inriktning styrdes i stället helt av ledamöterna. Dessa inledde med att ställa förberedda frågor inom ett antal områden till panelen, vilka därefter besvarades av de experter som berördes av respektive frågor. De områden som behandlades var folkrätt och humanitär rätt i konflikter, konflikteftervård, det civila samhället före, under och efter konflikter samt, slutligen, ”lessons learned” – hur det internationella samfundet kan förbättra sitt agerande beträffande interna konflikter.

Under riksmötet 1997/98 tog utrikesutskottet ställning i en rad frågor som berörde både säkerhetspolitik och de mänskliga rättigheterna. Riksdagen beslutade om svenskt deltagande i EAPR (det Euro-atlantiska partnerskapsrådet) och det fördjupade samarbetet inom PFF (Partnerskap för fred). I betänkande 1997/98:UU8 framhöll utrikesutskottet att EAPR och PFF-samarbetet är viktiga beståndsdelar i strävan att bygga en gemensam europeisk säkerhetsordning. Vidare lade riksdagen fast målen för det fortsatta utvecklingssamarbetet med Central- och Östeuropa för åren 1999–2001. De övergripande målen skall bl.a. fortsatt vara att främja en säkerhetsgemenskap och att fördjupa demokratins kultur (bet. 1997/98:UU12). Riksdagen godkände också regeringens förslag att mänskliga rättigheter skall genomsyra all svensk utrikespolitik (bet. 1997/98:UU17). Främjandet av mänskliga rättigheter är en prioriterad del av svensk utrikespolitik och skall bli en integrerad del av utrikespolitiken som helhet. Riksdagen godkände även regeringens skrivelse om Demokrati och mänskliga rättigheter i Sveriges utvecklingssamarbete (bet. 1997/98:UU15). I skrivelsen presenterade regeringen en sammanhållen strategi för hur ett kraftfullt utvecklingssamarbete bäst skall utformas för att främja demokrati och mänskliga rättigheter. Slutligen kan även nämnas riksdagens behandling av regeringens skrivelse Sverige i Förenade nationerna. I betänkande 1997/98:UU11 ansåg bl.a. utskottet, i likhet med regeringen, att FN:s styrka ligger i dess universalitet och att den bygger

på en bred syn på säkerhet som beaktar såväl politiska, militära, ekonomiska, och sociala som andra faktorer.

Viola Furubjelke

ordförande

/Thomas Hörberg

kanslichef

Utrikesutskottets offentliga utfrågning den 19 mars 1998 om mänskliga rättigheter i interna konflikter – det civila samhällets roll

Panel:

Ove Bring, professor i internationell rätt vid Stockholms universitet.

Christina Doctare, läkare och Sveriges representant i Europarådets kommitté mot tortyr.

Anita Klum, generalsekreterare i Frivilligorganisationernas fond för Mänskliga Rättigheter (MR-fonden).

Anders Möllander, ambassadör, Utrikesdepartementet.

Peter Wallensteen, professor i freds- och konfliktforskning vid Uppsala universitet.

Jan Öberg, freds- och konfliktforskare och chef för Transnationella stiftelsen för Freds- och Framtidsforskning (TFF).

Närvarande ledamöter från utrikesutskottet:

Viola Furubjelke (s), ordförande

Göran Lennmarker (m)

Nils T Svensson (s)

Berndt Ekholm (s)

Inger Koch (m)

Urban Ahlin (s)

Helena Nilsson (c)

Carina Hägg (s)

Karl-Göran Biörsmark (fp)

Tone Tingsgård (s)

Eva Zetterberg (v)

Agneta Brendt (s)

Lars Hjertén (m)

Bodil Francke Ohlsson (mp)

Ingrid Näslund (kd)

Magnus Johansson (s)

Ordföranden: Jag vill hälsa er alla hjärtligt välkomna till utrikesutskottets utfrågning på temat mänskliga rättigheter i interna konflikter – det civila samhällets roll.

Bakom en så lång titel döljer sig naturligtvis någonting helt annat. Vi ser här de enormt stora utmaningar som mänskligheten har att hantera inför det nya seklet. Först och främst handlar det om att förhindra att väpnade konflikter bryter ut, och om så sker att snabbt få ett slut på våldsamheterna. Vidare

handlar det om att skapa förutsättningar för en hållbar fred och försoning mellan stridande parter. Slutligen handlar det om att lära av begångna misstag.

Men det är minst lika viktigt att lära av de skeenden som faktiskt har lett till att konflikter har stoppats i sin linda. Jag har märkt att väldigt ofta när man talar om att man måste lära av historien handlar det om att inte upprepa misstag. Men naturligtvis är det minst lika viktigt att se när någonting har gått väl, att analysera och på djupet ta till vara de kunskaper som gjorde att det faktiskt gick rätt den gången. Kabinettssekreterare Jan Eliasson brukar ofta referera till en händelse i Zimbabwe när han var undergeneralsekreterare i FN. Han lyckades att avvärja en torrkatastrof i Bulawayodammen.

Det blev inga stora rubriker, men ett sådant skeende, som annars skulle ha lett instabilitet och stora flyktingströmmar, borde naturligtvis analyseras ordentligt. Det är verkligen lärdomar att ta till vara.

Likaså tänker jag på Albanien 1996–1997 där man lyckades att stävja en mycket konfliktladdad och instabil situation. Irak nyligen är ett annat exempel. Varför blev det inte krig i Irak? Vi bör ta till oss de kunskaper som ledde till att vi kunde avvärja detta, i alla fall just nu.

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, detta grundläggande dokument för att främja mänskliga rättigheter, fyller 50 år i år. Det är en alldeles fantastisk text. Om man läser den inser man att den inte skulle ha kunnat skrivas i dag. Den är ren, klar, utan undantag och egentligen inte alls en juridisk text. Det är en text som ordentligt klargör vilka rättigheter människor har var helst de bor i världen, oberoende av vilken politik som regeringar för eller vilka gränser som de har fötts inom.

Det var naturligtvis en stor beslutsamhet som ledde fram till den enighet som FN:s medlemsländer visade prov på när man förhandlade fram och antog den allmänna förklaringen om mänskliga rättigheter. Det var en beslutsamhet som vi kan luta oss mot än i dag. Vi måste alla hjälpa till att arbeta för att mänskliga rättigheter genomförs bit för bit. Att markera 50-årsjubileet av den allmänna förklaringen är en viktig anledning till att utskottet valt att anordna dagens utfrågning.

FN-deklarationen om mänskliga rättigheter konkretiseras i de konventioner som sedan följde. Jag tänker närmast på Bill of Human Rights som kom 1966. Där stadgas medborgerliga och politiska rättigheter, och där fastläggs ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Ett stort antal andra konventioner har sedan antagits och tillkommit. En internationell kontroll av dessa konventioners efterlevnad har byggts upp.

Kommissionen för mänskliga rättigheter i Genève är en av flera internationella forum där brott mot mänskliga rättigheter diskuteras. Den har inlett sin sammankomst just den här veckan.

Rätten till arbete, rätten till ekonomisk utveckling, rätten att inte diskrimineras och yttrandefrihet är exempel på områden som behandlas i den allmänna deklarationen om mänskliga rättigheter.

Vi vet ju alla att brister i dessa avseenden kan bilda grogrund för interna konflikter. Och det är alltmer viktigt att betrakta frågorna om mänskliga rättigheter också i ett säkerhetspolitiskt perspektiv. Utrotande av fattigdom och att tillse att länder respekterar förklaringens rättigheter är därför en ange-

lägenhet för oss alla som individer, som representanter för samhällsorgan och som statsmedborgare. Alla medel, diplomati och påtryckningar av olika slag, måste också prestigelöst och förutsättningslöst tillgripas av det internationella samfundet för att förhindra att våld används som medel för att lösa interna konflikter.

Även krigets lagar och den humanitära rätten vidareutvecklades efter andra världskrigets slut då bl.a. de fyra Genèvekonventionerna antogs. Detta skedde redan 1949, ett år efter det att den allmänna deklarationen hade antagits. En nyskapelse var den fjärde konventionen som avsåg skydd av civilbefolkningen under ockupation. Även här finns ett system för efterlevnad med bl.a. lagföring för svåra överträdelser. Men till skillnad från situationen beträffande mänskliga rättigheter finns det beträffande den humanitära rätten inte något självklart internationellt forum där brott begångna i interna konflikter kan diskuteras. Det är en brist som måste åtgärdas.

För att varaktig fred och försoning skall kunna uppnås måste ånyo arbetet med att främja mänskliga rättigheter intensifieras. Försoning måste komma till stånd mellan forna fiender. Det är intressant att följa och dra lärdomar av hur sanningskommissionen i Sydafrika arbetar. Anders Ehnmark skrev en intressant artikel i Moderna Tider. Han har en tankeväckande tes i inledningen som säger att i Sydafrika söker man sanning utan rättvisa, i Europa söker vi rättvisa utan sanning. Det tål att tänka på – olika system som möts, och kanske också olika syn på vad man skall använda, hur man skall läka konflikter och använda rättsväsendet.

En helhetssyn på mänskliga rättigheter i interna konflikter utgår ifrån vad vi kallar det bredare säkerhetsbegreppet. Utskottet har redan tidigare, 1995, haft en utfrågning i syfte att ringa in det nya säkerhetsbegreppet. Nu vill vi anlägga ett MR-perspektiv på det bredare säkerhetsbegreppet och fördjupa våra kunskaper på just det här området.

Det är vår förhoppning att de inbjudna experterna skall hjälpa oss i dag. Jag vill rikta ett särskilt och mycket varmt välkommen till Ove Bring, professor i internationell rätt vid Stockholms universitet, Christina Doctare, läkare och Sveriges representant i Europarådets kommitté mot tortyr, Anita Klum, generalsekreterare i Fonden för mänskliga rättigheter, Anders Möllander, chef för UD:s södra Afrikagrupp, Peter Wallensteen, freds- och konfliktforskare vid Uppsala universitet och Jan Öberg, freds- och konfliktforskare och chef för Transnationella stiftelsen för freds- och framtidsforskning. Dessutom har vi inbjudit Anders Mellbourn som är direktör för Utrikespolitiska institutet. Han skall avslutningsvis på ett oväldigt och objektiva sätt sammanfatta våra diskussioner här i dag.

Ni är alla hjärtligt välkomna till riksdagen.

De synpunkter och slutsatser som kommer fram under utfrågningen kommer att bli värdefulla för utskottet när vi under våren bereder regeringens två skrivelser om mänskliga rättigheter i svensk utrikespolitik och demokrati och mänskliga rättigheter i Sveriges utvecklingssamarbete.

Vi har planerat att följa en plan som ser ut ungefär så här: Först vill vi belysa folkrätt/humanitär rätt i interna konflikter, konflikteftervård, det civila

samhället före, under och efter konflikter och det vi har kallat *lessons learned*, dvs. hur förbättra det internationella samfundets agerande.

Jag har för avsikt att låta ledamöterna styra så mycket som möjligt av den här utfrågningen för att vi på så sätt skall få precis den kunskap som vi saknar och efterfrågar. Jag skall därför inleda med att låta utrikesutskottets ledamöter, efter korta presentationer där de ringar in sina frågeställningar, ställa sina frågor. Därefter får vi svar samlat från panelen så att vi kan få en helhetsbild. Det innebär att vi inleder med ungefär 40 minuter av presentationer och frågor från utrikesutskottet. Därefter blir det ungefär lika lång tid för svar från panelen. Sedan bryter vi för kaffe en kvart och inte en minut mer, eftersom dessa minuter är dyrbara när vi har så värdefull kompetens till vårt förfogande. Så fortsätter vi därefter ungefär en timme med diskussion och fortsatta samtal och kommentarer kring det här.

Än en gång hjärtligt välkomna! Jag hoppas att vi får en livlig och fruktbar diskussion.

Som jag nämnde skall vi börja med att släppa in ledamöterna.

Inger Koch: Tack, fru ordförande! Viola Furubjelke har ju redogjort för FN:s huvudsakliga uppgift som är att främja och uppmuntra respekten för mänskliga rättigheter. Rättigheterna i 1948 års allmänna förklaring är universella. Inom FN-systemets ram har det antagits en rad konventioner som alla syftar till att stärka de mänskliga rättigheterna inom alla områden. Kontroll- och övervakningsmekanismer har knutits till de olika konventionerna. Rättigheterna är alltså också en internationell angelägenhet. Vi har alltså rätt och skyldighet att kritisera och fördöma ett land som grovt och systematiskt kränker sina medborgares mänskliga rättigheter. Samtidigt kan vi konstatera att de grävsta övergreppen och de svåraste kränkningarna sker i samband med interna väpnade konflikter.

Mina frågor blir därför: Vilka möjligheter och rättigheter har världssamfundet i dag att ingripa i interna konflikter utan att det aktuella landet kan hävda att det är en inblandning i interna angelägenheter? Behöver det internationella regelverket förstärkas i detta avseende? Om så är fallet, på vilket sätt eller inom vilka områden?

Jag ställer frågorna närmast till Ove Bring, men kanske också till Peter Walensteen.

Ingrid Näslund: Fru ordförande! Jag kommer att vara mycket konkret. Under senare år har vi sett ett oerhört grymt våld mot civilbefolkningen i interna konflikter. I Rwanda 1994 var det fråga om ett folkmord av oanade proportioner. Världen stod häpen både inför det snabba förloppet och det stora antal människor som fick sätta livet till. Signalerna om vad som höll på att hända hade varit mycket tydliga. Hatpropagandan var ingen hemlighet. Från höga FN-tjänstemän hade vi hört vad som var på gång. Kunde man ha förhindrat folkmordet? Var det FN:s skyldighet att ingripa tidigare?

I Zaire visade Kabila sin hänsynslöshet redan när han i början av sin krigskarriär gick in på sjukhuset i Limera och mördade över 30 människor. Hade det varit möjligt att stoppa Kabila redan i Kivu och förhoppningsvis förhind-

ra många människors lidande och död? Var de tusentals människor på flykt som riskerade att svälta ihjäl – en hel del gjorde det ju också – ett skäl att ingripa för att skydda dem och göra det möjligt för hjälparbetare att komma fram i tid? Hade detta varit möjligt?

Jag låter er fördela frågorna själva. Vi vill att alla skall vara aktiva.

Agneta Brendt: Jag skulle vilja ställa en fråga angående de systematiska våldtäkter som man ofta använder som ett vapen i krig. Bl.a. talar man ju inte om våldtäkt utan om sexuella övergrepp. Jag vill gärna ha en kommentar till detta av panelen.

Det skapar ju ofta skam och skuld hos framför allt kvinnorna som drabbas av detta. Vad jag vet har ingen hittills blivit dömd för dessa brott, framför allt eftersom man inte har fått fram några vittnen. Vad skulle man kunna göra för att stärka dessa kvinnor så att de vågar träda fram och vittna när lugnet har lägrat sig igen för att männen som har begått brotten och de som även är ansvariga skall kunna ställas till ansvar och dömas?

Urban Ahlin: Min fråga kretsar kring sanktioner och sanktionsinstrumentet. Man kan väl kortfattat säga att sanktioner har tre syften. Det första är att världssamfundet skall kunna visa omvärlden att man engagerar sig. Man signalerar och säger: Titta, vi reagerar! Det andra skälet är naturligtvis att man vill straffa det land som begår dumheter. Det tredje skälet är väl att också ge en signal om att skärper man sig inte, kan det komma ännu värre tag framöver.

I dag kan vi tydligt se att sanktionsinstrumentet är oerhört trubbigt. Vi kan ta Irak som ett exempel. Där kan vi se på TV-bilderna hur Iraks ledare fortfarande är ganska feta och välmående samtidigt som vi ser småbarn dö på grund av sanktionerna. Min fråga är då: Borde inte det globaliserade informationstekniksamhälle som vi i dag lever i på ett bättre sätt precisera sanktionerna för att de mer direkt skall träffa dem som det egentligen handlar om, dvs. ländernas ledare? Är detta möjligt? Eller är sanktionsinstrumentet ett döende instrument? Då är frågan naturligtvis: Har sanktionerna spelat ut sin roll? Om inte, vad skall vi då göra för att de skall bli precisa och effektiva? Om de har spelat ut sin roll, vad skall då komma i stället?

Bodil Francke Ohlsson: Jag skall ställa några frågor om konflikteftervård. Det jag fick associationer till när jag hörde det ordet var omsorg, humanitära insatser av olika slag, omhändertagande, att någon lyssnar, tar del av svåra minnen och tröstar. Men den konflikteftervård som jag skall ta upp här i dag handlar om utredning av brott, antingen det resulterar i amnesti eller i straff.

Man kan säga att det finns två olika motpoler när det gäller utredning av brott. Det ena exemplet är sanningskommissionen i Afrika. Det andra är en vanlig domstol. I det ena fallet gäller det alltså att få fram sanningen och ge amnesti och i det andra fallet att slå fast brottet och skulden och straffa den som har begått brottet.

Om man under utredningen i en sanningskommission eller i en vanlig domstol plockar fram den onda gärningen och offret i strålkastarljuset, får man alltså fram den enskilda människan och den enskilda brottslingen. Då är kränkningen inte längre en diffus kollektiv gärning som gärningsmannen kan

gömma sig bakom och slippa ett eget ansvar för, utan det är ett enskilt brott med en ansvarig. Man pekar alltså ut en enskild förbrytare.

Då skulle jag vilja ställa några frågor till Anders Möllander. Är det så att man inte kan åtalas för ett brott om man frivilligt har ställt upp i den sydafrikanska sanningskommissionen? Får man inget straff alls? Kan man åtalas efteråt när ett brott ligger i dagen, som det ju gör i sanningskommissionen? Får man fram sanningen bättre i en sanningskommission än i en vanlig domstol? Vad beror det på? Beror det på avsaknaden av straff eller finns det andra skäl? Känner den drabbade att rättvisa har skipats i en sanningskommission eller känner man det bättre i en vanlig domstol med straff?

Tone Tingsgård: Jag skall spinna vidare på detta med konflikteftervård. Det finns en lång rad institutioner som hanterar frågor kring mänskliga rättigheter och brott mot dem. Det finns en lång rad s.k. instrument, dvs. deklarationer, avtal, konventioner osv. Nu arbetas det på att få till stånd en internationell brottmålsdomstol. Erfarenheterna från domstolen för mänskliga rättigheter i Strasbourg pekar på att det är långa väntetider och en omfattande hantering. Hur skall denna internationella brottmålsdomstol, om den kommer till stånd, fylla sin plats i konflikteftervården? Den är min ena fråga.

Den andra frågan anknyter också litet grand till det som Bodil Francke Ohlsson var inne på. Vi får kanske olika associationer när vi talar om eftervård. Själv tänker jag litet grand på detta med återuppbyggnad av samhällen, mat, vägar, hus osv. Men jag tror att en del som många upplever som litet försummad är just den som är mer inriktad på att människor skall få en chans att återupprätta sin självkänsla och sitt självförtroende. Vad är det som sätter gränserna där? Är det brist på resurser, felprioriteringar eller helt enkelt att det är en fråga som väldigt mycket berör staters suveränitet? Det är min andra fråga.

Nils T Svensson: Jag tänkte fråga om ett grannland till Sydafrika och det är närmast Anders Möllander jag vänder mig till. Bodil Francke Ohlsson tog upp sanningskommissionen i Sydafrika. Vi har haft en djup konflikt i Moçambique. Det vore intressant att få en kommentar kring hur man löser denna fråga i Moçambique. Man hör inte så mycket om det, men eftersom det är ett land som mottar ett stort bistånd från Sverige kunde det vara intressant att få en kommentar från Anders Möllander om hur han ser på frågan i just Moçambique.

Den andra frågan jag har är närmast riktad till Ove Bring. Christina Doctare har skrivit en notis i Svenska Dagbladet i dag där hon gör ett våldsamt utfall mot det avtal som Sverige har tecknat med Serbien om återvändande. Nu vet vi vad hon tycker i den frågan, men jag vill fråga Ove Bring som folkrättsexpert om det här avtalet strider mot folkrätten eller inte.

Karl-Göran Biörsmark: Vi är flera i den här gruppen som vill komma in på det civila samhällets roll före, under och efter konflikter. Vi har delat upp det så att Berndt Ekholm skall tala om kyrkans roll, Lars Hjertén om Liv och Freds verksamhet, Carina Hägg om medierna och själv skall jag komma in på de enskilda organisationernas roll i det här sammanhanget.

Jag har två frågor som jag har stött på i olika sammanhang under olika resor och vid olika sammanträffanden. Det ena rör just uppbyggnaden av enskilda organisationer. När vi tänker på NGO:er ser vi en svensk folkrörelse som växer fram underifrån. När man kommer ut i världen ser man ofta att en NGO kan bestå av bara några personer, upp till 5–6 stycken. Den fråga jag ställer mig då är: Hur pass förankrade är de NGO:er ute i världen som har den strukturen? Med vilken rätt talar de för grupper i samhället? Jag är övertygad om att de har kontakt med dessa, men har de den demokratiska förankring som vi är vana vid att se? Är detta något problem i sammanhanget? Frågan om NGO:er rör sig ju över hela fältet, så jag vet inte om jag skall rikta frågan till någon speciell. Den som känner sig manad kan svara.

Den andra frågan rör NGO:ers ställning. Jag har ett papper här som Pär Granstedt har skrivit för Svenska FN-förbundet om *early warning*. Han tar där upp NGO:ers ställning som informell och formell status. Han menar att NGO:er har en roll att spela för att samla folk runt ett bord. De talar friare och har friare kontakter. Det är bra för att få människor att samlas runt ett förhandlingsbord. Samtidigt måste det bli något slags formell status på det hela för att det skall ha bäring i fortsättningen. Är detta ett problem för enskilda organisationer? När agerar de i sin kapacitet av självständig organisation och när glider de in i en mer formell kapacitet?

Berndt Ekholm: Jag vill fråga något allmänt om kyrkans roll i konflikter. Att kyrkan har en roll är alldeles uppenbart. Det räcker med att nämna sådana länder som Polen, Östtyskland, Östtimor, El Salvador, Amazonas i Brasilien och en mängd afrikanska länder. Det är kanske inte så konstigt eftersom kyrkan känner människors livsmönster och samlevnadsproblem – alltså det mänskliga beteendet – genom sitt sociala arbete men kanske i ännu högre grad genom den själavård som man utför, t.ex. bikten i den katolska kyrkan.

Jag undrar om man inte borde använda kyrkor och religiösa grupper mera aktivt vid konfliktlösningar, särskilt som de också ibland medverkar till att skapa konflikter. Jag tänker då på områden som är väldigt aktuella nu, där religiösa grupper medverkat till att skapa konflikter och också borde medverka till att lösa dem, såsom Mellanöstern, Nordirland och Balkan.

Det är klart att kyrkan har ett problem i den meningen att det inte är så lätt att lämna ut viss information. Det kan vara svårt att kritisera öppet om man skall verka i ett land, särskilt om man är en kyrka som kommer utifrån. Det kan vara svårt att hitta de rätta kanalerna. Men jag tycker att det känns som ett angeläget område.

Jag undrar: Vilka problem ser ni med kyrkans medverkan vid konfliktlösningar? Hur skulle man kunna underlätta för kyrkan att spela en än mer aktiv roll, eftersom det är det organ som känner samhällets problem allra bäst?

Sedan har jag en liten följdfråga av speciell karaktär. Detta med kyrkofrid, att man kan söka skydd i kyrkorummet, vilken ställning har det i nationell och internationell rätt?

Lars Hjertén: Min fråga berör delvis samma område. Jag vill inleda med ett allmänt konstaterande. När utskottet var i Sydafrika träffade vi sanningskommissionen under Desmond Tutus ledning. Såvitt jag kan förstå är denna

kommission en statlig utredning, inte jämförbar med de utredningar som vi har i Sverige men ändå. Vårt möte inleddes med en andaktsstund och en bön. Det förvånar ju en sekulariserad svensk ganska mycket. Jag är själv med i Bibelkommissionen, en statlig svensk utredning. Jag har varit med i 13 år, och ändå har det inte förekommit någon bön där. Som svenskar är vi kanske litet blockerade inför kyrkans arbete. Vi skiljer väldigt mycket på det sekulära samhället och det religiösa samhället.

Jag har inför den här morgonen funderat litet grand på Liv och Fredsarbetet, och jag har läst Liv och Freds utredning om arbetet på Afrikas Horn 1993–1996. Där har man engagerat sig intensivt i att få med det civila samhället, inte minst kvinnoorganisationer som tidigare har spelat en väldigt underordnad roll. Man har fått kvinnor att organisera sig, man har fått med kyrkliga ledare och en hel del äldre personer som har ett stort inflytande i det samhället.

Att Sida stödde projektet, sägs det i utvärderingen, berodde på att man hade en så stor bredd i verksamheten, vilket man tidigare saknade. Liv och Freds utvärdering är gjord av doktor Wolfgang Heinrich. Han menar att man också lyckades påverka Förenta nationerna för att få med representanter från det civila samhället som man annars inte hade fått med. Det hade annars blivit bara ”höjdare”, men nu fick man med rätt mycket folk som arbetade aktivt inom det somaliska samhället på en, som det ansågs, låg nivå. Dessa personer spelade nu en mycket aktiv roll. I utvärderingen sägs att alla är överens om att man skall ha en så stor bredd som möjligt. Samordning och samarbete är de ord som oftast används i utvärderingen.

Min fråga gäller följande. I utvärderingen står det att alla är överens om detta med samordning. Problemet är vem som skall samordna. Risken är att en som är med i själva konflikten blir samordnare. Den personen eller den organisationen förlorar då i trovärdighet. Kan kyrkorna vara de som samordnar en sådan här verksamhet? De är ju inte inblandade i konflikten – det får förstås inte röra sig om konflikter där kyrkorna och de kristna organisationerna är inblandade. Är kyrkorna lämpliga att samordna en sådan verksamhet?

Carina Hägg: Människa, makt, medier. Är medierna aktörer bland många andra med makt, snarare än att vara rapportörer. Medier, en beteckning som omfattar såväl en fri som censurerad, ekonomiskt oberoende som beroende, okunnig som kunnig samt ibland även bekväm och osjälvständig journalistik. Förutsättningar som påverkar materiet och ytterst hur vi, mottagarna, kan orientera oss i samhället.

Den 18 mars 1998 ser jag TT:s rubrik: Hinduregeringen satsar på kärnvapen. Vidare i texten kan vi läsa om hur den nya hindunationalistiska regeringen skall satsa på kärnvapen enligt den offentliggjorda regeringsplanen. Med mediernas hjälp kan vi som är intresserade av nedrustning i stället för kärnvapen och upprustning agera. Vi kan tillsammans med indier ta upp frågan och ställa krav direkt till makten eller välja att avstå. Men vi har möjligheter därför att vi har kunskapen.

Den 18 mars 1998 läste jag ett annat TT-meddelande med rubriken Annan och FN hade kunnat rädda hundratusentals i Rwanda. Här handlar det inte

om ett direkt förebyggande arbete, även om debatten är väsentlig för framtida agerande. Men detta hände som vi alla vet 1994. Jag läste vidare. Redan i januari fick chefen för de omkring 300 FN-soldaterna i Rwanda veta att en jättemassaker var att vänta. De överordnade informerades och FN informerades, men den politiska viljan att förebygga konflikten saknades, och mellan 550 000 och 800 000 människor kom att dödas. Vad kunde medierna ha gjort för att förhindra detta?

En för omvärlden okänd hotande såväl som en pågående konflikt, finns den? I Rwandafallet kunde medierna även gjort varningsropen tillgängliga för fler, ställt frågan om vems politiska vilja som saknades och varför. Men vi vet också att medierna – i det här fallet radion – spelade en både aktiv och negativ roll för utvecklingen i Rwanda.

För att kunna efterleva de mänskliga rättigheterna tror jag att det krävs mer än en spontan efterlevnad. Det måste finnas ett stabilt skyddsnät av juridiska mekanismer som även omfattar fria medier. Kan medierna över huvud taget växa om den lagstiftande makten, den exekutiva makten och den dömande makten inte är oberoende av varandra? Och om det av någon anledning inte anses möjligt att stoppa krav på inskränkningar i mediefriheten, är det då inte allra bäst att införa en tidsbegränsad tillfällig inskränkning av medierna, när vi vet att medierna, som i Rwanda, kan bidra till att förvärra en konfliktsituation?

Men med en överbalans åt andra hållet där medierna av välvilja eller kanske för att man inte tror att folk kan hantera sanningen: Kan inte detta göra att ett problem som finns i samhället kan gro och växa i det fördolda till en ohanterlig nivå?

Jag vill avsluta med en sista fråga. Den handlar om att jag tror att vi underskattar hur budskapen förpackas och förmedlas. Medierna måste ju vara trovärdiga, det vet vi ju. Men missar vi att ta hänsyn till den kulturella miljön? Den måste vara igenkännbar. Rösten måste bära. Det måste finnas ett språkbruk som läsarna eller lyssnarna känner igen. Man måste kunna identifiera sig med bilden. Ett viktigt budskap når inte ut om man inte tänker på förpackningen.

Helena Nilsson: Då går vi över till området *lessons learned*. Jag vill beröra tidsperspektivet och jag kan då tangera konflikteftervård och *lessons learned*.

För en dryg månad sedan var jag tillsammans med representanter från de övriga riksdagspartierna på en hearing i judiska församlingen i Stockholm. Bland många frågor som berördes var också vittnesmål från publiken som sade att det var så befriande med statsminister Göran Perssons initiativ att sända ut en bok om Förintelsen. Äntligen kände de överlevande från olika koncentrationsläger en upprättelse för det som de hade gått igenom.

Jag har fastnat för ett litet avsnitt i Christina Doctares artikel i Läkartidningen som jag gärna vill citera, för det är ett mycket vackert språk och mycket fin metafor:

Men egentligen kan inte sanningen begravas. Den kan bara tystas ned för en tid, förnekas en generation eller två. Men till slut tränger den fram precis som vattnet alltid till slut tränger fram, om inte annat så fuktfläckar och mögel. Om man försöker att stänga inne vatten ruttnar det, och lukten märks på så

vis. Tänk, om sanningen fick komma fram som vattnet ur ett friskt källflöde och att de drabbade människorna som förnekat sanningen om sina liv finge dricka sig otörstiga och vederkvickas av sanningens friska källvatten.

Min fråga blir då, och den har också tidigare berörts, skall man ha sanningskommission eller krigstribunal? Christina Doctare är tveksam och rent av kritiskt inställd till en krigstribunal. Jag har också en fråga till övriga i panelen: Vad är det för historiska erfarenheter som man har av liknande sanningskommissioner i förhållande till krigstribunaler? När det gäller de offer som jag mötte i den judiska församlingen har det ju hållits en Nürnberggrättegång, men det räckte uppenbarligen inte för dem.

Eva Zetterberg: Vi diskuterar nu vilka lärdomar som kan dras av konflikter som har ägt rum, konflikter som har lösts och konflikter som inte har lösts. En tydlig lärdom är ju att det sällan kommer till en intern väpnad konflikt utan att varningar har utfärdats under resans gång.

Fru ordförande och flera här har nämnt vissa konkreta exempel där FN eller andra instanser faktiskt har lyckats avvärja katastrofer, t.ex. i Albanien och det krig som vi trodde var oundvikligt i Irak. Det finns också en rad andra konflikter. Jag tänker då naturligtvis på Algeriet, på Colombia, ja, listan kan göras lång, där konflikterna har varit kända länge och där uppenbarligen världssamfundet inte har hittat rätt instrument eller kunnat agera.

I vår grupp diskuterade vi att vi skulle fokusera på ett konfliktområde som verkligen är aktuellt i dag, nämligen Kosovo. Utifrån de negativa erfarenheter som t.ex. Anders Möllander känner till väl från Stora Sjöarna, Burundi och Rwanda och utifrån andra exempel där man uppenbarligen inte har ingripit i tid är min fråga till panelen, och jag vill vända mig särskilt till Anita Klum: Vad skulle de frivilliga organisationerna kunna göra mer i fallet Kosovo?

Min fråga till Anders Möllander blir: Vad har regeringen för möjligheter att agera på olika områden? Min fråga till Ove Bring blir: Hur är det med folk-rätten?

Jag vill specificera detta med vad man mer skulle kunna göra. Det gäller inom FN och säkerhetsrådet där Kosovo inte har föranlett något beslut eller resolut handlande. EU har fattat vissa beslut, men är detta tillräckligt? Och vad skulle EU kunna göra mer? Vad kan vi göra bilateralt? Vad kan Sverige som nation göra i förhållande till Kosovo? Det icke-våldsarbete som man har utfört för att försöka få en lösning till stånd har uppenbarligen misslyckats totalt.

Vilken är de frivilliga organisationernas roll?

Det som känns angeläget att peka på är: Saknas de legala, folkrättsliga instrumenten för att ingripa? Räcker inte FN-stadgan? Täcker inte den problemen? Eller rör det sig uteslutande om en brist på politisk vilja? Skulle det underlätta om vetorätten i FN:s säkerhetsråd togs bort när det gäller att komma till beslut och handling?

Göran Lennmarker: Jag vill fullfölja resonemanget om Kosovo, eftersom det har en allmängiltig karaktär. Det finns en part som är intresserad av att lösa

konflikten på fredlig väg och i enlighet med folkrätten. Den parten har inte vunnit framgång, och då undermineras den. Det gäller naturligtvis Rugovas linje. Då är frågan: Hur skall det internationella samfundet backa upp en sådan part på rätt sätt? Efter ett antal år utan att lyckas tappar nu den fredliga parten sin interna trovärdighet och mera radikala grupperingar får ökat spelutrymme.

Det sägs att Rugova reser runt i huvudstäderna, tas emot, blir bjuden på middag och får uppmuntrande tillrop, men mer blir det inte. Då är min fråga till panelen som sådan: Hur skall man göra när man skall stödja en sådan part för att se till att man verkligen kommer någon vart, så att det inte slutar med att den fredliga parten bara undergrävs och till sist förlorar allt inflytande?

Magnus Johansson: Jag vill gå från en framtida krutdurk till en lång rad tidigare krutdurkar. Vi har sett många hemska konflikter under de senaste åren. Det typiska för de flesta är att de har varit interna. Vi har sett Stora Sjöarna i Afrika, Sri Lanka, Kashmir, Afghanistan, Balkan, Kosovo osv., men jag vill ändå föra fokus tillbaka till Afrika och ställa en enkel fråga kring Algeriet. Det är en av den senaste tidens konflikter som jag har upplevt som den allra mest skrämmande, framför allt därför att ingen vet egentligen vem som bär ansvaret för allt dödande och lemlästande som äger rum. Det är svårt att få reda på omfattningen av det hela.

Det har också känts som om omvärlden har varit totalt förlamad. Man har inte kunnat hitta de instrument som skulle behövas. Eftersom vår rubrik är som den är skulle jag med händelseförloppet i Algeriet i backspegeln vilja be panelen att ur ett enkelt perspektiv sätta sig in i en roll av en stadgekommitté på världsnivå och fundera litet över: Vad i de internationella regelverken – FN-stadgan osv. – skulle man kunna ändra och hur skulle detta kunna ändras för att konflikter av typen Algeriet på ett bra sätt skulle kunna tacklas? Vad blir resultatet? Det är en enkel fråga, men svaret är kanske inte det allra enklaste.

Ordföranden: Nej, inga frågor här är lätta, och det är inte meningen heller. Vi skall verkligen använda oss av den djupa kunskap som panelen har. Det har ställts ett batteri av frågor. Några av frågorna är direkt riktade till särskilda i panelen, men det har också ställts en del allmänna frågor.

I den mån det finns en direkt adressat till frågan, vänder jag mig först till den personen. Sedan är det anturligtvis möjligt för andra att kommentera eller göra tillägg. Först ut är Ove Bring och Peter Wallensteen som blev tillfrågade om möjligheterna för FN i dag att ingripa i interna konflikter.

Ove Bring: Jag skall försöka svara flera av er samtidigt, eftersom vissa av frågorna griper in i varandra. Det gäller Inger Kochs fråga, Eva Zetterbergs fråga, Magnus Johanssons fråga och även vissa andra frågor. Rent allmänt frågade Inger Koch: Hur fungerar det med ingripande när mänskliga rättigheter inte fungerar? Vad kan man göra?

Det normala system som finns i de olika FN-konventionerna om mänskliga rättigheter är ganska tandlöst. Det är baserat på suveränitet – det var Tone Tingsgård som nämnde det begreppet. De olika staterna har inte medgivit något sanktionsmaskineri eller ett ingripandemaskineri med tänder i. FN-

konventionerna är baserade på dokument, rapportering, utsända emissarier som för samtal i de olika länderna, återrapportering till FN-kommissionen för mänskliga rättigheter, en öppen debatt och som den yttersta sanktionen i slutändan av denna debatt: en rapport som innefattar en skamlista där de länder som har misskött sig blir uttryckligen nämnda. Därmed får de inkassera en politisk kostnad för att de inte har respekterat mänskliga rättigheter. Det är ungefär så långt som FN-systemet når i dag när det gäller konventionerna.

Då återstår frågan: Kan själva FN-stadgan utnyttjas för litet mer långtgående agerande? Här har vi den kända artikel 2:7 i FN-stadgan som svarar både ja och nej på den frågan. Den säger nej i den meningen att staterna har suveränitet. FN skall inte ingripa i staters inre angelägenheter. Det är den första huvudprincipen i artikel 2:7. Men sedan kommer det viktiga undantaget. Om säkerhetsrådet finner att MR-situationen är så allvarlig att den utgör ett hot mot internationell fred och säkerhet kan man ingripa mot en stat utan dess samtycke genom ekonomiska sanktioner, genom andra politiska påtryckningar eller t.o.m. genom någon form av humanitär intervention för att med väpnad makt gå in och hjälpa människor på plats. Den möjligheten finns juridiskt sett, men den kräver ju att säkerhetsrådet inte förlamas av att någon av de fem permanenta medlemsstaterna utnyttjar sin vetorätt.

Och då är frågan: Vad skall man göra åt detta? Skall man försöka att föreslå en ny reglering som avskaffar vetorätten? Det är lätt att föreslå, men svårt att genomföra. De som har föreslagit det tänker gärna i termer av att man utfasar vetorätten under ett visst antal år, utan att juridiskt tvinga några stormakter att gå med på detta, men man vill få dem att sluta använda sig av den för att till sist se vetorätten försvinna i fjärran.

Ingvar Carlsson lämnade tillsammans med Sonny Ramphal från Guyana 1995 fram sin rapport om *global governance*. Carlssonkommissionen hade ett förslag just beträffande artikel 2:7 och humanitära ingripanden. Tanken var att man skulle revidera artikel 2:7 eller någon annan artikel i FN-stadgan, inte ta i själva vetorätten annat än på det sätt som jag just beskrev, så att staterna skulle avstå ytterligare en liten bit av sin suveränitet och gå med på humanitära ingripanden. Man skulle inte enbart tala om nationers och staters säkerhet, man skulle också introducera konceptet människors säkerhet, *security of people*. I förlängningen skulle då ligga en ökad möjlighet för FN att intervensera för humanitära syften och för MR-syften.

Carlssonkommissionen har ju inte varit särskilt lyckosam i praktiken, det måste vi erkänna. Dessa förslag har upplevts som orealistiska efter ett tag. Den nationella suveräniteten är i viss mening på frammarsch i FN-systemet igen efter att den direkt i samband med kalla krigets slut hade varit på avfasning. Situationen nu är inte helt lätt. Även diskussionerna om att förnya sammansättningen av FN:s säkerhetsråd har gått i stå på något sätt. Också där är det vetorätten som vållar problem.

Men om man inte på kort sikt kan få till stånd en ändring av FN-stadgan tror jag att parlament som det här, medierna världen runt, vanliga människor, NGO:er, det civila samhället och alla har ett ansvar för att sätta press på politikerna. Politikerna är trots allt känsliga för kritik, i synnerhet om den kritiken relateras till grundläggande humanitära värderingar och folkrättsliga

principer. Det är svårt, åtminstone för demokratiska stater, att negligera den formen av press.

Detta räcker ändå inte. FN:s säkerhetsråd består av fem permanenta medlemmar, och alla dessa fem är inte demokratiska stater där olika politiker lyssnar på opinionerna i hemländerna.

Ändå är det så man måste göra. Man måste ju försöka. Jag stannar här så länge. Detta var ett mer allmänt överblickande svar. Sedan får flera av dem som har ställt frågor på det här området återkomma och precisera sig.

Ordföranden: Jag skulle bara för fullständighetens skull vilja att du kommenterade hur FN:s regionala organ kan agera på något sätt som skiljer sig från säkerhetsrådets agerande. Jag tänker då på OSSE. Man har ju lyckats att gå in i – visserligen inte militärt, men ändå – i Tjetjenien, i Albanien, i Vitryssland och på ställen där FN förmodligen inte skulle ha släppts in därför att länderna hade hävdat suveräniteten. Konsensus minus ett som råder inom OSSE tycks vara mer framgångsrikt. Det är kanske att definiera som en del i FN-familjen när man gör detta på FN:s uppdrag.

Är det en framkomlig väg att låta regionala organ spela en större roll?

Ove Bring: Du pekar på någonting ganska intressant i den nuvarande utvecklingen. Man talar om tre kapitel i FN-stadgan som är relevanta här, kap. 6 om fredlig lösning av tvister, kap. 6½ som har att göra med fredsbevarande operationer, *peace-keeping* och kap. 7 om humanitär intervention och fredsframtvingande operationer. Nu finns det en trend i världspolitiken där stadgans kap. 8 används alltmer. Olika regionala organisationer, såsom OSSE, OAS i Latinamerika, OAU i Afrika, faller in under stadgans kap. 8. Jag tror att det är lättare att via säkerhetsrådet ge ett mandat till den regionala organisationen. Man måste ha ett mandat från säkerhetsrådet om man går över gränsen från *peace-keeping* till *peace-enforcement*, om man går över gränsen från en operation som helt är baserad på samtycke till en operation där man tvingar sig in i ett annat land utan dess samtycke. Då måste man ha ett klartecken från säkerhetsrådet. Men jag tror att det är lättare att få detta klartecken i regionala sammanhang. Detta är naturligtvis positivt, och det har utnyttjats på olika sätt. Operationen i Albanien hade ett mandat från säkerhetsrådet i bakgrunden, operationerna i Haiti, Sierra Leone och Liberia likaså.

De olika regionala organisationerna har en egen frihet att agera som sträcker sig ganska långt. Den sträcker sig inte utöver den gräns som jag talade om, där de använder väpnad makt och agerar utan samtycke från den berörda regionen. Fram till dess finns det ett spelutrymme som de regionala organisationerna själva vet bäst att utnyttja. Bland de olika negativa företeelser som man måste konstatera i dagens värld är detta ändå hoppningivande.

Peter Wallensteen: Låt mig bara lägga till litet grand till Ove Brings svar. Det är en väldigt bra fråga – den är egentligen oerhört grundläggande för resten av diskussionen här, så det är bra att den kommer upp först. Jag vill svara på följande sätt.

Säkerhetsrådet och världssamfundet har skaffat sig den här rätten i praktiken att ingripa. Vi har under 90-talet en hel serie aktioner där man har gått in i interna situationer, vilket skulle ha varit otänkbart på 70- eller 80-talet.

Haiti är ett sådant exempel, och interventionen i Somalia är ett annat. Jag tror att vi håller på att hamna i ett läge där säkerhetsrådet förser sig med en praxis att agera som inte nödvändigtvis stämmer med stadgan. Det är ungefär som den svenska riksdagen fungerade mellan 1809 och 1970. Det stämde inte riktigt med vad som stod i de grundläggande dokumenten, men det fungerade riktigt bra ändå. Det finns alltså den vägen att man skaffar sig en praxis.

Jag kan nämna två ingripanden som inte blev av. Det var i östra Zaire 1996 och i Kongo, Brazzaville, 1997. Mitt intryck från diskussionerna i säkerhetsrådet är att det inte var suveränitetsfrågan som var avgörande utan i stället att ingen ville ställa upp. Det var ett politiskt avgörande snarare än ett legalt avgörande.

Det visar att säkerhetsrådet har skaffat sig en praxis att intervensera, som Ove Bring sade, och kan använda sig av vissa inslag i stadgan för att motivera det.

Jag tror att vi över huvud taget befinner oss i en fas där suveränitetsargumentet blir svagare. Det finns i generalförsamlingens uttalande om att man skall kunna ingripa i humanitära kriser, som kom 1991, som Sverige drev fram ganska energiskt. OSSE, som vi har nämnt här, är förmodligen den organisation som det är rimligast att tänka sig agera i t.ex. Kosovo, som vi har pratat om. Jag tror att FN blir låst där, framför allt av Kinas hållning. Vi har andra regionala organisationer som inte heller är så nogräknade på den här punkten. SADC i Södra Afrika har engagerat sig i ett antal lokala konflikter, i Lesotho osv.

Jag tror alltså att vi befinner oss i ett läge där det här fältet öppnar sig mer och mer och att begränsningar blir färre och färre. På det hela taget är det bra, men man bör ändå tänka efter om det trots allt inte finns ett visst försvar för suveränitet också, om det inte finns en gräns där man kan gå för långt på den här punkten. Men praktiken ändrar sig väldigt dramatiskt för närvarande.

Ordföranden: Vi går vidare. Här gäller det tillämpningen av FN-stadgan på olika konflikter som är nämnda. Anders Möllander fick frågan om FN hade skyldighet att ingripa tidigare i Rwanda. Ingrid Näslund ställde den frågan. Kan man då hitta stöd i stadgan för att FN skulle ha haft skyldighet till detta? Det kanske också finns andra frågor som Anders Möllander direkt vill anknyta till.

Anders Möllander: Jag skall börja med att säga att jag inte är någon expert på konflikterna i Mellanafrika, eller Centralafrika, utan jag är just Södra Afrika-expert. Men i den utredning som jag gjorde om säkerhet och utveckling i Afrika tittade jag ju också på andra konflikter i Afrika, söder om Sahara. Jag tog del av den mycket grundliga utvärdering som har gjorts av konflikten i Rwanda och varför man inte gjorde någonting. Bl.a. Nordiska Afrikainstitutet var med och bidrog till en bred internationell undersökning.

Det var så, som någon redan har sagt här, att varningssignalerna fanns. Det fanns t.ex. FN-närvaro, fast relativt liten, på plats. Från dem och från andra höjde man också rösten som sade att någonting var på gång här. Man kunde t.ex. avlyssna hatpropagandan på radio.

Vad man nog inte kunde föreställa sig var vad som sedan de facto hände. Trots att det har skett massakrer tidigare både i Rwanda och i Burundi och

man visste att det fanns en stor risk för att det skulle kunna gå väldigt fel, kunde nog ingen riktigt föreställa sig vidden och omfattningen.

Jag fick fram en sak i samband med min utredning, som i och för sig är ett sidospår som vi kanske inte behöver gå in på. Man säger t.ex. ofta att kvinnor är bärare av fred, framför allt i traditionella samhällen, och att kvinnor därför borde användas mer, också för att förhindra konflikter och att ta hand om konflikter, vilket de ofta får göra, bl.a. i eftervården av konflikter. Tyvärr bröts det mönstret i Rwanda, såvitt jag förstår. Där deltog alltså hela befolkningsgrupper, inklusive kvinnor, i slaktandet. Det var någonting alldeles oerhört, som jag tror att vi har svårt att hitta jämförelser med. Jag tror inte att det finns mycket som kan jämföras med det folkmord som ägde rum i Rwanda.

Det har också studerats väldigt noga vad man kunde ha gjort. Jag tror att det skulle ha blivit annorlunda i Rwanda om frågorna hade ställts på rätt sätt, som det sades här att det sedan var i Kongo, i Brazzaville, och i östra Zaire, dvs. att ingen var beredd att ställa upp. Det fanns också tveksamhet när det gällde vissa av dem som kanske vore beredda att ställa upp, som Frankrike, som sedan gjorde det i slutändan av den konflikten. De tvekade själva, men också andra i omvärlden tvekade om det verkligen var fransmännen som borde ställa upp i den här konflikten. De gamla kolonialmakterna, som Belgien i det här fallet, har också svårigheter när det gäller att ingripa i konflikter i sina f.d. kolonier. Det är svårigheter med trovärdighet osv.

Jag lyssnade en gång på ett seminarium på den man från Västafrika, kanske Ghana, som var chef för den FN-kontingent som fanns där när det satte i gång. Det var en oerhört frustrerad person. Han sade: Det sades att vi inte skulle ha kunnat göra någonting, men det är inte sant. Han sade att bara det faktum att det var ett så besinningslöst, ursinnigt våld gjorde att man trodde att en liten FN-styrka inte skulle ha kunnat göra någonting, men han sade att det inte var sant.

Jag såg också en intressant sak i den artikel som refererades, där Kofi Annan hade sagt att en styrka på 1 500 man eventuellt skulle ha kunnat vända utvecklingen när folkmordet satte i gång. Denna person som var på plats med några hundra man påstod att de räddade tusentals människor bara genom att vara på plats och uppträda bestämt. Fysiskt hade de aldrig haft en chans att hindra dem som begick mordet att döda de tusentals människor som sökte skydd hos den här lilla FN-styrkan. Men de facto bara genom att de fanns där hindrade de slakten på just den grupp personer som hade turen att ta sig in på FN:s lilla förläggning där.

När det gäller östra Zaire har det redan sagts: Kunde man ha gjort någonting mer? Det var mera en politisk ovilja, att länder inte var beredda att ställa upp, som jag tror var orsaken till att man inte gjorde någonting. Jag vet däremot att sydafrikanerna försökte få ett stopp på den, som man upplevde, alltför brutala framfarten. Man försökte få till stånd möten t.ex. mellan Mobutu, medan han var kvar, och hans folk och Kabila. Men det misslyckades. Jag vet inte om det har gjorts några tydliga undersökningar eller någon historieskrivning om hur det gick till, men på slutet gick det väldigt fort. När styrkorna rörde sig oväntat snabbt gick det alltså inte att hindra dem när de såg att de hade möjlighet att ta sig hela vägen fram med den hjälp som de

fick. Det gjordes alltså försök, framför allt regionalt. Sydafrika har fått mycket kritik för det sedan och har haft svårigheter i sina relationer med Kabila, beroende på de försök som de gjorde.

Det här var några praktiska synpunkter, men inte alltför detaljkunniga. Jag kan nog inte svara på så många följdfrågor när det gäller just östra Zaire och Rwanda.

Ordföranden: Jag inbjuder då resten av panelen att kommentera och göra tillägg till det här.

Ove Bring: Får jag göra ett litet tillägg. Jag nämnde förut de olika kapitlen i FN-stadgan. Jag tycker att Göran Lennmarkers fråga är intressant, därför att den rör hur man skall kunna utnyttja kapitel 6 i stadgan på ett bättre sätt. När man nu förutsätter att en fredlig lösning av tvister är det som statssamfundet skall pröva först, varför understöder vi då inte de parter som verkligen vill verka för en fredlig lösning? Göran Lennmarker har här satt fingret på någonting som är ganska typiskt, dvs. att det kanske talas för mycket om insatser från FN:s sida när det gäller fredsbevarande trupp och humanitär intervention osv. Men det tidigare skedet är förbisett, även om man har talat om att vi måste agera preventivt har denna medvetenhet inte förvandlats i någonting operativt.

Ett sätt att göra det mer konkret är just att FN:s säkerhetsråd också börjar agera kraftfullt under kapitel 6 i stadgan och hjälper båda parterna i en konflikt att försöka lösa den med fredliga medel, och kanske även tar parti för den part i konflikten som man menar är den som verkligen står för en fredlig lösning. Säkerhetsrådet har under kapitel 6 en möjlighet att agera i sådana här fall. Generalförsamlingen har en möjlighet att agera. Men jag är inte säker på att man ser exempel på det särskilt ofta.

Christina Doctare: Jag har bara en kommentar om detta att FN:s närvaro förhindrar slakt. Fallet Srebrenica visar att det inte är så. Jag tror att man måste vara medveten om att FN:s närvaro är ett tveeggat vapen. Man inger falska förhoppningar, t.ex. till en civilbefolkning som söker skydd, som sedan blir totalt utlämnad. Jag ville bara ge den kommentaren att det inte är så enkelt.

Jan Öberg: Under den här punkten ligger frågan om inblandning i interna konflikter och användande av sanktioner. Jag tror att det är viktigt att påpeka att gränsen mellan interna konflikter och mellanstatliga intressen inte är så skarp som det ibland görs gällande i massmedierna och i politiskt beslutsfattande. Själv känner jag inte till någon konflikt som jag har jobbat i där det inte har varit en stark inblandning på ett eller annat sätt av andra länder utanför, i en eller annan form, genom handelsintressen, strategiska intressen, militär- och exportintressen osv., plus en allmänpolitisk vilja att göra någonting eller inte göra någonting i de här konflikterna.

Det vi ofta kallar etniska konflikter är, som jag ser det, inte etniska konflikter. Det är strukturella, historiska och psykologiska konflikter, med ett komplext förflutet i historien och strukturella omständigheter, som kan spe-

las ut, aktualiseras och utageras genom en sorts ny, eller kanske från historien återupptagen, identitet.

Själv ser jag inte det jugoslaviska kaoset i huvudsak som en etnisk konflikt utan som en rad mycket komplexa konflikter, som spelas ut genom att nationalism är en mobiliseringsfaktor när andra identiteter faller sönder. Att påstå – jag har inte sagt att någon gör det här, men det görs ofta i den internationella debatten – att det finns en rad problemområden där vi i de rika länderna egentligen inte har något större inflytande, inte är en medverkande orsak till dessa konflikter och därför har någon sorts moralisk rätt att kunna ingripa och göra det rätta, är ett grundantagande hos en del människor och beslutsfattare som jag betraktar som ohälsosamt, i förhållande till detta att hjälpa människor i konflikter.

När det gäller sanktioner är det min egen hållning att det behövs en förnyelse på den punkten. Också i det jugoslaviska fallet känner jag inte till några exempel där de inte har gjort mer skada än gagn. Det som i dag talar om sanktioner, först i form av ett vapenembargo, vet uppenbarligen ingenting om hur porösa gränserna är. Den skam som ligger över det internationella samfundet i Jugoslavienkonflikten handlar om en vapenexport och militär-ammunitionsexport osv. under kriget, i strid med säkerhetsrådets resolution om detta, till ett värde av 2–4 miljarder dollar, som alla parter – muslimer, kroater, serber m.fl. – har fått i mängder under kriget.

Sanktioner drabbar civila mycket mer än ledare. Det vet vi. Personligen anser jag, efter fyra fem års arbete i Kosovokonflikten, att en av de dummasaker man kan göra där är en ekonomisk bojkott av Serbien eller Jugoslavien, som bara kommer att drabba de 2 miljoner kosovoalbanerna, som man uppenbarligen anser sig vilja stödja med detta. De är tillräckligt fattiga. Den albanska ledningen är inte fattig, som vi vet, men de vanliga kosovoalbanerna har det inte bra materiellt och får det inte bättre.

Slutligen har Jugoslavien 655 000–700 000 flyktingar – det största flyktingproblemet i Europa. Att lägga sanktioner på det landet torde vara totalt motproduktivt i förhållande till att lösa konflikten i Kosovo. Jag säger för övrigt Kosovo och inte Kosovo, eftersom jag inte tar ställning mellan parterna.

Peter Wallensteen: Diskussionen hamnar lätt där att vi tänker: Vad kan vi göra i det ögonblick krisen är ett faktum? Det är naturligtvis ett svårt läge; då är instrumenten mycket färre, och det är mycket svårare att agera i det läget. Jag har döpt alternativet till strukturell konfliktförebyggande verksamhet, dvs. att man försöker komma in mycket tidigare och tänka efter vad som behövs för att hantera konflikter i olika samhällen. Då är vi inne på det som verkar vara kärnan i dag, nämligen demokrati och mänskliga rättigheter, men också t.ex. skydd för minoriteter. Det här ligger i ett händelseförlopp 5–10 år innan det blir en allvarlig konflikt. Jag tror att man kan göra oerhört mycket här. Vad vi behöver är en föreställning om var allvarliga konflikter kan komma att uppstå på 5–10 års sikt och se om vi kan göra någonting i dag så att de inte uppstår.

Rwanda är då instruktivt. Många hade varnat för situationen. Det finns en historia långt tillbaka som har det här mönstret. Ändå är det litet som sker för

att förebygga på ett mera djupgående plan. Det är intressant att jämföra med Burundi, som har samma problematik. Där tycks världen på ett helt annat sätt försöka arbeta i det långsiktiga perspektivet. Om det lyckas eller inte kan vi diskutera, men det är i alla fall en medveten satsning.

Låt mig säga ytterligare en sak, som har att göra med det strukturella perspektivet. Det är leveransen av vapen i de här situationerna. *Sunday Times* hade för ett och ett halvt år sedan en intressant nyhet, nämligen att den brittiska regeringen hösten 1993 tillät en leverans av 15 000 macheter till Rwanda. De var definierade som jordbruksredskap, och det var sådana som sedan användes i slakten av människor. I många av de här konflikterna är vapnen naturligtvis inte lokalt tillverkade utan kommer någonstans ifrån. Det skulle vara en del av det här perspektivet.

Ordföranden: Jag har tre frågor som jag karakteriserar såsom rörande folkrätt, humanitär rätt. Jag ställer dem på en gång och adresserar dem direkt till dem som frågeställarna har önskat få svar av men låter i övrigt panelen svara eller lägga till.

Den första frågan gäller våldtäkter i krig och hur det benämns i krigsförbrytartribunalen. Kan vi förmå dem att kalla det vid sitt rätta namn, till varning för att detta inte skall upprepas, så att man ser att detta är en grov krigsförbrytelse?

Den andra frågan var Berndt Ekholms fråga om kyrkofriden, om det finns någon förankring för detta i folkrätten.

Den tredje frågan gäller sanktionsinstrumentet. Går det att förbättra och göra det mera riktat och selektivt, så att man verkligen når dem som man vill komma åt och inte ett redan svårt drabbat folk?

Jag föreslår att Christina Doctare börjar när det gäller våldtäkter i krig. Jag vet att det finns ett intresse för det. Jag ber övriga markera intresse för frågan.

Christina Doctare: Jag har blivit förknippad mycket med frågan om våldtäkter i krig. Jag skulle vilja ta upp ett par aspekter på det.

Som mycket riktigt påpekades heter det inte våldtäkter utan *sexual assaults*, dvs. sexuella övergrepp, som är betydligt mildare. Det är en eufemism, skulle jag vilja säga. Frågan kom också upp om skam och skuld. Det här är en mycket förbisedd orsak till att starta konflikter. Det här finns kvar, och det lever kvar. Intressant ny medicinsk vetenskaplig forskning har visat att det här t.o.m. kan leva kvar på genetiskt plan. Det är alltså ganska oerhört. Då har vi implikationer som är oöverblickbara. Det här går från generation till generation. På Balkan, om det är ett exempel, var det ett krig 1912, och sedan kom första världskriget och andra världskriget, och därefter kom det här. Det finns som ett mönster, som man har använt.

Det har inte talats om det tidigare, därför att våldtäkt var inte någonting man talade om. Från MR-deklarationen för 50 år sedan till i dag har våldtäkt ändå blivit någonting man kan tala om. Mänskligheten har tagit ett steg framåt.

Jag kan säga från mitt arbete i krigstribunalen att jag har blivit väldigt besviken. Det har varit oerhört taffligt i utredningarna av våldtäkterna. Man har gått in på geografiska områden och väldigt sent kommit på detta: Jaha, våldtäkter skall vi utreda.

Jag skulle vilja att man fick in det här mycket tydligt i alla dessa skrivingar, att våldtäkt är en speciell teknik för att bedriva krig. Den är mycket effektiv och mycket enkel. Det går inte åt några kulor och något krut, utan vapnen finns med. Det här har en förödande effekt.

De kvinnor som jag har pratat med – de är många, och även män som har blivit våldtagna – säger: Jag kan berätta för dig, för jag vet vad du står för, och jag litar på dig, men jag litar inte på domstolen. Vi får alltså inte fram vittnesmålen. Jag har bönat och bett att de ändå skall lämna sina vittnesmål – finns inte vittnesmålet så finns inte krigsförbrytelsen. Men skammen och skulden är så oerhörda att man avstår. I stället drabbar det på individnivå, och där är det förödande konsekvenser. *Post Traumatic Stress Disorder*, PTSD, är ett samlingsbegrepp för detta. Jag kan säga att det kostar sjukvård i många länder oerhörda pengar och social problematik.

Här tycker jag att Sverige kan göra stora insatser. Vi har ju varit aktiva när det gällt kvinnofrågor och sådant.

Jag skulle vilja vidga det och säga att det här är en mänsklig fråga. De män som har blivit våldtagna i krig har i hög grad tagit livet av sig, medan kvinnorna har överlevt. När män våldtas blir det en så oerhörd skam att det inte är förenligt med att överleva. Det är alltså ett oerhört effektivt medel att använda.

Här saknades inte *early warnings*, utan de fanns också i det här kriget. Men man brydde sig inte om dem. De här kvinnorna som jag stötte på i november 1992 hade gått till Unprofor, UNHCR, Unicef, ICRC och Rädda barnen och berättat. Ingen av dessa hade lyssnat. Det var *early warnings* så att det stänkte om det. När man i augusti 1992 gick in i koncentrationslägren, Omarska m.fl., med de avmagrade männen, var det uppenbart att där var bara män. Var fanns kvinnorna? Man frågade inte efter dem.

Vi behöver öka våra kunskaper och vår kompetens, men vi behöver också öka dem på ett juridiskt plan och kalla våldtäkt för våldtäkt. Det vill jag verkligen understryka.

Det här visade sig i Rwanda, och det visar sig nu i sanningskommissionen; nu kommer våldtäkterna fram som skedde under apartheid, 10–15 år senare. Det har inte ens talats om dem. Offren mår ohyggligt illa. Det kommer alltså ännu mer än vad vi någonsin har anat.

Receptet för att hantera det på individnivå är naturligtvis att försöka hjälpa dem på olika sätt och i grupper. Men politiskt är det fortfarande olöst, och här måste man hitta vägar. Det har varit svårt, eftersom det är manligt dominerade församlingar – och män talar inte gärna om våldtäkt. Det blir alltså tyst, det blir *delete* och punkt punkt punkt.

Ordföranden: Då har vi frågan om sanktionsinstrumentet. Frågan ställdes till Peter Wallensteen, men fler känner sig säkert kallade.

Peter Wallensteen: Jag vill göra några korta reflexioner. Det här är också ett mycket spännande område. Jag har gjort en del studier av sanktioner och kommit fram till ungefär följande.

Sanktioner fungerar bara under väldigt speciella omständigheter. Problemet är att de ofta sätts i gång av andra skäl, och därför får vi en lång lista av misslyckade sanktioner. De speciella omständigheter som jag har dokumenterat, och som jag ser upprepade i andra studier, är för det första en ordentlig internationell isolering, det här med att gränserna verkligen går att stänga. Det är i många sammanhang ganska svårt. För det andra måste det finnas någon aktiv opposition internt som kan ta över. Det liknar den andra frågan: Vem skall vi stödja egentligen? Om det inte finns någon kan alltså en regim av vilken karaktär som helst klara de här effekterna genom att spela ned dem i strukturen, skylla på andra, driva ut folk som inte hör hemma där osv. Man får en flyktingproblematik. Det är det vi ser i ett antal av dessa fall. Sanktionerna fungerar inte, därför att de rätta förutsättningarna saknas.

Då är frågan: Kan man göra någonting annat? Det är, precis som Urban Ahlin säger, inte bara det här att vi vill komma åt och straffa, utan vi vill också markera någonting i världen i stort, att det här är saker vi ogillar. Vi vill kanske förebygga och hoppas att det får någon annan effekt på andra konflikter också. Men om det inte fungerar blir det en dubbelbottnad signal.

Då tycker jag att de här tankarna som du nämner är intressanta: Kan man på något sätt komma åt ledarna själva direkt? Det är en del försök man gör, t.ex. att komma åt bankkonton, komma åt deras möjligheter att resa osv. Det kan kanske fungera i vissa fall. Men vi vet också hur det internationella finansiella systemet fungerar. Man flyttar pengar med en knapptryckning, och sedan är de någon annanstans. Vi vet t.ex. inte var Trustorpengarna är. Det visar hur snabbt det kan gå. Många av dessa ledare kanske inte är särskilt intresserade av att resa, så förbud mot det kanske inte hjälper så mycket. Jag tror t.ex. att Saddam knappt har varit utanför landet, och han har nog ingen större längtan att åka utomlands.

Det är klart problematiskt. Det ligger nästan i sakens natur. Dessa ledare är makthavare, och de kan använda makten på ett ganska hänsynslöst sätt. De är svåra att komma åt.

Min slutsats blir att det bästa är att se efter om förutsättningarna finns för att sanktionerna skall lyckas. Saker och ting ändrar sig. Enligt min uppfattning ändrade sig läget drastiskt i Sydafrika i mitten av 80-talet. När det fanns en ordentlig folkrörelse mot apartheidregimen skapades grunden för sanktioner och en förändring skulle kunna åstadkommas. I det läget tyckte jag att det var lämpligt att införa sanktioner.

I andra situationer kanske förutsättningarna inte finns, och då blir det nog, som jag har nämnt, nödvändigt att hitta den opposition som man tycker är värdefull att stödja, att hjälpa den och att ge den en ställning juridiskt, finansiellt, kunskapsmässigt osv. Det blir ofta alternativet. Det är mindre spektakulärt, mera långsiktigt, men det kanske har större effekt på längre sikt.

Ove Bring: Jag håller med om mycket av det som Peter Wallensteen har sagt. Jag kan återgå till Urban Ahlins fråga: Har sanktionerna spelat ut sin roll? Nej, det har de inte, men de behöver förnyas och anpassas till humanitära

behov, och de behöver anpassas till politiska behov att få en riktad effekt genom sanktionerna.

Det finns även positiva tecken och exempel på säkerhetsrådets senare praxis, där man har infört riktade sanktioner mot vissa persongrupper i Angola, i Unita, mot vissa persongrupper i Haiti och Sierra Leone. Det är fortfarande kanske bara på ett försöksstadium, men jag tror att man måste fortsätta på den vägen.

Frågan om de humanitära skadeverkningarna av sanktionerna har varit under stor uppmärksamhet i Irakfallet. Där har det väl hänt en hel del som snart kan förbättra situationen – om nu den irakiska regimen skulle vilja spela med och känna ett ansvar för sin egen befolkning, vilket ju tyvärr inte är fallet ännu.

Jag tror att det behövs sanktioner även i fortsättningen i den internationella politiken och i folkrätten. Det behövs ett batteri av olika reaktionsmöjligheter på folkrättsbrott och kränkningar av mänskliga rättigheter. Man behöver kunna reagera verbalt och diplomatiskt i MR-kommissionen i Genève, och man behöver i slutändan också kunna ha tuffare sanktionsmöjligheter.

Jag tror att det är olyckligt, som exempelvis har hänt beträffande Kina i MR-kommissionen, att man som USA inte ställer upp på en resolution mot kränkningar av mänskliga rättigheter. Kina har kunnat kapitalisera på ett frisläppande av ett fåtal dissidenter, medan tusentals andra fortfarande sitter i fängelser och läger. Då är det egentligen inte MR-situationen som har prioriterats i debatten utan handelssituationen.

Det är olyckligt om de länder som anklagas för brott mot mänskliga rättigheter känner att deras strategi lönar sig, dvs. att om man spelar ut diplomati och handelspolitik i det internationella samfundet kan man bli av med sanktionshotet. Jag tror inte att den företeelsen är bra för de mänskliga rättigheternas efterlevnad i framtiden. Tyvärr behöver vi nog ha ett batteri av olika påtryckningsmöjligheter även i fortsättningen.

Jan Öberg: Det här blir ganska kort, för jag har inte studerat det här på samma sätt som Peter.

Mitt intryck är dock för det första att om sanktioner skall fungera skall det i huvudsak vara i minde allvarliga och mindre intensiva konflikter. Om en part eller ett land anser sig vara i en existentiell konflikt har sanktionerna ingen som helst effekt på beteendet, i så fall en negativ effekt i den meningen att vederbörande blir ännu mer övertygad om att vara psykologiskt isolerad och missförstådd.

För det andra är sanktionerna i dag i allt väsentligt ett amerikanskt utrikespolitiskt medel. Jag såg nyligen en artikel i International Herald Tribune av en amerikansk forskare som skrev att någonstans mellan 45 och 50 länder, om jag minns rätt, under de två sista USA-administrationerna har varit objekt för antingen hotelser om sanktioner eller faktiska sanktioner. Kuba är ett exempel. Det behöver inte nödvändigtvis vara någon världsordningsfråga, utan det är ett amerikanskt problem.

För det tredje har sanktionsinstrumentet inte så stor giltighet om det inte appliceras i jämförbara fall. Om vi föreställer oss en konflikt i vilken USA

begår någon sorts brott eller gör något som världssamfundet inte tycker om har jag svårt att se någon som kan skapa en koalition och besluta om sanktioner mot detta land och dess beteende. Detta tror jag är viktigt.

Slutligen: Av moraliska skäl måste alla som beslutar om sanktioner också ha någon lösning på hur de vill kompensera dem som egentligen betalar priset för dessa sanktioner. Återigen kan vi se på fallet Jugoslavien. Sanktionerna mot Serbien-Montenegro, som omfattar 10 miljoner människor och alltså är en relativt stor marknad, har betytt två saker: förluster på någonstans mellan 20 och 30 miljarder dollar för dess handelspartner – fattiga och problematiska länder som Bulgarien, Makedonien, Ukraina osv. som har förlorat en relativt stor marknad – samt framväxten av en notorisk och motbjudande svart ekonomi, en mafiosoekonomi. Folk tjänar i dag ofantliga summor och kör Ferraribilar i Skopje därför att vi har haft sanktioner som drabbat ett litet och ekonomiskt utomordentligt skört land som Makedonien.

Anders Möllander: Med den akademiska kompetens som finns här känner jag mig litet grand som en enkel praktiker. Jag har råkat syssla med Södra Afrika och en väldigt snäv del av sanktionsproblematiken, nämligen sanktionerna mot Sydafrika. Just nu ligger på mitt bord också sanktionerna mot Unita i Angola. På basis av denna rätt snäva erfarenhet tillhör jag dem som anser att sanktioner fungerar, att de är ett instrument som har fungerat och som vi bör fortsätta att använda. Men jag vill göra en viktig distinktion, något som har figurerat litet grand här men inte tydligt sagts ut, nämligen att sanktioner har sin viktigaste effekt som hot, dvs. innan de är genomförda.

Det gäller att använda sanktionshotet, precis som det militära hotet, på ett trovärdigt sätt. Man måste visa att man är beredd att använda sanktioner ”om inte” och koppla villkor som är rimliga. Det finns givetvis lägen där det inte fungerar, t.ex. därför att frågan är så existentiell, såsom nyss sades, att man är beredd att strunta i precis vad som helst. Det kan handla om överlevnad för nationen, den egna gruppen, individen eller alltihop på en gång. Men det finns exempel där jag tror att sanktioner har fungerat.

I Sydafrika var det väldigt litet sanktioner som de facto genomfördes. Somliga länder vidtog sanktioner, och det var ett allomfattande vapenembargo – även om det fanns läckor där som i alla andra sådana här fall. När det gäller ekonomiska sanktioner var det väldigt litet. Nu var ju Sveriges roll i Sydafrika rätt begränsad, men Sverige var ändå ett av de få länder av någon ekonomisk betydelse, kanske det enda i väst, som införde några ekonomiska sanktioner. Så småningom fick vi väl något av de andra nordiska länderna med oss. Men det som jag tror fick effekt – den historien är väl inte riktigt skriven än – var just att trycket ökade. Man såg att här kommer det bara mer och mer sanktioner. Det må vara att det i dag bara är Sverige, men snart får de med sig ytterligare några. I början hade den sydafrikanska regimen attityden: Det här kan vi strunta i. Detta vände dock någon gång under 80-talet, och kopplingen som Peter Wallensteen gjorde med det interna motståndet är i högsta grad relevant.

Det fanns också en diskussion i Sydafrika om att de svarta skulle komma att drabbas om vi genomförde sanktionerna. De som var emot sanktionerna försökte få ANC och andra oppositionsgrupper att säga: Ja, vi kommer att

drabbas, och därför vill vi egentligen inte ha sanktioner. Men de sade inte det. De fattade det politiska beslutet – och jag tror att det fanns ett väldigt brett stöd för detta i motståndet i Sydafrika, kanske t.o.m. utanför ANC – att säga: Ja, det kommer att drabba oss, eftersom det drabbar t.ex. sysselsättningen i landet. Men vi ser det som ett kort ont för ett långsiktigt gott. Man förespråkade alltså sanktioner. Även vissa kyrkliga ledare som biskop Tutu gjorde det, vilket han fick utstå mycken kritik för internt i sin kyrka och naturligtvis också från regimens sida.

Min viktigaste poäng är alltså detta med hotet om sanktioner. Det har också här talats om riktade sanktioner, något som man nu använder med viss framgång. Jag tror t.ex. att de sanktioner mot Unitaledare som nu är i kraft – dvs. att vi inte ger visum till vissa namngivna ledare, de som inte deltar i de gemensamma organen, i parlamentet och i samlingsregeringen – har betydelse. Det är möjligt att vissa länder är beredda att ta emot dem i alla fall, men jag tror att de tvekar. Jag tror också att länder som tidigare har gett pass åt Unitaledare tvekar, eftersom man helt enkelt blir offentligt uthängd om man har med dessa ledare att göra. Det är ett instrument som nu används mer och mer.

Tyvärr läcker även det systemet. Nu är jag kanske indiskret om jag säger att vi inom EU arbetar med viseringsrestriktioner för ledningen i Nigeria. Det visar sig då att det finns litet olika uppfattningar i EU om hur långt vi skall gå. Det finns t.ex. undantag för medicinska skäl. Här måste vi vara väldigt uppmärksamma på att detta inte används fel. Det finns ibland kopplingar, såsom här har antytts. När länder i Europa har väldigt intressanta affärer på gång som de behöver prata med de här personerna om kanske de har litet lättare att göra undantag än annars. Där måste det till ett aktivt arbete från det internationella samfundet och EU. Här spelar Sverige en roll, men det är ett arbete som sker i det tysta.

Min slutsats är: Sanktioner har under vissa omständigheter fungerat. De är ett instrument som vi fortfarande använder och som i vissa lägen, med rätt användning – framför allt som hot – fortsätter att fungera.

Ordföranden: Tack för det! Sedan skulle jag också vilja ha svar på Berndts fråga om kyrkorummets helgd. Finns det något stöd för den i folkrätten, Ove Bring?

Ove Bring: Den mänskliga rättigheten att fritt utöva sin religion finns ju folkrättsligt förankrad i allra högsta grad. Men frågan är om denna religionsfrihet automatiskt innebär också en kyrkofrid. Det gör den, åtminstone i en mening: Om man utnyttjar kyrkan för att utöva sin religion har man rätt att där, i det kyrkorummet, vara i fred för att fortsätta med detta. Här finns det vidriga exempel från Kina på hur kinesisk polis stormat in i vissa församlingar som man rent allmänt ansett ha en statshotande karaktär och med bambukäppar drivit ut de här människorna från kyrkorna och misshandlat dem. Den typen av kyrkofrid finns folkrättsligt förankrad, dvs. den som är kopplad till religionsutövning.

När det däremot är fråga om personer som försöker klara sig undan myndigheternas lagföring och tar sin tillflykt till kyrkorummen finns det ingen

kyrkofrid i Birger Jarlsk anda, dvs. att man kan komma undan den nationella lagstiftningen genom att uppehålla sig där. Då blir det i varje enskilt fall en fråga om huruvida den nationella lagstiftningen vill respektera en sådan kyrkofrid eller inte. Däremot kan det hända att den nationella lagstiftning som man utnyttjar för att komma åt människor i kyrkor strider mot grundläggande mänskliga rättigheter på andra grunder. Ofta finns det en sådan koppling, misstänker jag. Men då får man kritisera det på den bogen i stället.

Ordföranden: Tack så mycket! Vi skall nu behandla frågor som gäller sanningskommissionen och amnesti samt en krigsförbrytartribunals eventuella förhindrande effekt och hur man ser på dess roll i konflikteftervården. Vi kommer också att komma in på Moçambiquefrågan, som Nils T Svensson nämnde, för att sedan komma över på det civila samhällets roll. Detta är de frågor som jag uppfattar hamnar inom konflikteftervården.

Först rör det som sagt sanningskommissionen och amnesti. Får man ut en bättre sanning av folk om de inte riskerar straff efteråt? som Bodil Francke uttryckte det. Anders Möllander, som är en av dem som har ägnat sig väldigt mycket åt sanningskommissionen, får börja. Varsågod!

Anders Möllander: Det finns mycket att säga om sanningskommissionen i Sydafrika. Liksom hela den politiska lösningen i Sydafrika är den hemsnickrad, och det tror jag är en av de saker som är bra med det instrumentet. Sydafrikanerna lyssnade mycket under övergångsperioden då de förhandlade och snickrade på sin konstitution. De bjöd bl.a. in många svenskar. Jag tror att flera av er här i dag var nere och deltog i aktiviteter i Sydafrika med ungefär samma roll som jag har här i dag, nämligen att bidra med de kunskaper man eventuellt har. Sedan bestämde sydafrikanerna sig för att de inte ville ha en viss modell, t.ex. *affirmative action*, som man har i Malaysia och USA, utan att det var något annat som passade dem. På samma sätt var det med sanningskommissionen.

Jag tror att det är för tidigt att säga om sanningskommissionen kommer att visa sig fungera. Det har ställts frågor kring den, t.ex.: Är det bättre med amnesti än straff? Men detta är för tidigt att yttra sig om. Liksom ni har jag sett en del väldigt bra reportage, bl.a. från BBC helt nyligen. Där visades framför allt exempel där det verkar ha fungerat. Folk sade att de inte är ute efter att se något ont hända dessa personer. Det finns t.o.m. de som säger att alla var offer för systemet, även de som utövade det. I det BBC-reportage jag tänker på konfronterades en av de främsta torterarna i en region med sina offer, och han gav just uttryck för detta. Även om han inte direkt sade det själv var det tydligt att han själv var ett offer för systemet och gjorde vad han trodde förväntades av honom i den situationen. Han förstod nu att det var fel och fick tillfälle att säga det och be om ursäkt. Han fick konfrontera sina offer, som i detta exempel förklarade att det var vad de ville, snarare än att se att något liknande skulle hända honom. Det är ju inte heller tal om att något liknande skall hända utövarna. Den typen av rättvisa kan man ändå inte utmäta.

Men det finns andra exempel från sanningskommissionens arbete som visar att folk inte är nöjda med detta. Den kritiken kommer framför allt från två håll. Det ena är förövarna, som säger att detta bara är snömos eller bara

handlar om att ställa dem mot väggen och hänga ut dem. Har man ingenting som håller i en domstol skall man avstå från detta. Den reaktionen är naturligtvis väntad. På den andra kanten finns t.ex. släktingar till Steve Biko, som vad jag förstår är mycket emot att ge amnesti och vill se rättvisa skipad i domstol. De är inte beredda att ställa upp på detta. Men min uppfattning är ändå att en sanningskommission är det bästa man kunde göra efter den situation som rått i Sydafrika. Jag tror att det kommer att visa sig att det håller, att folk framför allt är ute efter att få berätta sin historia och att det inte är något som glöms och aldrig pratas om. Folk vill berätta vad som faktiskt hände dem. De som överlevde och vilkas släktingar, vänner eller kolleger försvann eller mördades kan slutligen få reda på vad som hände. Jag tror att sanningskommissionen är ett sätt att få ut en del av de berättelser som inte skulle kunna komma i en rättegång och som folk aldrig skulle nämna om de inte visste att de hade en chans att få amnesti.

Det ställdes en fråga om man automatiskt får amnesti om man ställer upp och berättar allt, eller om åtal fortfarande är möjligt även om man ställt upp i sanningskommissionen. Jag har tittade närmare på det i går kväll, och det var som jag trodde och mindes. Amnestin är inte given, utan vissa villkor måste uppfyllas. För det första skall brottet ha begåtts mellan 1960 och 1994. För det andra skall brottet vara politiskt. Den definitionen är mycket svår att göra, och det sitter en särskild kommitté bestående av betrodda personer från "All Walks of Life" i Sydafrika, som skall avgöra om brottet var politiskt eller motiverat av egen vinning eller utslag av vanlig kriminalitet. Det betyder att det under förhören, genom vittnesuppgifter, kan komma fram att det som vederbörande trodde skulle kunna betecknas som politiskt brott och ge amnesti i själva verket inte accepteras som det. Då går det i stället till domstol.

Ordföranden: Har det hänt?

Anders Möllander: Det ha förekommit rättegångar, men om de har varit resultat av att man första varit i sanningskommissionen vet jag inte. Detta är som sagt en process som pågår, och det som visar sig nu är kanske exempel på att det är en bra process. I början var den väldigt litet utnyttjad. När deadline närmade sig blev det plötsligt en väldig rusning. Man fick så många fall att man var tvungen att utsträcka mandatet. Det har nu skett två gånger, och den senaste rapporten vi fått tyder på att man inte kommer att hinna behandla alla utestående fall ens fram till den deadline som nu gäller. Jag tror att det är den sista juli i år. Man kommer att vara tvungen att utsträcka mandatet vidare för att sedan avge rapport.

Slutligen finns det också en tredje pelare i detta, nämligen compensation. Det finns en *President fund*, som bl.a. det internationella samfundet kan bidra till för att ge offren compensation. Det visar sig ofta att kompensationskraven är väldigt låga. Folk i Sydafrika kräver inte annat än t.ex. en gravsten eller liknande. Om någon blivit berövad sin möjlighet till utbildning genom att ha varit politiskt aktiv och suttit inne under lång tid, kan kravet vara att personen får ett stipendium så att studierna kan återupptas. Det är den typen av krav som ställs, intressant nog. Folk fäster stor vikt vid att sanningen kom-

mer fram, snarare än att rättvisa i juridisk mening skipas. Det är mitt huvudintryck. Detta var vad jag ville säga om sanningskommissionen.

Ordföranden: Innan jag ger Christina Doctare ordet skulle jag vilja be er att också problematisera det här litet grand. Jag upplever att frågeställarna undrade över fördelarna med en sanningskommission i förhållande till en krigsförbrytartribunal. Vad är att föredra? Kan man dra några sådana slutsatser över huvud taget?

Christina Doctare: Jag skall försöka svara på det utifrån mina erfarenheter av att ha jobbat på krigsribunalen och sedan kommit att intressera mig för Sannings- och försoningskommissionen. Vi talar ofta bara om sanningskommissionen, men den heter faktiskt *Truth and Reconciliation Commission* – med tyngdpunkt på försoning. Sanningen skall komma fram för att man skall kunna försonas och leva tillsammans. Vi glömmer nog det, eftersom detta är ett sätt att kunna återskapa en verklighet utifrån det som varit så förnekad. I påsknumret av Läkartidningen kommer min intervju med Tutu som berör detta. Jag gör jämförelser med Nürnbergtribunalen och Haagtribunalen. Intressant är att Haagtribunalen har ca 80 åtalade, och det är enorma svårigheter med att få fram sanningen. Alla är ju naturligtvis intresserade av att se till att den inte kommer fram. I sanningskommissionen däremot har man drygt 8 000 amnestiansökningar. Det säger någonting om vilken kraft sanningskommissionen ändå har.

Något som Tutu lyft fram och som jag också vill ta upp är att det inte är fråga om generella amnestier utan individuella amnestier. Man kan bara bevilja amnesti individuellt, inte för grupper. Jag känner att det Tutu säger stämmer, nämligen att generell amnesti är detsamma som generell amnesi, dvs. ett förnekande av det skedda. I krigsribunalen i Haag kommer vi ingen vart, utan vi trampar vatten. De största förbrytarna sitter ju fortfarande i makt och härlighet. Tribunalen fungerar uppenbarligen inte när det gäller att få fram sanningen och inte heller rättvisan. Vid Nürnbergtribunalen bestämde man sig för att ta toppskiktet och låta småfiskarna gå fria. Den judiska gruppen upplever att de brotten aldrig blev sedda, och detta lever kvar som en stor politisk kraft.

Mänskligheten har alltså försökt med olika modeller, och jag är mycket bekymrad över diskussionen om en framtida internationell krigsförbrytartribunal. Risken är att det blir den sämsta av alla tre modellerna. Det tycker jag att man skall vara väldigt observant på.

Ove Bring: Den senare aspekten med den s.k. Romtribunalen, som kan skapas i framtiden, är intressant. Kommer det att bli en bra lösning eller en dålig, som Christina Doctare befarar? Nürnbergtribunalen var ju trots allt bara den första tribunalen som dömde stora krigsförbrytare. Därefter följde en läkartribunal, som dömde dem som missbrukat sina medicinska kunskaper. Andra domstolsprocesser följde också, som de allierade och tyskarna själva stod för. Genom Nürnberg startade en hel process med lagföring som pågick åtminstone långt in på 60-talet, och kanske längre. Fördelen med den processen var trots allt att sanningen kom fram i de fall där människor fälldes för brotten de anklagades för. Den traditionella juridiska metoden kan vara

väl så god när det gäller att få fram sanningen. Men det är förstås en sanning som är begränsad till brottsbeskrivningarna. Den begränsningen ger kanske inte hela den politiska kontexten på ett bra sätt. Men man borde kunna kräva åtminstone så mycket av Romtribunalen, att det som var positivt med Nürnberg finns med.

Jan Öberg: Jag vill säga något om tribunal kontra försoningskommission. För det första tycker jag att man måste säga både–och i många sammanhang och inte alltid säga antingen–eller. Om jag skulle titta närmare på tribunal-frågan skulle min första fråga vara: Vilka subjekt och objekt talar vi om? För vem är detta relevant, antingen positivt eller negativt? De första vi kommer att tänka på är offren för förbrytelse. De andra relevanta aktörerna inom ramen för en tribunal eller försoningskommitté är de som planerade gärningarna. Vilka var, för det tredje, ideologerna bakom ogärningarna? Vilka utförde ogärningarna som soldater, dvs. alla militärgrupper? Vilka gjorde det praktiskt möjligt? Jo, t.ex. vapenhandlare och handlare med tortyrinstrument och liknande. Den sista *constituency* jag vill peka på är: Bidrar hela projektet till försoning, samexistens i någon mån i konfliktområdet och fredsbyggande osv.?

I största allmänhet kan jag säga att mitt eget hjärta står närmare försonings- och sanningskommissioner än tribunaler. Det enkla skälet är att vi i kommissioner befattar oss med känslor, med möjlighet till förlåtelse, – inte glömma men förlåta – till ånger och smärta. Den processen är nödvändig för att man skall kunna bygga upp ett fredligare samhälle med förtroende och samarbete. Därmed har jag också sagt att vi sysslar med något som det internationella samfundet i allmänhet inte har utvecklat någon vidare expertis på. En tribunal attraherar naturligt jurister och experter på mänskliga rättigheter. Av dem kryllar det överallt i internationella organisationer. I en försonings- och sanningskommission handlar det mer om psykologer, psykiatriker, socialarbetare, präster och andra, som inte riktigt har någon status i internationell konfliktlösning och hantering av dessa frågor. I den meningen är det alltså lättare att tillsätta en krigstribunal eller en domstol.

Den andra punkten jag vill ta upp är politiseringen. Risken för politisering är betydligt större med en tribunal. Över huvud taget är etableringen av tribunalen i Haag ett uttryck för politisering. Det har nämligen inte funnits någon sådan sedan 1945 och fram till dess den etablerades, trots att det funnits mer än runt 150 krig sedan andra världskriget. Det förhållandet att en rad personer, som man vid en undersökning nog måste beteckna som förbrytare, inte finns med på listan gör hela företaget skumt politiskt sett. Det gäller exempelvis de tre presidenterna som undertecknade Daytonavtalet och en förbrytare som Arkan.

En permanent domstol är önskvärd men totalt orealistisk. Många betraktar säkert mig som idealist. Jag är t.o.m. anhängare av icke-våld. Idén att säkerhetsrådet skulle besluta om att upprätta en domstol som är genuint opartisk och kan ta upp vilken konflikt som helst där förbrytelser pågår när som helst betraktar jag som fullständigt orealistisk. Jag håller med Christina Doctare om att risken är att vi skapar någonting som är ett rent politiskt instrument. USA har ju en officiell position som säger att säkerhetsrådet måste kunna

styra en sådan domstol, vilket betyder att amerikanska och andra förbrytelser aldrig kommer upp i den. Det förhållandet gör att jag personligen skulle säga: Gör det för guds skull inte!

Slutligen – allt detta handlar om skuld. Skuld kan bara fastställas genom att man gör en analys av vad konflikten i grund och botten handlar om. Jag har redan antytt att en del av skulden till de konflikter vi ser nu har att göra med gamla synder gjorda av de rika länderna själva, som England, USA och Irak. Det är 80–100 års misskötsel av hela Balkan, ekonomisk exploatering, fattigdom, nöd och elände beroende på en global marknadsekonomi osv. Det här är alltså svåra frågor. Vi skall kanske nöja oss med att säga både–och och inte antingen–eller i dessa frågor.

Ordföranden: Skulle någon med särskilda kunskaper mycket kort vilja kommentera fallet Moçambique?

Anders Möllander: Det var Nils T Svensson som ställde frågan, inte sant? Jag har ställt mig precis samma fråga om Moçambique. Varför talas det inte alls om försoning i Moçambique, speciellt när de har grannen Sydafrika med all den uppmärksamhet som finns kring detta där? När jag fick det arbete jag har nu med ansvar för bl.a. Moçambique och gjorde min första resa dit i min nya egenskap tillsammans med Pierre Schori i december, ställde jag denna fråga till så många jag fick chans till. Det var politiker från de olika partierna och representanter från enskilda organisationer. Turligt nog hölls ett seminarium när vi var där, och där träffade vi många representanter för olika grupper i landet. Jag talade också med utländska observatörer. Det egendomliga svar jag fick var: Nej, det är inte aktuellt för oss. Det skulle bara göra skada. Det finns ingen över huvud taget som driver den frågan. Jag frågade om det inte betyder att de trycker ned detta så att det kan komma tillbaka, om det inte är osonade oförätter som begåtts av båda sidor och om det inte finns risk att det så småningom kommer upp igen. Men alla svarade: Nej, det diskuteras inte ens. Det närmaste en förklaring jag fick var att kriget var så ohyggligt i Moçambique. Ingen sida känner att den var helt oskyldig och den andra sidan helt skyldig. Det finns så mycket sådant på båda sidor i konflikten att man helst ser att man helt enkelt går vidare. Det är den allmänna uppfattningen.

Jag har fortfarande litet svårt att acceptera detta, men jag hoppas att det fungerar så. Jag fick ytterligare en liten förklaring. Man sade att det finns ett sätt att hantera detta traditionellt afrikanskt. Om någon som begått oförätter mot en by kommer tillbaka dit finns ett traditionellt sätt att hantera detta som använts historiskt. Man har en ceremoni som alla deltar i, där man rituellt tvättar den personen. När detta är gjort och andra åtgärder vidtagna talar man inte mer om det. Det är borta, helt enkelt förlåtet, eller hur man nu skall säga med våra termer. De uttrycker det kanske på ett annat sätt, men det är så de hanterar det. Jag har intressant nog hört samma sak om Zimbabwe, men där är det inte förlåtet. Vi är nu väldigt oroliga för hur det skall gå i det landet av många olika skäl. Ett skäl är just att man med stor våldsanvändning tvingade ihop de två partierna ZANU och ZAPU. Det var ZANU, shonamajoriteten, som tvingade in ZAPU i koalitionen. Man slog ned motståndet i Matabeleland i början av 1980-talet med hjälp av specialutbildade styrkor som begick

väldokumenterade övergrepp. Det gjordes en utredning om detta på 1980-talet som regeringen behöll. Den kom aldrig ut. Kyrkliga grupper har nu gjort en ny sådan utredning, som anses vara väldigt tillförlitlig. Men fortfarande vill regeringen inte ta tag i detta.

Jag har frågat politiker från Matabeleland, som nu ingår i ZANU, varför de är med om att undertrycka detta. De svarar att det inte skall hanteras på det viset utan på vårt traditionella sätt. Det är en oförlöst konflikt som måste lösas, men den måste lösas på vårt sätt. Hur löser ni då konflikter? frågar jag. Jo, när vi är överens om att en konflikt är över och att vi måste gå vidare, sitter vi vid elden och pratar om det gemensamt. När elden har slocknat tar vi askan och slickar den rituellt gemensamt. Sedan talar vi inte mer om saken. Det har inte skett. Jag undrade vad de kräver av Mugabe, översatt i moderna termer. Vad är det han skall göra? Jo, något som kan översättas i de termerna, t.ex. en offentlig ursäkt för det som skedde, så att vi kan gå vidare.

Jag vet inte om detta bidrar till er förståelse, men det är de svar som jag har fått om varför någon process inte pågår i Moçambique.

Ordföranden: Vi skall nu gå över till att belysa det s.k. civila samhällets roll. Vi har frågor som gäller hur man ser på folkrörelser i olika länder, deras roll i förhållande till statsmakter, och vad folkrörelser kan uträtta. Vidare har vi frågan om medier. Är det möjligt att man för en god saks skull, t.ex. för att hindra hatpropagandan i Rwanda, kan inskränka yttrandefriheten tillfälligt? Det var en fråga som ställdes. Kyrkans roll är en annan fråga. Jag vill be Anita Klum att inleda detta avsnitt.

Anita Klum: Vi kan börja med den formella frågan som K-G Biörsmark tog upp: Vad är en NGO? Det kanske är på sin plats med en definition. Det finns olika typer av NGO:er, nationella och internationella. Det finns de som baserar sig på den humanitära rätten, Genèvekonventionerna, och det finns de som baserar sin verksamhet på de MR-konventioner som finns. I dag skall vi ju tala om mänskliga rättigheter i interna konflikter, och då är det viktigt att påpeka att de mänskliga rättigheterna gäller både i krig och i fred, även om det rör sig om interna konflikter, inre oroligheter eller vad man kallar det. Det blir då litet svårare för dem som baserar sig på den humanitära rätten. Eftersom man inte alltid kan definiera om det är ett krig eller en intern konflikt kan det ibland vara svårt att hänvisa till den humanitära rätten.

Vi kan ändå försöka oss på att göra det. I den humanitära rätten finns traditionellt sett inte NGO:er som subjekt. Icke desto mindre fungerar de i interna och väpnade konflikter, och de utför stora gärningar. I såväl första som andra och tredje Genèvekonventionens artikel 10 står att skyddsaktiviteter kan förmedlas av *a humanitarian organization, such as the ICRC*. Det är alltså detta "such as" som lämnar dörren öppen även för andra organisationer och som man formellt sett baserar sig på. Europakonventionen för mänskliga rättigheter artikel 25 tillåter också en NGO att lämna klagomål till Europarådet om man anser sig ha blivit utsatt för kränkning av en stat som skrivit på Genèvekonventionerna. Där lämnas fältet öppet för även frivilligorganisationer att agera i s.k. väpnade konflikter, hur de nu definieras.

Vilken roll spelar då NGO? Några av de organisationer som formellt sett baserar sig på den humanitära rätten är Röda korset och Läkare utan gränser,

som har en friare form. Röda korsets roll är att ge skydd och hjälp till sårade, att förmedla mat, kläder och filter och på olika sätt se till att civilbefolkning och skadade soldater får sina humanitära behov tillgodosedda. Det gör Röda korset i kraft av Genèvekonventionerna, och de är omgärdade med vissa regler som säger att de måste agera på ett visst sätt. ICRC har rätt att besöka krigsfångar och även fängelser men har inte rätt att offentliggöra det de ser. Men de får förmedla sina kunskaper direkt till de myndigheter som har ansvar för krigsfångarna, och om myndigheterna väljer att publicera delar av deras rapport – då har ICRC möjlighet att publicera hela rapporten, så att det framgår vad som faktiskt har skett.

De humanitära organisationerna har en annan möjlighet. De är representeranter för allmänheten i konfliktområden, och deras blotta närvaro möjliggör att respekten för mänskliga rättigheter kan upprätthållas. Det är viktigt att framhålla detta att deras blotta närvaro, precis som UNHCR:s, FN:s och ICRC:s faktiskt har en hämmande effekt på övergrepp när det gäller mänskliga rättigheter.

Hur ser man på frivilligorganisationerna? Formellt sett är de uppdelade i organisationer som baserar sig på den humanitära rätten och organisationer som jobbar mer med de mänskliga rättigheterna. Informellt sett har de möjlighet att utöva en hämmande effekt, samtidigt som de också övervakar och rapporterar om övergrepp som skett. De kan också förmedla materiell hjälp, och de är ett slags samvete som ser till att de mänskliga rättigheterna respekteras på ort och ställe.

Vad är en frivilligorganisation? Är det en organisation med tre fyra personer, eller finns det andra kriterier som bestämmer vad en organisation är? I MR-fonden, som jag representerar, har jag haft anledning att titta på detta ganska ordentligt. Vi får ju ansökningar från organisationer som finns i tredje världen och arbetar för mänskliga rättigheter på olika sätt genom att informera, utbilda och ge *legal assistance*. Vi har som kriterium satt upp att de skall ha en folklig förankring, vara fördelade över hela landet och inte bara finnas i huvudstaden, och de skall gå folkens ärenden. Detta är vi väldigt noga med när vi ger stöd och bistånd. Det finns också organisationer som är ackrediterade till FN, och för dem finns det också regler som talar om hur dessa organisationer skall vara beskaffade. Bl.a. skall de vara internationella, tror jag. Detta är dock något som luckrats upp. Jag tror att det var en resolution till generalförsamlingen 1996 som gav möjlighet även för nationella organisationer att bli ackrediterade till FN. Det är något som också vi i MR-fonden försöker utnyttja, eftersom vi inte haft den möjligheten tidigare. Jag vet ännu inte hur det går.

Synen på frivilligorganisationer skiljer sig mycket åt, kan man säga. Medan man i FN-sammanhang omhuldar dem, talar om hur oerhört stor betydelse de har, ger dem rådgivande status och ger dem möjlighet att påverka regeringsrepresentanterna, för de kanske en annan, tynande tillvaro i vissa av tredje världens länder. Jag hade tillfälle att besöka *Organisation of African Unity*, OAU, och dess kommission för mänskliga rättigheter i Banjul i november. Man visade en väldigt öppen attityd gentemot frivilligorganisationer, men i korridorerna talade regeringsrepresentanterna om dem som förtäckta hot. De sade att organisationerna egentligen är förtäckta, blivande

partier som kommer att hota dem så småningom och därför också bör behandlas som sådana. Icke desto mindre har den domstol med enskild klagorätt i OAU som kom till i december förra året givit möjlighet även för frivilligorganisationer att framföra klagomål. Enskilda som drabbas skall kunna klaga via frivilligorganisationer. Det är ett framsteg och ett sätt att se på frivilligorganisationer som är väldigt generöst.

I dag diskuterar man ett tilläggsprotokoll till FN:s kvinnokonvention från 1979 där just den frågan debatteras oerhört starkt. Skall alltså frivilligorganisationer ha möjlighet att representera enskilda som har att framföra klagomål på hur kvinnokonventionen har tillämpats? Det kom man inte överens om när diskussionen avslutades i New York den 13 mars, så det blir ytterligare en vända innan man kan komma fram till den saken.

Det här var litet grand om den formella och den informella betydelsen av enskilda organisationer, frivilligorganisationer.

Så något om Kyrkans roll. Som framförts här spelar kyrkorna en intensiv och stor roll när det gäller att i många olika sammanhang förmedla det folkliga intresset. Även om jag inte har så stor erfarenhet av det kan jag berätta om den roll som Kyrkan spelade i Polen 1982 när jag var där just som förmedlare av Solidarnosc åsikter på olika sätt. Jag kommer ihåg att Solidarnosc, som då var en förbjuden organisation, förde en tynande tillvaro under ytan. Däremot hade den ett starkt inre liv i kyrkorna. Vid ett tillfälle då jag var på besök i Czestochowa, som man nog kan säga är den religiösa metropolen i Polen, hade Solidarnosc förskansat sig inne i kyrkan och hade en demonstration på gång. De polska militära styrkorna vågade sig inte in i kyrkan därför att den katolska kyrkan var så stark att man inte vågade upplösa demonstrationen. Via den katolska kyrkan kunde Solidarnosc förmedla den information och det stöd man hade samt den politiska kraft som Solidarnosc besatte.

Om mediernas roll kan jag säga följande. Också här är det fråga om en personlig erfarenhet, som uttrycks i en åsikt som även kan tillämpas i andra sammanhang. 1994 var jag i Rwanda för att för Amnestys räkning undersöka de övergrepp som hade begåtts precis efter folkmordet; jag var där i början av augusti. Det gällde att undersöka de övergrepp som hade begåtts av både den tidigare regeringen och den då sittande tutsiregeringen. Vi hade diverse svårigheter att göra vårt arbete men fick så småningom möjligheter. Radio Milles Collines hade spritt hatpropaganda och förbjöds också då.

Om man via medier vill skada andra människor, organisationer osv. tycker jag att det är viktigt att försöka förhindra att så sker. Det är ungefärligen den inställning som jag tycker att man bör ha till rasistiska organisationer som sprider ett rasistiskt budskap som avser att förnedra och skada andra människor.

Ordföranden: Jag vill påminna om att det ställdes en fråga specifikt om Somalia och om Kyrkans eventuellt samordnande funktion där.

Christina Doctare: Jag skall inte tala om Somalia, för det kan jag ingenting om. Däremot tänkte jag tala om detta med NGO:er och folkrörelser. Ett av mina nuvarande uppdrag är att jag är projektchef för ett folkrörelseprojekt i

Bosnien. Det gäller drogförebyggande verksamhet utifrån nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet och den modellen. Det har visat sig att detta arbete har fallit väl ut. Man är mycket intresserad av att ute bland folk förankra den här modellen att agera. Den svenska folkrörelsemodellen kan alltså appliceras. Man har skapat en folkrörelse, Trezvenost, vilket betyder nykterhet. Nu jobbar vi ihop, och vi har fått en förankring där. Verksamheten är godkänd och det hela har passerat tingsrätten, så man har fått alla stämplat och annat som behövs.

Vi tillämpar den gamla folkbildningsmodell som funnits i Sverige. Jag har t.ex. varit ute och rest i Sverige och talat om kopplingen mellan våld, droger och alkohol. Det kommer jag att göra också där nere, precis som man jobbar här med folkrörelser. Jag tror att detta är något om vilket vi med stolthet kan säga att det är en svensk modell som, naturligtvis med en viss applikation till den nationella situationen, mycket väl kan tränas upp i andra länder. Detta är något att tänka på.

En annan intressant vinkling på NGO:erna som jag upplevde mycket förra året, när jag forskade på Harvard, är att NGO:erna används mycket mera politiskt. De får pengarna och de skall göra städjobbet efter konflikter som stater och regeringar har ställt till med. De blir väldigt politiska. Här har vi alltså en ny aspekt. Plötsligt har de väldigt mycket pengar och kan gå in i ett område där traditionella NGO:er inte har haft en chans därför att de inte har sådana resurser. De här kan alltså dyka upp. Det blir en stor oklarhet om vem som företräder dem. De har inte någon folklig förankring, utan det blir plötsligt fråga om någonting annat. Jag tror att man skall vara observant på detta. Många regeringar kanalisera ju nu pengar till olika NGO:er som ofta har en koppling till det nationella. Jag tror dock inte att vi har sett lika mycket av det här i Sverige, jämfört med t.ex. hur det är i USA. Därmed blir det fråga om politiska språkrör med mandat som är mycket mera vittgående än vad vi är vana vid när det gäller NGO:er. Detta tycker jag att vi kan vara observanta på vid konflikter när det plötsligt finns folk vid förhandlingsbordet som inte borde sitta där.

Peter Wallensteen: Jag skall helt kort säga något om Somalia. Jag har tittat på det projekt som Liv och Fred Institutet i Uppsala driver. Jag tycker att man skall se detta positivt. Det intressanta är att de som jobbar på institutet är kristna. Parterna i konflikten är muslimer. Man kan fråga sig om det är en fördel att det just är kristna som arbetar med detta. Grunden skulle vara att alla har något slags konfessionell grund. Därför kan man respektera varandra som troende på något sätt. Därmed är man på samma våglängd, samtidigt som man inte är en del av konflikten. Distinktionen kristen–islam är ju inte en del av konflikten. Det leder till en kort reflexion på de andra frågorna om kyrkorna.

Jag tror att kyrkorna kan spela en konfliktförebyggande och fredsbyggande roll i lägen där kyrkorna själva inte är en kraftig del av konflikten. Men om de är en del av konflikten blir det svårt att överbrygga det hela. Enda vägen ut i det läget är väl att säga att det inom alla religiösa samfund finns både hårda och mjuka tolkningar av vad den egna religionen går ut på. Den hårda tolkningen är: Vi är exklusiva. Vi är de som vet sanningen. De mjuka är de

litet tolerantare. Jag tror att det är de mjukare grupperingarna inom olika religiösa samfund som är grunden för ett slags fredsbyggande där religionen utgör ett viktigt inslag.

Norra Somalia är den del som hela tiden har varit fredlig. Södra Somalia är den del som det varit mycket konflikter i. Nu görs ett vapenstillestånd mellan fraktionerna i södra Somalia. Uppenbarligen är en av tankarna att de nu enar sig för att återerövra norra Somalia, som de facto har fungerat som en självständig stat. Jag tycker att man skall vara väldigt alert här och se till att vi inte hamnar snett i den konflikten – dvs. att vi i det internationella samfundet sluter upp bakom krigsherrarna. De representerar ju Somalia som helhet, medan de som faktiskt haft ett fredssamhälle i norra Somalia uppfattas som de som inte har uppträtt korrekt men det är tvärtom. Här vill jag alltså utfärda en varning.

Anders Möllander: Jag skall helt kort berätta om mina erfarenheter. När jag såg att ni skulle tala om mänskliga rättigheter, enskilda organisationer och det civila samhällets roll associerade jag omedelbart till min tid i Sydafrika. Jag var där under åren 1987–1992. En av de viktigaste delarna i mitt arbete där var att förmedla det svenska stödet till enskilda organisationer i Sydafrika som arbetade mot apartheid. När vi så småningom omvandlade det hela och genombrottet politiskt hade kommit tror jag att programmet omfattade mer än 100 miljoner kronor på årsbasis, som alltså förmedlades på detta vis. I huvudsak nådde det svenska stödet en koalition som formerades av enskilda organisationer i United Democratic Front. De enades om en politisk minimiplattform och arbetade i huvudsak demokratiskt. Ett krav som man hade på sig inom koalitionen var just att arbeta demokratiskt; detta apropå frågan om en enskild organisation får se ut hur som helst.

I Sydafrika såg man till att inte vilken organisation som helst så att säga fick den status som det innebar att arbeta i den här koalitionen. Jag tror att det var viktigt att de var många och att de var formerade som de var, liksom att de var breda. Det var alltså inte fråga om ett snävt politiskt mandat, utan det gällde allt – från kyrkliga organisationer till starkt politiskt aktiva organisationer. De enades på ett sådant sätt att det blev väldigt svårt för regimen att komma åt alla samtidigt, även om de försökte med massarresteringar. Vid något tillfälle under åren 1987–1988 tror jag att mer än 10 000 personer satt fängslade. Nästan alla de här organisationerna var formellt förbjudna att verka men det fungerade alltså inte därför att de var så många. De sökte också konsekvent internationellt stöd. Vi som arbetade med dem var ibland rädda. Vi frågade: Vill ni verkligen komma öppet till ambassaden? De svarade: Tvärtom. Vi vill visa att det är ett skydd för oss att vi har internationellt stöd. Många av dem lever för övrigt kvar och har omvandlats. Man arbetar vidare, speciellt de som haft hand om särskilda frågor. Det kan gälla rätts-hjälp, jordreformfrågor osv. Sådana behov finns fortfarande. Den nya regeringen i Sydafrika har välkomnat detta och tycker att det är bra t.ex. att en stor del av det svenska biståndsanslaget för Sydafrika fortfarande kanaliseras via enskilda organisationer.

Kyrkans roll i Sydafrika kan heller inte underskattas. Kyrkan i allmänhet var, som tur är, inte en del av konflikten. Det var inte detta som det handlade

om. Däremot fanns det kyrkor som stod för apartheid. Det fanns också kyrkor som stod för motståndet, liksom de som var splittrade. De som stod någonstans på samma sida som apartheidmotståndet och vid mittgränsen där, vilket de flesta gjorde, spelade en väldigt stor roll. Jag har sett att en del av dem nu har gått ut och bett om ursäkt för att de inte spelade en större roll. Jag tycker nog att det känns litet fel.

Jag brukar säga att jag aldrig har varit så mycket i kyrkan som jag var under mina år i Sydafrika. Då var mitt arbete politiskt och biståndsarbete. Anledningen till att jag gick i kyrkan var precis detsamma som Anita Klum berättade om beträffande Polen. Kyrkan blev nämligen en politisk fristad. Folk kunde mötas i kyrkorna. Väldigt sällan, åtminstone om internationella observatörer fanns där, gick polisen och militären in i kyrkorna. Ibland blev vi ombedda att stanna kvar i kyrkan. Vid ett tillfälle var det en måltid efter en begravning. Jag och min fru ville gå därför att vi som hedersgäster hade fått komma först. När vi ville tacka för oss och gå sade man: Kan ni inte stanna tills alla har hunnit ta av maten, för annars tårgasas den och då kan vi inte äta den. Både vi och kyrkorna spelade en väldigt stor roll i den konflikten. Det finns mycket mer att säga men vi skall ju fatta oss kort, så jag stannar där.

Ordföranden: Anders Mellbourn skall ha en ärlig chans att göra en sammanfattning. Men vi har ett litet område och några frågor kvar kring det sista.

Jan Öberg: Det civila samhället tänkte jag tala om. Det gäller inte bara NGO:er, för där rör det sig om människor som redan har organiserat sig. Lärare, sjuksköterskor, fattiga bönder osv. har förtryckts i de här konflikterna. När det gäller det civila samhället är det väldigt viktigt att ta reda på vilka lokala traditionella konfliktlösningsmekanismer som finns. Vi hörde just att det finns oerhört intressanta saker att känna till när det gäller de här länderna.

Internationell konflikthantering sker normalt på toppnivå med diplomater och utrikesministrar som åker ned för att tala med presidenter. Men det hjälper inte så mycket om man inte också sitter på kaféer och talar med civilbefolkningen. Det gäller att förstå vad det egentligen handlar om. Det handlar aldrig om det som politiker på toppnivå ser, utan det är den inofficiella versionen som det handlar om.

Jag tror att det är viktigt att NGO:er i de rika länderna inte bara intervenue- rar i de konflikter där det finns pengar att få från regeringarna. Man bör också åka till konflikter där det inte finns så mycket. Själv tycker jag att det är relativt välbeställt med NGO:erna t.ex. i Bosnien. Där finns det i dag finns ungefär 600 sådana. Detta tycks vara en dålig prioritering sett till världens problem.

När det gäller religionen skulle jag vilja säga att vi inte bara skall tala om Kyrkan. Låt oss också tala religioner, om dem som inte har någon kyrka. Jag har själv upplevt att buddhister och kväkare, som inte har någon kyrka i den meningen, kan göra nyttiga insatser i konflikter i andra områden än sina egna. De lyssnar nämligen på ett annat sätt och har inte den svart-vita, relativt kristna hållning som många har som åker ut till konfliktlösningsområden.

Så några ord om medierna. Jag skulle gärna vilja se konfliktjournalistisk ersätta krigsreportage. Här finns en väldigt viktig distinktion. En konflikt handlar om tre saker. För det första gäller det orsaken, grundfrågan. För det

andra handlar det om människors attityder i konflikten. För det tredje handlar det om vad man gör, om beteendet.

Journalister är väldigt bra på att beskriva och filma beteenden men har inget grepp om orsaksanalyser och attityder. Därför får vi krigsreportage. Om vi kunde få alla tre sakerna – orsaker, attityder och beteende – skulle vi få konfliktjournalistik. Då skulle människor också i Sverige förstå mer av konflikten och vad som är rimliga och orimliga lösningar.

Kosovo har nämnts. Jag råkar vara en av dem som har jobbat mest där nere. Om någon av er är intresserad av information ställer jag gärna kunskap och skrifter till förfogande. Jag har varit medlare och jag har rest på toppnivå till Belgrad. Det har varit olika möten med Rugova, regeringsrepresentanter, ministrar och Milosevic under fyra års tid. Jag har också arbetat på grundnivå. Det har då varit fråga om kurser och undervisning. Jag kan alltså litet grand om den här konflikten. Om jag eller min stiftelse kan vara till hjälp så går det utmärkt. Det är bara att höra av er.

Ordföranden: Vi får, i alla fall delvis, rapportering från din verksamhet, något som vi i utrikesutskottet uppskattar oerhört mycket.

Vi har nu kommit fram till dagordningspunkten *Lessons learned*.

Såvitt jag förstår är Helena Nilssons fråga om Förintelsen redan besvarad. Kosovofrågan har också berörts. Göran Lennmarkers fråga har fått ett uttömmande svar. Eva Zetterberg frågade vad frivilligorganisationerna kan göra. Också den frågan är behandlad. Frågan om vetorätten togs upp redan inledningsvis.

Vad som återstår är Magnus Johanssons fråga om vad som kan ändras i FN-stadgan för att man skall kunna ingripa. Jag skulle vilja att vi helt kort fick höra Ove Brings syn på den saken. Sedan ber jag Anders Mellbourn att göra en sammanfattning.

Ove Bring: Vi var i början inne på nämnda fråga. Carlssonkommissionen har ju föreslagit en ändring av FN-stadgan – men inte en preciserad ändring utan ett koncept för en ändring, dvs. hur man skulle kunna genombryta den nationella suveräniteten i humanitära sammanhang. Uppriktigt sagt tror jag inte att det går att genomföra en sådan förändring av FN-stadgan. Även om den nationella suveräniteten kanske historiskt sett inte betyder lika mycket i dag som tidigare, finns det en u-landsopinion i generalförsamlingen och i FN över huvud taget som har morskat till sig igen efter det kalla krigets slut. Den var ju passiviserad under ett visst skede. Det betyder att den nationella suveräniteten har kommit tillbaka i FN och återigen används som ett hinder för att föreslå förändringar som innebär ökade möjligheter för FN att ingripa. Man vill helt enkelt inte ha intervention.

Peter Wallensteen har rätt i att det inte enbart är suveränitetsfrågorna som gör det komplicerat att ändra i FN-stadgan, utan det är även så att stormakterna bevakar sina revir i säkerhetsrådet. Det kan på något sätt lägga en våt handske över alla revideringsdiskussioner.

Tone Tingsgård talade tidigare om konflikteftervården och den kommande internationella brottmålsdomstolen i Rom. Vi har inte riktigt besvarat den frågan. Det argument som jag kommer med är i och för sig inte märkligt. Ni

har hört det tidigare. Det är nämligen samma argument som förts fram beträffande Haagtribunalen, nämligen att värdet med att ha en tribunal som dömer individer för krigsförbrytelser i en intern konflikt eller en annan konflikt är just att man individualiserar brottet och brottslingen och att därmed de människor som lever i det här samhället inte skall uppleva att brottet är kollektiviserat, att det är en viss folkgrupp eller en viss minoritet som är skyldig. I stället handlar det om just individer. I och med att dessa individer, förhoppningsvis, blir lagförda och straffade är det lättare för människor att leva tillsammans i det samhälle som drabbats. Det finns faktiskt en länk mellan lagföring i juridisk mening och försoning i politisk mening, om det hela fungerar.

Ordföranden: Tack så mycket! Nu skall vi få en konklusion av detta. Det är ingen lätt uppgift men jag överlämnar den gärna med varm hand till Anders Mellbourn.

Anders Mellbourn: I och med Ove Brings vältalighet här på slutet om lagföringen och försoningen är mycket sagt också i de sista frågorna. Poängen här är väl att det skall vara en upprepning, ytterligare en omgång. Det kliar i fingrarna på en gammal folkrörelsemänniska, kyrkomänniska och chefredaktör att yttra sig i några av de här frågorna utöver det som redan är sagt men det är ju inte min roll här.

Jag skall säga något om folkrätten och kommentera vad som har sagts om sanktioner. Jag skall också säga något om sanningskommissionen och tribunalen liksom om försoningsfrågorna i det sammanhanget och de punkter som nämnts om det civila samhället. Jag väljer att fatta mig väldigt kort.

Den första och den sista frågan kom igen, som Ove Bring sade. Skall stadgor ändras, och hur är det med spänningen mellan folkrättens möjligheter att intervensera i andra länder och den grundläggande markeringen av den nationella suveräniteten i folkrätten, vilken väl finns där eftersom folkrätten är så stark? De dokument som vi arbetar med är ju efterkrigsdokument, dokument efter andra världskriget. Det var då viktigt att slå vakt om den nationella suveräniteten.

Stadgemässigt har vi talat om artikel 2:7 och de möjligheter som här finns att säga att ett hot mot internationell säkerhet bryter den nationella suveräniteten och att detta i viss mån är en tolkningsfråga. Jag skulle vilja sammanfatta diskussionen, inte minst med tanke på vad Peter Wallensteen sade, så att säkerhetsrådet kan skaffa sig utrymmen. Det är ofta fråga om politisk vilja snarare än om stadgeparagrafer. Hela frågan om stadgerevisioner och annat behöver inte bli så central. I stället är det kanske en fråga där man måste arbeta i politiska organ via organisationer, medier osv. för att slå vakt om folkrättens principer i allmänhet, snarare än att ge sig in på svåra frågor av stadgerevisionskaraktär där lösningarna snabbt kan bli ganska besvärliga.

Ove Bring har påmint om att suveräniteten är på väg tillbaka igen, att det finns en ny självsäkerhet hos en del u-landsregimer, något som kanske inte minst har att göra med den ekonomiska förbättringen i Asien. Trots den senaste finanskrisen finns det där en självsäkerhet där man anknyter till sina egna värderingar och i viss mån förnekar universaliteten i MR-greppet och hänvisar till suveräniteten.

Här har det också pekats på den intressanta utveckling som sker inom det folkrättsliga arbetet och i FN-arbetet. Det handlar om att återigen betona de regionala organisationerna – artikel 2:8, som tidigare inte varit så uppmärksamman men som blivit en vanlig företeelse på 90-talet. Vi har gett många exempel på sådana ingripanden. I Europa finns ju OSSE som den europeiska organisationen att utnyttja.

Jag skulle vilja göra ett tillägg: Det intressanta med OSSE, som ju har en litet annan folkrättslig tyngd, är att i fördraget finns verkligen kopplingen mellan mänskliga rättigheter och internationell säkerhet. Det var ändå det centrala i Helsingforsdokumentet från 1985, som jag tror politiskt har spelat en mycket stor roll. Det går inte att riktigt landa i någonting utan att de här spänningarna består. Så måste väl den diskussionen sammanfattas.

När det gäller sanktionsfrågorna var det egentligen en fullständig samstämmighet hos panelen i fråga om den grundläggande skepsisen mot och insikten om att sanktionsinstrumentet kan utnyttjas för mycket och felaktigt samt att det för att vara effektivt krävs några specifika förutsättningar: dels måste det gå att isolera ett land, dels måste det finnas en oppositionsgrupp som skulle kunna vara förmånstagare av effekterna av sanktionerna. Det är ju de två punkter som Peter Wallensteen nämnde utifrån den internationella forskningen. Sedan låg väl i detta också ett resonemang om tajmningen. Det finns alltså vissa tillfällen då man kan gå in.

Sydafrikafallet är intressant. Vi hade där sanktioner ända från tidigt 60-tal. Bedömningen här var att det är först från mitten av 80-talet som sanktionerna blev verkningsfulla. Under sanktionsresonemanget kom det upp något som tillhör det allmänna om suveräniteten mot interventionsmöjligheter. Ove Bring, om jag har förstått det hela rätt, är väl frågan utifrån kap 2:6. Hur mycket kan FN egentligen ta ställning för en part i en konflikt och vad finns det för utvecklingsmöjligheter där – alltså att världssamfundet tydligare tar ställning för en nation i en konflikt eller för en grupp inom en konflikt? Där finns det intressanta utvecklingsmöjligheter.

Där vill jag ta in det som Jan Öberg pekade på. Även om vi nu väldigt mycket talar om att det är så få mellanstatliga konflikter – det mesta är internt – är det fortfarande väldigt ofta kopplingar mellan statligt och internt. Naturligtvis kommer hela den afrikanska utvecklingen in där.

Sedan har vi frågekomplexet om sanningskommissionen och tribunalen. Där tyckte jag att det fanns en viktig förenande synpunkt, nämligen att det i bägge fallen handlar om att uppmärksamma enskilda fall för att också uppmärksamma en period av systematiskt förtryck. Oavsett om man väljer modellen med krigsribunaler eller om man väljer modellen med sannings- och försoningskommissioner är utgångspunkten hela tiden det enskilda fallet. Ärkebiskop Tutu betonar att det ges inga generella amnestier i Sydafrika. Där har vi en likhet med det som Ove Bring betonar om lagföring. I samtliga fall handlar det om att det enskilda ansvaret måste uppmärksammas, oavsett om det blir straff eller sanktionsåtgärder i efterhand. Det är den enskilda skulden som skall fastställas och ställningstagandet i detta avseende som är nödvändigt i någon form av personlig försoningsuppgift eller i ritualiserade former. De paralleller som Anders Möllander lyfte fram historisk-kulturellt var intressanta. Jan Öberg betonade också att det kan finnas andra traditio-

nella, rituella, former för att ta upp detta. Det viktiga är hela tiden att det enskilda brottet uppmärksammas.

Christina Doctare varnade för att en Romtribunal kan få det sämsta av de tre traditionerna från Nürnberg, Haag och Sydafrika snarare än att det bästas tas till vara. Jag tyckte nog inte att hon fick tillfälle att utveckla det. Det skulle vara nyttigt att vid något tillfälle få den varningen konkretiserad, alltså att få veta vad det skulle kunna innebära.

Jag vet att ledamöterna har bråttom att gå till andra uppgifter.

Ordföranden: Anders, jag ser gärna att du läser in din sammanfattning till protokollet men ledamöterna måste gå till votering. Jag tar på mig kvittningsmannens obehag och stannar kvar här. Jag är ledsen för att det blir på det här sättet men när talmannen kallar måste ledamöterna skynda till kam-maren.

Anders Mellbourn: Jag har full respekt för det och uppfattar det inte som en markering mot mig.

Mycket komprimerat skall jag gå vidare till frågorna om det civila samhället. I svaren här var det en stark koppling just till mänskliga rättigheterna. Detta är ju en hearing om mänskliga rättigheter. Jag skulle således vilja lägga till att det civila samhällets betydelse för den politiska utvecklingen och för demokratiseringen är något vidare än den specifika kopplingen till mänskliga rättigheter. I vissa sammanhang är detta kanske ännu viktigare.

Anita Klum klargjorde ganska väl hur detta är reglerat vad gäller frivilligorganisationernas möjligheter att agera.

Frågan om tillämpligheten av en svensk folkrörelsetradition i andra miljöer togs upp från början. Christina Doctare tyckte sig där ha positiva exempel från Jugoslavien, trots de skillnader som finns. Också erfarenheterna från Sydafrika sades vara ganska positiva, även om det naturligtvis finns väldigt stora historiska skillnader mellan hur folkrörelsenätverk vuxit fram i Skandinavien, i USA – där det här mest har förekommit i litteraturen – och i andra delar av världen.

Kyrkorna togs upp på många olika sätt. Ofta är ju de uttryck för konflikten, förmedlare av konflikten. Här finns det en intressant betoning som kanske är självklar men ändå är viktig att göra: Det är lättare att vara en försonande kraft i en konflikt där man själv inte nödvändigtvis har varit part. En kyrkobaserad organisation kan spela en stor roll i det muslimska Somaliland – det är väl ett namn man inte får säga med tanke på erkännandefrågan, men det är ändå vad norra Somalia självt kallar sig som egen statsbildning. Jag tror att det finns många andra intressanta paralleller i det här sammanhanget. I Sydafrika finns det många exempel på kyrkornas försonande roll.

Det ställdes också en del frågor om Rwanda, Kabilia och Zaire/Kongo som egentligen inte blev besvarade. Jag tar därför chansen att säga någonting själv där. En nedslående erfarenhet från Zaire och Kongo är att det är länder med ganska stora evangeliska kyrkor, uppbyggda med missionsverksamhet från Skandinavien. Kyrkan i Brazzaville, som jag själv kan litet om, förmodade ju inte förhindra, även om den hade försonande ambitioner, det senaste utbrottet av konflikter och krig i Kongo. Även tidigare har den haft svårighe-

ter att klara detta, trots att den omfattar en ganska stor del av befolkningen. Där kommer andra interna konflikter och slår igenom den samhörighet som kyrkan kan innebära.

Slutligen vill jag säga någonting om mediesituationen. Det fanns en ganska stor samstämmighet hos alla om att man skall kunna ingripa mot det som i yttrandefrihetsdebatten kallas *hate speech*, men som jag uppfattade det är det snarare i de allmänna termerna om begränsning av yttrandefriheten det skulle kunna ske än i form av skrivningar om mediefriheten. Huvudfrågan gäller alltså vad yttrandefriheten tillåter snarare än vad mediefriheten skulle innebära i de här sammanhangen. Detta kanske också är präglad av min egen värdering i sammanhanget.

Det finns säkert ett antal viktiga synpunkter som jag härutöver har missat. Allmänt sett tror jag att det skulle vara möjligt att borra ytterligare i några av de exempel som ställdes i frågorna, t.ex. det som Jan Öberg tog upp vad gäller Kosovo. Men det blir väl möjligt i fortsatta kontakter med panelen.

Ordföranden: Tack så mycket! Det är naturligtvis ett otroligt privilegium för utrikesutskottet att få tillgång till all denna kompetens. Vi kommer att noggrant studera upppteckningarna från denna hearing och använda oss av dem när vi bereder de båda betänkandena om mänskliga rättigheter i utrikespolitiken respektive specifikt i biståndet. Jag vill tacka er allihop för att ni ville komma hit och ledamöterna för att de har ansträngt sig och förberett goda frågor som har täckt in hela det spektrum vi har diskuterat i dag. Tack!

Minutes of a Public Panel Discussion held with Mr
Javier Solana, Secretary-General of NATO,
arranged by the Committees on Foreign Affairs and
Defence on October 30,1996, in the Swedish
Parliament

Participants:

Invited guest:

Mr Javier Solana, Secretary-General of NATO

Chair:

Ms Viola Furubjelke, Chairman of the Committee on Foreign Affairs

Ms Britt Bohlin, Vice Chairman of the Committee on Defence

Panel:

Dr Peter Wallensteen, Professor, Department of Peace and Conflict Research
at the University of Uppsala

Mr Olof Santesson, Foreign Editor for the morning paper Dagens Nyheter

Mr Börje Remdahl, Defence Correspondent for the Swedish Broadcasting
Corporation

Members of the Committees on Foreign Affairs and Defence

Ms Furubjelke, Chairman: Mr Secretary General, invited guests and panelists, Members of Parliament, ladies and gentlemen! I have the privilege, on behalf of the Standing Committee on Foreign Affairs and the Standing Committee on Defence of the Swedish Parliament, to welcome you to this public panel discussion. It gives us great pleasure to have with us the Secretary-General of NATO Mr Javier Solana. Before taking up his post as Secretary-General of NATO Mr Solana held office as Minister of Culture, Minister for Education and Minister for Foreign Affairs of Spain.

Mr Solana, you are most welcome! I also extend a special welcome to Peter Wallensteen, Professor of Peace and Conflict research at the University of Uppsala, Börje Remdahl defence correspondent for the Swedish Broadcasting Corporation and Olof Santesson, foreign editor for the morning paper *Dagens Nyheter*, all well known and highly respected experts on current topics. These three gentlemen are going to give a professional touch to our discussion with Mr Solana. There will also be an opportunity for members of the committees of Parliament to participate with comments and questions in accordance with the order of procedure that you will find in front of you.

We have arranged this public discussion in close cooperation with the Ministry for Foreign Affairs in order to stimulate the public debate on security issues and to learn more about the future development and changes within NATO. NATO is an important actor in the European security structure, and Sweden is a partner of NATO in Bosnia, in PfP as well as in OSCE. It is our intention that this discussion should cover NATO's role in the European security architecture, NATO's role in relation to the United Nations regarding peace-keeping operations, NATO's view of applicant countries, the development of PfP, relations between Russia and NATO, relations between Sweden and NATO, and positive and negative aspects of NATO's role compared to that of the UN, OSCE and the European Union.

To give a proper framework I would like to start with a very brief summary, or rather focus on, a few main elements in the report on Sweden's security policy from the Joint Committee on Foreign Affairs and Defence, which was completed this very morning.

Sweden's foreign and defence policy reflects the fact that our security policy has both a national and an international dimension. Both these dimensions are mirrored in the report of the committee. These ideas concerning the international dimension of security policy represent a conviction that the foundations of Swedish security must increasingly lie in common security based on the durable political and economic relationship between democratic states.

The Committee confirms that Sweden's position of non-participation in military alliances with the aim of making it possible for our country to be neutral in the event of war in our vicinity remains unchanged. The long-standing commitments to the principles and work of the United Nations and the support to the Organization is a cornerstone of Sweden's foreign policy. This has special importance in the light of the coming membership of the Security Council.

The Committee underlines the commitment to the Baltic Sea cooperation. Sweden will furthermore give continued support to the construction of normal security functions of the Baltic states and will seek cooperation with Russia in different contexts. This should be in the context of a broadened security concept.

Last but not least Sweden will contribute to an increased activity within Partnership for Peace, which gives us the opportunity for cooperation with the Baltic states, Russia and other states bordering on the Baltic Sea and member states of NATO. Sweden's experience of the cooperation, which has so far taken place within the framework of PfP, is entirely positive, and the Committee advocates that Sweden ought to participate in PfP with all units of our defence organization in order to strengthen capability to implement international peace promoting measures in a safe and effective way.

In conclusion: The Committee supports the objective for Swedish security policies proposed in the governmental bill. There are a few minority reservations on certain issues. These opinions and the motivations will, of course, be annexed to the report, which will be debated in the chamber on the 20th of November.

Ladies and gentlemen! This panel discussion should be seen in the light of this very recent decision of the Joint Committee. I will now first give the floor to the Secretary General, Mr Solana, for an introduction followed by Olof Santesson to start the discussion. Mr Solana, the floor and the rostrum is yours:

Javier Solana: Thank you very much all of you, Members of Parliament, distinguished members of the panel and distinguished guests, for this opportunity that you offer me to address this impressive audience. I am supposed to talk for about five minutes, so I will try to condense in such a short period of time the most important elements that I would like to convey to you about the structure of security on our continent today, and particularly concerning the NATO agenda for the months and the years to come.

But before I go into that, let me take advantage of this opportunity to say two things related to gratitude, gratitude to your country. I feel that this is a better place to say it, in the Parliament. It is a gratitude to the people of your country first for your magnificent work in peace-keeping operations, not only now in IFOR in Bosnia but for many years when you have given an example to the rest of the world of how to do peace-keeping operations. I had the opportunity of visiting our troops in Bosnia. I spent several hours with them, and as a Swedish citizen I would be very proud of them, but as a member of the European family I felt very proud of the way they dealt with things.

The second word of gratitude has to be about your cooperation in Partnership for Peace. The role you have taken in Partnership for Peace is very important, and I will also in this case on behalf of NATO, as Secretary-General of NATO, thank you very much and forward through to you our gratitude.

The times we are living in are times of very profound changes. Meaningful institutions if they want to continue being meaningful, have to adapt to the changes of the times. Europe has changed, and the world has changed. The-

refore the schemes of security that we have devised have to change. NATO wants to continue to be an important organization for stability and security on our continent. Therefore NATO is changing, and NATO will continue to change.

In what direction is NATO basically changing? I will try to convey to you the ideas about the adaptation of NATO along four main lines. The first line of change is a change related to the internal structure of NATO. We have new missions. Bosnia is a good example of a new mission. Therefore we need a new structure to face these new missions.

I would like to underline two main important things about this new structure. One is the concept of CJTF, which is the basic unit in which the cell of the embryo can develop into the activities for the peace-keeping operations. The second thing I think would be very important to underline is the emergence within NATO of the European defence and security identity. I think these two issues should be underlined as important steps in the adaptation of NATO internally.

The second factor I would like to mention to you has to do with this thorough adaptation of NATO. And when we talk about thorough adaptation I would also like to mention two sub-lines. The first is the opening of NATO. NATO has always been an open organization and will continue to be an open organization. We want to invite those countries to join who are now showing a wish to participate because they find that, by being members of NATO, they can find better security in the widest sense of the word. We are an open organization, and we will continue to be open.

The second line that I would like to mention is about PfP. As you know very well, as you have participated very much in PfP, PfP is a very young institution, a very young creature. It was founded two years ago at the summit in Brussels. In two years of activity PfP has given enormous fruits. It will continue to do that. But we would also like to enhance and to deepen PfP in the coming months and years.

The third factor I would like to mention to you as important for the adaptation and the transformation of the alliance is the wish that the alliance has to reopen a new page in its bilateral relation with Russia. We want to set up a new framework of cooperation in which NATO and Russia can work together in order to contribute to the stability of our continent. We want to do it in a very open manner, and we want to do it in a very transparent manner, because we think that the role of Russia in the security of our continent continues to be crucial.

Let me insist that we want to do the constructing from bottom up, if I may say that. We are now tied together, Russian troops and NATO troops, with your country among them, in Bosnia trying to bring peace to our continent. The question is: If we are able to do things together on the ground in order to bring peace to a part of Europe that has been torn by war, why should we not be able to continue to develop that bilateral relation between NATO and Russia.

You can see from these various sketches of outlook that I have presented to you that we have a very dense agenda. We would like, and I personally would like, to have all these vectors converging in the middle of 1997 at the

occasion of a summit of Prime Ministers and Heads of States in which these ideas about internal adaptation, the opening of NATO, the deepening of PfP and bilateral relations with Russia could be a reality.

But I could not leave this rostrum without saying a word about Bosnia and about the future of Bosnia. The IFOR force has been developed by NATO but has later included more than 30 countries. Its role during this period of time has been to bring peace to Bosnia, something I think we have to underline. It has been very impressive work. I have visited periodically in Bosnia, and I can tell you that the job that has been done is a very impressive one.

Without the presence of IFOR troops in the different countries in Bosnia the situation not only in Bosnia but in the whole region would without any doubt be much worse. We cannot abandon Bosnia. The international community cannot and should not abandon Bosnia. I would like to see after the finishing of the first IFOR mission a continuation of it. We are trying to continue our job there guaranteeing an environment of security in Bosnia-Herzegovina.

The other aspects of reconstruction and the political aspects are related to the most complicated part, which is a reconciliation of those who have a need of reconciliation and have to stop looking back and start looking forward. We will try if possible to approve, with the generosity of the different countries, a new mission to continue next year in Bosnia-Herzegovina doing the same even better if possible, and trying to contribute to peace and stability in Bosnia.

This is the agenda for the coming months. But let me stress once again that what we have on our agenda is part of a new definition of security on our continent. NATO is an important organization for the stability of Europe. But it is not the only one. In December, we are going to have a very important summit of the OSCE in which we would like also to see things moving in the same direction that we are trying to evolve.

We conceive the security of our continent to be made up of a group of institutions and organizations that all together can contribute to the stability, the peace, the security and therefore the prosperity of our continent. We are trying to work for that aim. Before finishing, let me again thank you very much, Madam Speaker, and through you, your country, for your cooperation. We will continue, I am sure, to work in that direction and cooperate with your country on PfP missions. Thank you very much.

Ms Furubjelke, Chairman: We will now continue. I will divide the time between the three panelists with the opportunity for the parliamentarians to ask questions after each block. The first to start is Olof Santesson.

Olof Santesson: Mr Secretary-General! Things move fast. In spite of what you just said, there are people who find it hard to follow events and changes. There are many in this country, and I believe in this hall, who think of NATO as the traditional NATO, as an organization against something, presumably Russia. How would you describe the NATO of today, not to this august forum but to a group of let us say Swedish high school students?

Javier Solana: Let me draw from my previous incarnation, if you allow me to use that word. As you probably know I have been Minister of Foreign Affairs in my country, and I am now Secretary-General of NATO. But I was supposed to be a theoretical physicist. And I know, and I knew very well, that motion is a relative constant. You move in relation to something. If you want to move and get people moving you have to move faster than the background. Otherwise it may look as though you are standing still or even, which is worse, that you are going backwards.

NATO doesn't stand still, and it doesn't go backwards. We know that the landscape of Europe and of the world is moving very fast. We have to adapt ourselves very fast. We are adapting at a very fast speed. I can give you some examples of the speed at which we are adapting. In the last few years, the troops we are contributing to NATO have been decreased by almost over 25 %. The amount of money the countries of NATO are devoting to security has decreased by about 30 % in a very short period of time. The nuclear posture of NATO has changed drastically. On the territory of Europe there is not a single air-to-ground-missile or ground-to-air missile. The foreign troops that were deployed in Europe have decreased by about 60 %. The change is very dramatic in a very short period of time.

But the question is: Does NATO have an enemy? No. NATO does not have an enemy.

The only enemy is instability. And that enemy is the same enemy everybody shares, your country too. It is the only enemy that we have. All adaptation of NATO is done to enable us to be prepared to defend ourselves against the adversary which is the instability that we may find. In that defence we should be together – NATO countries, countries that are not part of NATO, as your country, and can cooperate through PfP and countries like Russia. We have all the same potential adversary, which is instability.

NATO has changed a lot. I would like to illustrate with an example. Ten years ago it would probably have been inconceivable for you that the person talking here on behalf of NATO would be the one who is talking now.

Olof Santesson: We must not totally forget the defence component of NATO. Could you tell us a little about it? Are there any big manoeuvres? What are the scenarios for these manoeuvres?

Javier Solana: Most of the exercises that we do are exercises related to FfP and with PfP. They are exercises related to peace-keeping operations in which many countries participate. Bosnia is probably a good example of what we have in mind in the future as a PfP peace-keeping operation. Bosnia is, of course, not what we may call, in the jargon of the alliance, a CJTF concept, but is to a certain extent a pre-CJTF concept. That is the impression one obtains when one is there.

There are more than 30 countries involved, only half of them are part of NATO. The NATO countries are 16. We have now deployed 36 countries in Bosnia. There are now more countries involved that are not part of NATO than are part of NATO. But the mission is the same, the goal is the same and the aspiration is the same.

Olof Santesson: Mr Secretary-General, where does NATO really fit into the European architecture, this salad of letters that we hear about all the time? You spoke yourself about the European component. I don't think that many of us see any European component. But perhaps you have the view that it is really advancing very fast.

Javier Solana: Where do we fit into this scheme of security? It is probably better to start by saying that the concept of security nowadays, when we are taking the last steps in the 20th century and practically touching with the tips of our fingers the 21st century, should be a concept broader than the classical meaning of security. Now we without any doubt have military security. But we also have economic security. Trade is, for instance, very important as far as security is concerned.

I can imagine – and I think we should imagine as far as Europe is concerned – a good number of institutions that to a certain extent all contribute to the security of the people of the continent. We have to construct a net of relations between all those institutions – I can think about OSCE, the European Union, WEU, the Council of Europe and NATO. All of those in a modern sense of the word security contribute to the same. If we are able to construct a very dense net of relations between all those institutions, I think that the stability and the security on our continent will be guaranteed.

Let me tell you about the European component. As you probably know we took a very important decision in Berlin in the month of June to create a European defence and security identity within NATO. We are now working, and I hope that in the middle of the year 1997, at the summit I have been talking about, we will have the opportunity to finalize that process.

What does that process mean? That process means that Europeans as such will be able to separate from the structure of NATO, doing operations led by a general or by an office which is European, controlled by the European body for that mission and then return – let us put it in that way graphically. The possibility of what we call separable but not separated forces in order to make operations of the nature of Petersberg missions which Europeans can lead and Europeans can control, that is the concept I have and the concept we are defining.

The idea we have about the structure of security on our continent is a broad one. Everybody can participate, all the institutions have to participate and everybody has a role to play, not just NATO but others too.

Olof Santesson: I have one final small question. What about these prospective countries that are now thinking of joining and want to join NATO? Do you all agree on how they should be dealt with? If I asked some of the southern European countries and some of the northern ones, would I get the same ranking?

Javier Solana: The question is about ranking in being invited to join NATO. Let me first of all tell you that NATO is not pushing anybody to join and ask for membership.

We are, as I said, an open organization, and we will maintain the idea of being open. But joining NATO is, of course, not joining a club for debate. It

is joining an organization of common solidarity. You give something, and you receive something.

You give cooperation to help others, and you receive the same cooperation from others. Therefore you have to meet certain requirements. But once the requirements have been met it is very difficult to keep the door closed to new members. This is particularly the case with two countries which have historical reasons we all know. But as far as they qualify, they will be potential members of NATO.

At this stage, no decision has been taken about who will be invited. We will have a dialogue with all of them, including some countries that are very close to Europe, and we will find a definition probably by the middle of 1997.

Ms Furubjelke, Chairman: Thank you very much. I will now give the floor to the parliamentarians. I first call on Lennart Rohdin and after that Eva Zetterberg and Ingrid Näslund. Lennart Rohdin will speak first, representing the Liberal party.

Lennart Rohdin: Mr Secretary-General! Let me first join in, expressing a warm welcome to you at your first, and I take it for granted not the only, visit to our country in this capacity. You represent a country which, at least to some extent is similar to Sweden, and a couple of centuries ago used to be a great European power with important territories overseas. I would guess that your country like mine needed at least decades to adjust to a new, and in the long run more constructive, cooperative and even more comfortable role in the orchestra of European states.

When you listen to at least some of the most harsh Russian expressions about the threats of NATO extension to Russia, would you then agree with me that they rather express a great confusion about the future role of Russia in a new, free and democratic Europe than genuine concerns about NATO's ambitions and intentions, whether expressed by Russian people or by the Russian power elite?

Javier Solana: Your country has a tradition and a history which are to a certain extent to mine very different. You have been much more lucky than we have been. I was brought up in a dictatorial situation, which is something that you have not suffered from. Your country knows very much about that, because you helped us very much in those dark moments of the history of my country.

Going to the heart of your question I would like to share with you the idea, and I do think this, that there is still a profound misconception in Russia of what NATO is about today. Let me say that it to a certain extent may be understandable. The generation of leadership in Russia is a generation which has thought that NATO is just a mirror image of the Warsaw Pact. That is not true. NATO is a democratic institution built up of democratic countries taking decisions by consensus. We have masses of final consensus.

I can tell you that, because I have to chair every meeting of the Council. We always have the aim to find consensus. That has little to do with the Warsaw Pact, which was in the position of one upon the others.

When you talk frankly to some of the leaders of the Russian Federation they understand that NATO, of course, is no threat. The question we may pose to each other is: If NATO is not a threat to Russia today, why should we then consider an enlarged NATO to be a threat to Russia tomorrow? That is the part of the debate, in which it is very difficult to answer or to have a positive answer from our Russian friends. But as I said, we want to continue to talk to them. We want to continue to try to dispel the misconceptions. I very much hope that in the time-frame I described a while ago, that goes from now until the middle of 1997, we will be able to establish sound, healthy and profound bilateral relations with Russia. Nobody wants to isolate Russia. We do not want to isolate Russia, on the contrary, because we have enough work if we are to construct a secure Europe. Everybody, every mind and every hand, should be needed.

Eva Zetterberg (Left Party): Mr Secretary-General, we talk about a changed NATO. Today we have seen another, and a very positive, role fulfilled in Bosnia by NATO, and we will see it also in the future with other tasks for the Organization.

I would like to return to the basic question, because you can see the success of NATO. The other side of the coin is also the failure of the UN to fulfil its role with peacekeeping forces.

Thus I would like to ask you: Do you really think that, after the end of the cold war, there is a need for a military alliance like NATO? Do you really think that there is a need for a continued fulfilling of that role instead of building up and strengthening the organization of the UN, or in Europe the regional Organization OSCE for example?

Javier Solana: What is relevant is the opinion of the different countries. At this moment 16 countries do think that it is relevant to maintain and follow a structure, in which they can find collective security and a cheap mechanism of maintaining their defence. They can talk from this part of the Atlantic as well as from the other part of the Atlantic about issues related to security. And they can help to bring peace to where peace is needed; in this particular case in Bosnia. That is what 16 countries democratically decided to do – to be no threat to anybody. NATO is no threat to anybody. Therefore it is a place where we can talk about these issues and act in a very peaceful manner and act in bringing peace, etc.

There is another thing that I would like to underline. I find that NATO also plays a very important role to bring and maintain peace on our continent. At this moment there is no potential temptation of re-nationalization of policies of defence. You should not forget that Europeans have suffered a lot in the past, because of ideas and facts that you know very well. Today it will be very difficult in Europe to see a re-nationalization of defence policies. It is probably the best guarantee that on our soil, war will never come again. Sometimes we don't think of that, but it is very important to travel around in Europe and see the headquarters in Germany for example. One general is British, another is Danish. Others are Spaniards or Germans for instance. Go to Great Britain, and you will see the same. In Brussels and the Netherlands

you also see the same. It is probably something that we should not under-value.

Berndt Ekholm (Social Democratic Party): Mr Secretary-General, is it really possible to build a more secure Europe and a Baltic region with more of direct NATO-borders with Russia and some of those states?

Javier Solana: It is a very direct question, and the answer is yes. Otherwise I would not be here. The question is how to do it.

I think that you have to do it in such a manner as the scheme that I tried to present to you as to NATO's agenda together with the OSCE-agenda, the European EU-agenda and the WEU-agenda – by the end of next year; we have to talk about the date – should create a new scheme of security for our continent, in which everybody wins. Security is not what you gain, because someone else loses in security. We should imagine, and we have to achieve, a mechanism through which everybody gains from the operation – that is what we are trying to do – where nobody loses security, but where everybody gains security. That has to go on with the transformation of NATO, with the PfP, with relations with Russia and with the enlargement of the European Union and the role of the WEU, as well as the new summit – all that together should define a scheme, in which everybody gains something and nobody loses security.

Börje Remdahl: Mr Secretary-General, I have three questions. Does Sweden give its best contribution to peace and security as a non-aligned country or as a future member of NATO?

Javier Solana: I am sorry, that is a question that should not be formulated to me. I am the Secretary-General of NATO. It is up to you to decide where you want to be, how you want to contribute. Whatever you do, it would be more than welcome. The only thing I can say is, as I said before, that I am very grateful for the participation and cooperation of your country in so many missions today – and tomorrow, I hope – but *how* you want to participate as to security is something that is up to you, not up to me.

Börje Remdahl: You have said that you want Sweden to cooperate as closely as possible with the alliance. What does that mean?

Javier Solana: Within my capacities, within the framework of the EU it means that your country has defined to do it through Partnership for Peace. You are a member of PfP and want to enhance it. You are cooperating with PfP, and I welcome that, because you are one of the most important PfP-countries as to experience, capacity, level of your armed forces, etc. – that is what I mean – with in the framework that your country has defined, to get the most for you and for us, which is for the whole construction of security and stability in our countries.

Börje Remdahl, journalist: Is there a concern in NATO for the security of the Baltic states, and what can be done to the system?

Javier Solana: Yes, there is a concern about the security of every country. But let me start by telling you that we do not see any threat to any country at

this moment. As I said before, anxiousness for stability is the most important mission that we as Europeans do have.

I said before that we have to arrange this scheme of security in the coming months and coming years, not a long time from now, in such a manner that everybody gains and nobody loses. I do think that with the scheme that we have in mind that can be achieved. That is our goal, our aim. I hope that we can do it. Your country also has something to do for that through your participation in PfP-exercises in the Baltic region etc. No doubt, you also contribute to that to create an environment of security and an environment in which risks do not appear. Everybody has a certain job to do. We will try to do it in the best manner.

Börje Remdahl, journalist: Mr Carl Bildt, the leader of the Conservative Party, has suggested a sort of regional security structure in the Baltic area and an extended Nordic partnership together with the Baltic states. Would that be a scheme in line with NATO-thinking?

Javier Solana: I should not give an answer to that question, because it is not a question directly within the parameters of NATO. We envisage for PfP, of course, regional activities, but not on everything – not on planning. I think we have to maintain a certain structure which is global. The implementation, however, of a particular mission and task could be decentralized. That is the goal in general terms. We have to maintain it, and I think it is good. Otherwise we may run into something that I would not like to see: that only the countries of a particular region are concerned about that particular region.

I think that the security of the continent is a responsibility for everybody. I would like to see Sweden participating in an operation that may come in the south. In the same manner I would like to see Portugal or Spain participating in something that may take place in the north. I think that sort of common generosity and common approach may be better. But it is true that, of course, it is more likely that guarantees of environmental security can be offered better by those who are closer.

Ingrid Näslund (Christian Democrats): Mr Secretary-General in your view – or perhaps rather in your anticipation – what do you think the future relationship between Russia and NATO will be? Will it, Mr Solana, be a formalized relationship, or do you think it will rather be a pragmatic cooperation as the occasion arises demanding common action, as in Bosnia?

Javier Solana: I will answer in a very clear manner. I would like to see a formalized one. The best form, if I may use that word, to formalize is probably a pragmatic approach. I would, however, like to see a formalized one, and soon.

Annika Nordgren (Green Party) Mr Secretary-General, it is a well-known fact that an organization, which is created to solve certain tasks over time, tends – when the task is not relevant any more or solved – to transform into an organization with its own survival as the primary goal. In what scenario do you think that NATO shall no longer exist?

Javier Solana: To give you a realistic answer, I think that we will need schemes of security as long as we need security. You can imagine a world in which no security is needed and no arms are needed, where everybody eats well and where everybody is intelligent and healthy etc. I think we are a little bit far from that moment now. I would like to see that coming soon, but as long as it does not appear in our neighbourhood we will, unfortunately, need mechanisms to guarantee security, to help against catastrophies. Think for a moment of emergency planning to fight against catastrophies. NATO is probably the most efficient organization that we have. Therefore I do not have the vision in the coming months/years that the necessity for assistance from organizations such as NATO will disappear from the face of Europe or of the earth.

Urban Ahlin (Social Democratic Party): I would like to ask Mr Solana two questions. First: How is NATO going to handle the disappointment of those countries who will not be accepted as members? Second: What are actually the criteria those countries have to fulfil for membership?

Javier Solana: The first question I tried to answer before, saying that the only way to guarantee security in our continent is not through NATO. We do not believe that we are the only organization in which all the security of the continent lies. As I said before, I conceive the security of our continent, the stability of our continent, as an intermingling of a good number of organizations, in which most of the countries will participate – not all of them; there are countries that participate in some, and others do not participate. But they all participate in some of them. That link, that dense net of institutions, I think is the best guarantee. And I do hope that, as I said before, and I am sorry to repeat it once again, when we finish this scheme, everybody will come out with the best security in the end and nobody will lose security. So the mechanism of being disappointed, or being less disappointed, is a psychological idea of course. But I do think that at the end of the day nobody should feel disappointed, because we – all the organizations, not only NATO – will offer enough mechanisms for security that nobody should at the end of the day feel disappointed.

And secondly about the criteria, it is very difficult to give a number of criteria. The first and most important one is that a country wishes to do it. We are not pushing anybody to come in if a country knocks on the door of the European Union or knocks on the door of the NATO.

The second criteria is that of course they have to qualify, because they are joining an organization that has commitments. One commitment, for instance going back to Bosnia, is to have enough capability to participate. Joining NATO is not joining a debating club, it is joining an organization that has responsibilities, to give to others and take other solidarities. Therefore you need to establish some criteria. The level of the criteria would be difficult to establish.

What we are doing now, in this process of individualized dialogue with more than ten countries, is to try, in a common dialogue, to create the criteria individually for everyone of them. So we listen to the needs of everyone, and

we try to explain what we can offer to everyone. This is more of the scheme we have, rather than putting in a list of criteria that everybody has to fulfil.

Göran Lennmarker (Moderate Party): The core of European security is how to secure freedom and independence for a small country that is not able to defend itself. That is the lessons of twentieth century Europe. That is, of course, the reason why most countries, or practically all countries in central and eastern Europe, have applied for membership of NATO. This is, of course, particularly important for the Baltic nations. Their history shows their vulnerability, and they are very eager to become members of NATO. It would be interesting to hear your views, Mr Secretary-General, on the possibility of a membership, or a fast membership, for the Baltic countries in NATO.

Related to that, the freedom, independence and security of these three countries would have positive effects for Russia. It should really be in the interest of Russia to have stable neighbours, because it is better to have stable, secure neighbours than to have neighbours that feel insecure. From that point of view it is of particular importance for NATO, in its dialogue with Russia, to point to this very fundamental fact.

If, and this is my third question, there will not be an early membership for these countries, as is a generally perceived view, what is the reality behind PfP-plus?

Javier Solana: Let me answer the three questions, although in a different order than you posed them, if you don't mind. Let me start with the second question, whether it is in the interest of Russia to have stable neighbours. I would say yes. If I were Russian I would prefer to have a guaranteed stability on my western border, for many reasons which are very easy to understand. Russia is a very big country, which probably, if stability surrounded it, could be of a certain dimension, certain importance. Therefore, if I were a Russian leader, I would prefer to have parts of my borders clearly stabilized, with guarantees. And without any doubt, the stability of those countries would be much better than in all the other eastern European countries. My answer to your question is yes, I agree with what you say.

The third question is related to what would happen if the invitation to the Baltic countries is not extended so fast. I think that PfP-plus, the last PfP, as I said before, should be the answer to many of these concerns of many countries. We are working on the PfP-plus now, and we will finish our work on the 16th, in the coming weeks, and we are intending to invite PfP-countries to cooperate also in the definition of PfP-plus. I had the opportunity of talking to your Minister for Foreign Affairs and formally express that I wish that countries which are members of PfP now contribute to all sorts of definitions of what we may call PfP-plus. That can go very very far in our cooperation, politically, in consultation and also militarily.

And going back to the first question you put, the answer at this moment and at this point: NATO has not taken any decision about what countries that could be or should be invited. The decision will not be taken in 1996. The decision probably will be taken in the middle of 1997.

Peter Wallensten: Although we have covered quite a lot of things, there are still a couple of issues remaining, and I would like to raise one with you. It has to do with the fact, that since the end of the cold war, from the fall of the Berlin wall and until today, there have been 19 major or smaller armed conflicts in Europe, beginning from the fall of Ceaucescu to Chechenya. One debate has been that a lesson from this is that what we need to think about is early warning and preventive diplomacy, rather than building up forces. Of course most of these conflicts have been outside the NATO area or outside the area we are now talking about for enlargement.

My question is then: Would you say that NATO has any advantage over other international organizations in early warning and preventive diplomacy, compared to the European security organization, the EU or the United Nations?

Javier Solana: Without any doubt the international community should do its best for preventive diplomacy. That is the first obligation we all have. And of course the OSCE has done quite a lot in preventive diplomacy, and they should continue to do that. And I do hope very much that in the summit of December there will come out not only declarations but also some mechanisms to work on preventive diplomacy. But it is also true that preventive diplomacy may fail. And without any doubt, when you have a possibility of using an organization like NATO, it is the one that I think can guarantee stability, can separate those who are fighting. If you take, for instance Bosnia, the mere fact that a robust military force could be deployed has been very important in stopping the war. So therefore we have to draw lessons from everywhere, the need of preventive diplomacy, without any doubt, but then you commented quite correctly, that even with preventive diplomacy in the last years we have had too many conflicts on our continent or surrounding our continent.

The other day I was reading a very interesting article in The Financial Times about how much it would have cost the international community to act more rapidly in Bosnia, compared to the cost of today. I am not talking about economic costs, of course, but of the costs in human lives, in everything, an instability, etc. But even the economic costs for the reconstruction of Bosnia probably are much more than the costs that would have been required to stop the war earlier. But for that you need an organization which is able to separate contenders. And our experience is that sometimes it is not easy to do that. And therefore I would think that in that respect an organization, like the new NATO we are talking about, which can act out of zone, out of area, is an important ingredient for enforcing peace. Nowadays we also have to think about enforcing peace. It is very difficult not to use the mechanisms of enforcing peace when you see suffering, brutality etc. And sometimes we have been too late in reacting, and we have to pay for that, pay morally, pay politically, pay for the suffering of so many people and pay for the humiliation of Europeans.

Peter Wallensten: How do you then see the relationship between NATO in this way and the United Nations?

Javier Solana: I can see the relationship, not only imagine the relationship. I am living with the relationship every day. I took over this job that I have now on the 19th december 1995, the very same day that Mr Boutros-Ghali made the transfer of authority from him to me. NATO is acting under the mandate of the UN Security Council. If we want to continue after the mandate is over, we will need another mandate from the UN Security Council. So to a certain extent, without the mandate of the Security Council of the UN we could not act, and therefore that is a very very strong relationship.

Peter Wallensten: Could you even imagine a situation where NATO would be sort of the military arm of the United Nations rather than an independent body?

Javier Solana: I do not like to think about military arms, I don't like that terminology. But what I can tell you is that the action of NATO will always be with some kind of mandate or approval of the UN Security Council. I have a fluent communication with Boutros-Ghali, the Secretary-General. I write to him just about every month, and sometimes more, and give him all the information of what is going on. The type of communication I have with the Secretary-General of the UN is splendid, frequent and fluid.

Peter Wallensten: I am glad to hear that. But when I look at the documents about enlargement, it is emphasized all the time that the core function of the alliance will remain the same, and one is sort of adding new functions. I am wondering about the core functions we are talking about here, because they seem to me to involve basically nuclear weapons and nuclear guarantees. I would like to ask you: Don't you think that the issue of nuclear weapons is one of the problems in relationships with Russia and other non-nuclear countries around? The question becomes twofold: If one enlarges NATO, would it not then be important that nuclear weapons are not moved into new areas? Secondly: Would it not be useful to enter an agreement with Russia about no first use of nuclear weapons?

Javier Solana: You touch upon a very interesting issue, the nuclear issue. Let me first repeat, that the nuclear posture of NATO has changed drastically in the last three years. The nuclear stockpile has been diminished by 80 %, and as I said before not a single missile, ground-to-air or ground-to-ground, exists on European soil. That is something very important. When I look here I look at people of a generation that were lifted, for instance, by deployment of the SS – 20's, and remember what it meant to Europe also. At this moment I can tell you that not a single ground-to-air missile, ground-to-ground or ground-to-air, exists on the soil of any European country. With that statement made, you can imagine very well that we are not going to change that, because it would be absolutely stupid to enlarge and to change the nuclear posture just to bother other countries. We will not do it. At this moment the nuclear posture is to maintain the one we have today, with a NATO of 16 or with a NATO which has more members.

I wanted to answer the question in a very clear manner, and I think I did.

Peter Wallensten: There was another elementary question, and that is a bit of confidence building with Russia and other countries.

Javier Solana: You know we have several nuclear agreements. Nowadays, the Russians and the Americans are talking about ratification, a very important one. You see the difficulties they have to ratify one of them. I do hope that we do not stop here, that we continue first to achieve agreements and then to ratify agreements to diminish the stockpile of nuclear arms in the world. That is of course an aim that everybody has, but it is not easy to do it. We have seen the difficulties in ratification of START 2. The only positive sign that we have seen in recent years probably has been related to Ukraine. Ukraine has really been something, as it was first to underline. The way that Ukraine has behaved in the dismantling of their missiles, is something other countries, like Belarussia, have not done yet.

Peter Wallensten: Just a final question along the same lines. It is a little futuristic, a little explorative. If we look at this from the outside of the alliance and it is expanding to a couple more countries, what kind of conclusions do you think one should draw in other countries and particularly in Russia itself? If NATO, with nuclear weapons as a very important element, although as you said there are other elements, is there not a danger that it will make others also emphasize the nuclear issue and that say for instance in Russia one will emphasize nuclear weapons rather than conventional weapons?

Javier Solana: On the contrary. Because, as I said, the nuclear posture of NATO is well-known and clear. It is written down and is public. It can be read in the official documents. We do not intend to change that due to the opening of NATO. Therefore that is a potential question that has nothing to do with reality. I would go even further. One of the things we have to do is to modernize the CFE conventional arms treaty. I do hope very much that from the summit in Lisbon of the OSCE, with the conclusion now, comes out a mandate to modernize the CFE, that means not only to adapt it to a new situation but also to change its agility if possible. But, anyway, it is something we have to face.

Helena Nilsson (Centre Party): Mr Solana. My question is about the future. We have today two actors in Western Europe, NATO and the Western European Union. Then there is a third actor outlined in the Maastricht Treaty common foreign policy that can lead to a common defence, if we get a common defence within the European Union. How can you from your position see the interaction between these three bodies, if we get the three bodies in the future?

Javier Solana: You talk about three independent bodies, NATO, WEU and PESC (CFSP). Let me see if I can explain to you how I see the interlinking of the three. Up to now we talk about the PESC, the foreign and security policy of the European Union, that means the second pillar of the European Union. As you know its stature is limited to a certain level. It is true that the Maastricht Treaty opens the possibility of going beyond that. But at this

stage, unless the intergovernmental conference does not change, the level of the second pillar is clearly marked.

The relationship of the WEU is a relationship between the European Union and the WEU, but it is a relationship which is not complete, because a number of members which are part of the WEU are not the same members as are part of the European Union. The WEU, as you know the core WEU, is built up of ten members, which are part of NATO and part of the European Union, but not all of the European Union members are part of the WEU and reciprocal. Therefore it is very difficult to have an identity between the two things until the geometry is the same.

Now the relationship between these two things and NATO: I think a new page has started to be written from the meeting in Berlin in June 1996. It could be defined as the possibility of creating the European defence as a good identity, which to a certain extent is a combination of these other two things. To do it within NATO, having the possibility of one structure, that should be a particular cooperation, this is a structure of NATO, and a particular operation to separate parts of it, which is a European part, led by a European commander, controlled by the European body, doing an operation, maybe a Petersberg operation, and finish the operation in return, but having no duplications. I think at this moment in time, in which we are all making important economic efforts to control our markets etc., it is intelligent not to duplicate the structures. So what we are trying to do and intend to do is to have one structure, but that sort of structure that can be used in certain moments only by Europeans, led by European commanders and controlled by

European political bodies. But we should not duplicate. I think it would be a mistake at this moment to duplicate the structure for many reasons. One of the reasons is economic, but there are other reasons too, because I think it takes time to learn to link as far as defence is concerned. It is a very good thing to maintain.

Peter Eriksson (Green Party): Mr Secretary-General. I have been listening to this discussion, as to many other discussions like this before, and the focus is very much on Russia and NATO's enlargement towards the eastern European countries. But if you focus on what is happening in the conflicts in Europe today, it takes part very much along a line between the Islamic and the Christian world. I wonder: Is NATO really a relevant organization to diminish the tensions between the Islamic world and the Christian world? The United States has often in the Islamic world been seen as a big threat and NATO as well. How do you deal with these problems, and is NATO really relevant here?

Javier Solana: With due respect for your point of view, I do not share your point of view. I do not think that the conflict is between the Islamic and the Christian world. I do not accept that. I cannot construct an identity that others have tried to construct in the Islam fundamentalism terrorism. I think that this identity does not exist. You can find people who are A, B or C everywhere, in the Islamic and in the Christian world. Therefore, I do not accept that type of delineation of the problems that we have.

I can tell you that we in NATO have an open Mediterranean dialogue, that is with countries some of which are Islamic (Moslem) countries, but we have a very good relationship. And in that sense we function more in what Mr Wallensten said before, in a preventive way, through dialogue. But I do not think that it is keen to present it as a scheme. I had the responsibility of chairing the EU-Mediterranean conference that took place in Barcelona not long ago, and I think that is the philosophy that we have to maintain. I do not think that the dividing line is the one we should contribute. We can contribute to good relations with everybody. The good and the bad are not separated along that line. I don't think so.

Ms Furubjelke, Chairman : Thank you very much, Mr Solana, and thank you all for your contributions.

Ms Britt Bohlin, Chairman: Thank you, Mr Solana, for your interesting view of a very important facet of European history. In our view it is our hope that NATO will fully achieve its goals for the new European security order, particularly for NATO enlargement. For us in Sweden it is essential that this process should develop without new dividing lines in Europe, particularly in our region.

Another important issue is the cooperation between Sweden and NATO. In our view these parties have the best relations on a number of issues. One is our joint efforts in former Yugoslavia. NATO, Sweden and others, such as Russia, are involved in peacekeeping operations of a historic nature. Sweden is fully prepared to continue to develop these efforts, and we highly appreciate your cooperation.

When it comes to our region, we are convinced that NATO together with the countries in the region, have an important mission. This mission should involve all the countries around the Baltic Sea, and NATO has an important role to play. It is particularly important to include Russia in this work. Russia must not be isolated and must not isolate itself. Sweden has in this respect an important role to play, based on its nonaligned policy. And NATO and its member countries have a no less important role, based on its reform nature.

You, Mr Solana, are a key person in this process, and I and all the participants in this meeting appreciate the opportunity we have had to discuss this and other topics with you here today. Thank you very much.

I would also like to say thank you very much to Peter Wallensten, Olof Santesson and Börje Remdahl.

Utrikesutskottets offentliga utfrågning den 18 oktober 1995 om vårt gemensamma Europa, freden, säkerheten och demokratin inför 2000-talet

Program

Quo vadit Europa?

EU, GUSP och demokratin i ett utvidgningsperspektiv
(Rutger Lindahl, Statsvetenskapliga Inst. Göteborgs Universitet)
Integration och säkerhet, OSSE och NATO-utvidgning
(Katarina Engberg, Försvarsmakten)
Frågor och kommentarer

Ryssland i det framtida Europa

In- och utrikespolitik, synen på det nära utlandet och NATO:s utvidgning
Ryssland i framtidens Europa: förhållandet till EU m.m.
(Lena Jonsson, Utrikespolitiska Institutet, Hans Magnusson, UD)
Frågor och kommentarer

Sverige i Europa

Gemensam säkerhet och aktuella säkerhetspolitiska frågeställningar
Sveriges demokratibistånd
(Anders Bjurner, Staffan Carlsson och Jan Olsson, UD)

Det vidgade säkerhetspolitiska begreppet

Randall Forsberg, Institute for Defense & Disarmament Studies, Cambridge
Massachusetts

Avslutande debatt

Inledare: Björn von Sydow, ordf. EU 96

Föredragande vid utfrågningen:

Anders Bjurner, biträdande statssekreterare, UD
Staffan Carlsson, departementsråd, UD
Katarina Engberg, sakkunnig, Försvarsmakten
Randall Forsberg, Director, Institute for Defense & Disarmament Studies,
Cambridge Massachusetts
Lena Jonsson, docent, Utrikespolitiska institutet
Rutger Lindahl, docent, chef för Centrum för Europaforskning, Göteborgs
Universitet
Hans Magnusson, departementsråd UD
Jan Olsson, ambassadråd, UD
Björn von Sydow, riksdagsledamot (s), ordf. EU 96

Quo vadit Europa?

Ordföranden: Välkomna till utrikesutskottets utfrågning om freden, säkerheten och demokratin i Europa inför 2000-talet. Ett alldeles särskilt välkommen vill jag rikta till inbjudna gäster – Rutger Lindahl, docent och chef för Centrum för Europaforskning vid Göteborgs universitet, Katarina Engberg, sakkunnig vid Försvarsmakten, Lena Jonsson, docent vid Utrikespolitiska institutet. Senare i dag kommer också företrädare för Utrikesdepartementet – Anders Bjurner, biträdande statssekreterare på UD, Staffan Carlsson, departementsråd på UD, Hans Magnusson departementsråd på UD och Jan Olsson, ambassadråd på UD. Sent under denna hearing kommer vi också att få höra Randall Forsberg, som kommer med flyg från England. Hon är direktör för Institutet för försvars- och nedrustningsstudier (Institute for Defense & Disarmament Studies), Cambridge Massachusetts.

Ni är alla mycket välkomna.

För att vara formellt korrekta avslutas den offentliga delen av denna hearing kl. 12.00, eftersom plenum då börjar och vi då inte har möjlighet att fortsätta. Men vi fortsätter under rubriken Avslutande debatt, som är en informell överläggning.

Jag ber då Rutger Lindahl att inleda. Därefter får vi höra Katarina Engberg.

Rutger Lindahl: Fru ordförande! Ärade åhörare! Tack för inbjudan att komma hit och tala om ett ämne som är rykande aktuellt. Det gäller ju att väcka uppmärksamhet för temat genom att anknyta till något som de flesta kanske någon gång har stiftat bekantskap med. Jag tänker då inte på demokrati.

Debatten om den här typen av problem som vi står inför med det demokratiska systemets utveckling i det nya Europa tog ju fart i början av 1990-talet. Egentligen skulle jag med den här jeopardyanknytningen (anknytning till OH-bild med texten "Svaret är demokrati, rättsstat och marknadsekonomi! Vilken är frågan?") säga att vi var mycket snabba med att ge ett antal svar. Men sedan handlade det för oss om vilka frågor det var vi gav dessa svar på.

Det var lätt för oss att säga demokrati, marknadsekonomi, rättsstat. Men det var väsentligt svårare att också ge instruktionerna eller hjälpen till hur detta skulle utvecklas.

År 1990 fick vi Parisstadgan. Där talade man om en ny epok präglad av demokrati, fred och enighet. Den hade inletts, och det var utvecklingen i de tidigare kommuniststyrda och planekonomidominerade staterna i Central- och Östeuropa som stod i centrum. Enligt ESK-staternas mening var det möjligt att på sikt uppnå ett samverkande, ja kanske t.o.m. ett enat, Europa byggt på gemensamma principer om demokrati, marknadsekonomi och kraven på en grundläggande rättsordning inkluderande synen på mänskliga rättigheter och skydd för nationella minoriteter. Det rädde stor optimism i dessa frågor i början av 1990-talet, alltså åren efter 1991.

EU och dess medlemsländer, och naturligtvis även de efter 1989–1991 och framåt medlemskapssökande länderna, kom tidigt in i denna process. De gav i stort sett i samtliga fall en lång rad löften till de nyblivna självständiga staterna i Baltikum, Central- och Östeuropa.

EU, liksom många av de enskilda staterna, försökte efter bästa förmåga uppfylla dessa behov. Det gällde då att säkra de första landvinningarna för demokratin, marknadsekonomin och rättsstatstänkandet. I mångas ögon gick man kanske t.o.m. litet för långt i sin ambition att försöka säkra detta. Det fanns också protester bland de europeiska staterna för att man satsade framför allt för mycket pengar på att stödja de nya samhällssystemen.

Det som man i första hand såg var risken för en implosion, dvs. att de nya ganska bräckliga demokratiska systemen, marknadsekonomierna, skulle kollapsa inåt och därmed åstadkomma ett starkt sug efter en återgång till det gamla systemet. Motiveringen för insatserna i Baltikum, Öst- och Centraleuropa var alltså allmänt moraliska. Man ansåg sig skyldig att medverka till skyddet av och stödet för de nya demokratierna. Men det fanns också ett nationellt intresse av att säkra en stabil utveckling i de aktuella regionerna för att därmed också höja den allmänna säkerhetsnivån i Europa och på det sättet stärka och säkra den egna nationella säkerheten.

Att förebygga instabilitet i Ryssland, liksom i de öst- och centraleuropeiska och baltiska staterna, blev en huvuduppgift för såväl EU som de medlemskapssökande staterna. Dessa teman kommer det att anknytas till mer i detalj senare av både Katarina Engberg, Lena Jonsson och Hans Magnusson.

De insatser som jag har tagit upp aktualiserar inte enbart ekonomiska och säkerhetspolitiska aspekter på EU:s roll för utvecklingen i Europa. En nyckelfråga kom tidigt att bli hur EU:s egen organisation, hur dess institutioner, skulle påverkas av en utvidgning. Kanske inte i första hand av det som man såg som steg ett, nämligen utvidgningen med EFTA-staterna, utan snarare utvidgningen med de potentiella staterna i Öst- och Centraleuropa, Baltikum och i Medelhavsregionen. Skulle utvidgning och fördjupning gå hand i hand, eller skulle man satsa på utvidgning före fördjupning? Detta förorsakade en hel del intern debatt inom EU vid denna tid.

I den här processen kom demokratifrågorna att få en framträdande plats. Det var naturligtvis kampen mellan de traditionella grupperna federalister, funktionalister och konfederalister som drog upp denna debatt. Det gällde även institutionernas roll inom EU.

Jag skall i detta sammanhang inte gå särskilt mycket in på just EU:s interna problem, demokratiseringsfrågorna, utan begränsa mig till att tala om detta i perspektivet av en utvidgning. Det handlade naturligtvis också om frågorna på demokratiområdet när det gällde parlamentet. Kampen mellan de nationella intressena och det gemensamma kom att föras i termer av hur parlamentet skulle ges ett större inflytande. Eftersom de utrikes- och säkerhetspolitiska frågorna tillhörde pelare två, kom emellertid dessa att mycket snabbt föras till den mellanstatliga sfären, och där har de i första hand stannat.

I syfte att markera EU-staternas beslutsamhet att arbeta för ökad stabilitet såväl i Europa i dess helhet som i de många olika regionerna, lanserades den s.k. stabilitetspakten. I den kan man också se att trycket ligger på att stärka demokratierna, marknadsekonomierna, och att skapa goda grannförhållanden mellan staterna, framför allt i Central- och Östeuropa.

När stabilitetspakten undertecknades i mars 1995 av ett femtiotal stater skedde det, som man skrev, i syfte att förhindra hot om ökad spänning och kriser och i stället åstadkomma ett område med goda grannförhållanden och samarbete, detta i syfte att förstärka resultaten på både demokratins och marknadsekonomin områden och göra det i det närmaste omöjligt att återgå till den gamla kommunistiska samhällsordningen. Gamla tvister med grannländer skulle lösas genom nya avtal, eventuellt genom medling. De stater som valde att satsa på en utvecklingsmodell enligt denna inriktning skulle belönas. Huruvida de som inte gick med på det skulle straffas var litet mer oklart.

Utvidgningsfrågan aktualiserade kopplingen mellan demokrati och säkerhetspolitiska problem på flera sätt. Bland det första som de i demokratisk ordning nyvalda parlamenten och regeringarna i det forna Östeuropa gjorde var att ansöka om medlemskap, eller i varje fall signalera om önskan till medlemskap, i i stort sett alla de tidigare västliga samarbetsorganisationerna. Detta var inte helt oväntat, men det skapade ändå stora, ofta akuta, politiskt-strategiska problem för de västliga staterna.

De nyblivna självständiga staterna i öst önskade bli delaktiga i vad man uppfattade som den västeuropeiska politiska stabilitet som rått under efterkrigstiden. De önskade också, vilket var logiskt, att bli delaktiga i den ekonomiska välfärd som de uppfattade existerade i Västeuropa. Och sist, men inte minst, önskade de bli delaktiga i det militära säkerhetssystem som främst genom NATO utvecklats i Västeuropa.

Vilka krav skulle då staterna i Baltikum och i Öst- och Centraleuropa uppfylla för att bli accepterade i de västliga samarbetsorganisationerna? De skulle vara demokratier, marknadsekonomier och rättsstater. Nu var det naturligtvis, och är i dag, en väsentlig skillnad mellan de tolv stater som finns i den närmast liggande gruppen för medlemskap i EU. Vi vet, inte minst från det senaste valet i Lettland, med tanke på dagens besök i Sverige, att det finns krafter som strävar efter att motverka den demokratiska utvecklingen i dessa stater.

Gemensamma definitioner av vad man menar med dessa begrepp – demokrati, marknadsekonomi och rättsstat – håller sakta men säkert på att utvecklas. Men det är inte helt okontroversiellt vad som skall bli den slutgiltiga definitionen. Detta hänger minst lika mycket samman med de olika erfarenheter och traditioner som finns representerade bland de västliga staterna. Vi skall inte glömma att vi inom EU-gruppen har stater med relativt näraliggande erfarenheter från diktaturer. När vi kommenterar utvecklingen i de östeuropeiska staterna skall vi inte heller glömma att det relativt nyligen har funnits fascistiska inslag i regeringar i Västeuropa. Det är alltså en viktig sak för oss när vi bedömer utvidgningen och utvidgningspotentialen att vi också tar hänsyn till vilka krafter som faktiskt finns även bland EU-staterna i dag.

Ur ett statsvetenskapligt perspektiv går det relativt lätt att sätta upp en rad krav som skall vara uppfyllda för att en stat traditionellt skall kunna betecknas som demokratisk. På samma sätt kan nationalekonomer och jurister definiera grundkraven på en marknadsekonomi respektive en rättsstat. Men det avgörande beslutet blir dock beroende av en politisk helhetsbedömning. Och det är egentligen där som den stora utmaningen ligger, att kunna enas

om vilken helhetsbedömning som skall bli den dominerande. I denna helhetsbild spelar bedömningen av de säkerhetspolitiska konsekvenserna av godkännande resp. underkännande av de olika staterna en central roll.

Den säkerhetspolitiska hotbild som vi kommer att få höra mer om alldeles strax och som dominerar i dag är väsentligt mer komplex och otydlig än vad som gällde fram till slutet av 1980-talet. Jag skall inte uppehålla mig vid en genomgång av dessa frågor utan endast konstatera att de flesta hoten mot de nya och i vissa fall ännu ofullgångna och bräckliga demokratiska samhällssystem som växer fram i Öst- och Centraleuropa, Baltikum och Ryssland kommer inifrån, från krafter som inte önskar en utveckling mot en stabil demokratisk ordning, marknadsekonomi resp. rättsstat. Om Europa skall gå i en demokratisk, fredlig och stabil riktning, måste dessa krafter motverkas.

De flesta väpnade konflikter som har inträffat under de senaste åren visar samma mönster. Det är interna, oftast icke-demokratiska system och strukturer som kollapsar. Huvudorsaken till detta är i de flesta fall en kombination av politiska, ekonomiska, sociala, religiösa och etniska faktorer.

Inom ramen för GUSP, gemensam utrikes- och säkerhetspolitik, ges utrymme för ett brett utbud av samlade insatser inom det konfliktförebyggande, dvs. demokratistärkande och fredsbevarande, området. Ur ett svenskt perspektiv tycks det mig att detta även i fortsättningen bör vara den högst prioriterade uppgiften såväl för EU i dess helhet som för de enskilda medlemsstaterna. Det gäller såväl inom pelare ett, två som tre.

Avgörande för exempelvis Västeuropeiska unionens ställning från 1997 blir vilket svar EU-staterna under IGC-96 ger på frågan om utvecklingen av en gemensam försvarspolitik och ett gemensamt försvar. Att utvecklingen av ett gemensamt försvar inom EU kommer att få direkta konsekvenser inom alla övriga utrikes- och säkerhetspolitiskt anknutna områden, och de är många, och därigenom i grunden förändra förutsättningarna för insatser på det konfliktförebyggande och fredsbevarande området tycks de flesta vara överens om i dag. Frågan har förekommit allt oftare i debatten under den senaste tiden. Bedömningen av för- resp. nackdelar med ett gemensamt försvar varierar dock kraftigt.

Avslutningsvis vill jag framhålla att det enligt min personliga mening finns anledning att under de närmaste tre till fem åren åstadkomma en kraftsamling för utveckling av samhällssystemet i de potentiella medlemsländerna i politiskt, ekonomiskt, socialt, kulturellt och rättsligt avseende, eftersom åtgärder med denna inriktning antas ge just den ökade stabilitet och säkerhet som dessa stater behöver. Därmed bör det ges prioritet före en eventuell satsning på militära säkerhetspolitiska åtgärder, dvs. insatser som stöder förberedelse till EU-medlemskap bör ha prioritet före förberedelserna för NATO-medlemskap.

Uppslutningen bakom skyddet av mellanstatligheten som grund för beslut inom det utrikes- och säkerhetspolitiska området verkar öka inom EU och även utanför EU. Dessutom tycks fortsatt utrikes- och säkerhetspolitiskt samarbete utan införande av en militär försvarsgemenskap bli ett alltmer uppmärksammat alternativ. Detta tycks vara en förutsättning för att denna utveckling skall gå i en stabil riktning.

Ett rättssamhälle som bygger på demokratisk grund framstår som den bästa garantin för en stabil och fredlig utveckling såväl inom de enskilda staterna som inom Europa i stort. EU:s generella och GUSP:s speciella kompetens bör inriktas på att stödja utvecklingen av sådana samhällen utan bruk av i första hand en samlad militär kapacitet.

Det är också viktigt att de säkerhetspolitiska frågorna i demokratisk ordning görs till föremål för en bred politisk debatt såväl i EU:s organ som i de enskilda medlemsländerna. Sverige är, enligt min mening, på god väg, men har långt kvar att gå innan den debatten blir tillräckligt omfattande och genomlysande.

Ett Europa som inte avhänt sig kapacitet att med militära medel försvara sig, men som tydligt prioriterar insatser inom de civila samhällssektorerna går, enligt min mening, i ett långsiktigt perspektiv definitivt åt rätt håll.

Den första halvan av 1990-talet innehöll flera akuta konflikter – Jugoslavi-en, Tjetjenien och Nagorno Karabach – vilka har tilldragit sig mycket stor uppmärksamhet, inte minst genom de brutala våldsinlagen.

Inget säger att vi i framtiden kommer att kunna undvika denna typ av utbrott, men vi bör kunna vara bättre förberedda att ingripa i ett tidigare skede med samlade konfliktförebyggande insatser. De säkraste konfliktförebyggande faktorerna är just kombinationen demokrati, marknadsekonomi och rättsstat. Med hjälp av ett samarbete mellan engagerade folk, parlament och regeringar bör Europa kunna röra sig i denna riktning med tillförsikt.

Ordföranden: Tack så mycket, Rutger Lindahl. Vi fortsätter omedelbart med Katarina Engbergs anförande. Sedan blir det möjlighet för ledamöterna i de tre utskotten som finns här att ställa frågor tillsammans med UD:s tjänstemän.

Katarina Engberg: Jag tackar för möjligheten att få komma hit och tala om frågor som det gläder mig att utrikesutskottet tar upp och vill fästa uppmärksamhet på i den svenska politiska debatten.

Jag skall börja med en varudeklaration. Jag tänker anlägga ett hårdkokt realpolitiskt perspektiv på det jag säger. Jag tänker på slutet försöka förklara varför jag anser att ett sådant perspektiv också är en nödvändig komponent när man tänker i termer av gemensam europeisk säkerhet.

Vi befinner oss halvvägs igenom en strategisk omvälvning i Europa, som till sitt djup och till sin bredd söker sin jämförelse i de stora historiska omvälvningarna i europeisk historia, den Westfaliska freden efter det trettioåriga kriget, slutet på första och andra världskrigen och slutet på Napoleonkrigen. Det är en omvälvning av den digniteten som vi står inför.

Men till skillnad från tidigare sådana omvälvningar i europeisk historia sker inte den nuvarande, dvs. det som har följt på slutet av det kalla kriget, till följd av något krig. Vi har inte blivit lämnade med stora slagfält i Europa, med besegrade nationer och med segrarmakter som i tidigare europeisk historia då liknande omvälvningar av säkerhetssystem har tagit plats. I de tidigare skedena har segrarmakterna kunnat sätta sig ned och lägga på ett väldigt tydligt system på Europa och tvinga de besegrade till underkastelse. Så är det inte i dag. Den omvälvning som vi går igenom nu är framför allt

följden av en implosion för ett imperium, det sovjetiska eller det sovjetryska, och vi har faktiskt ännu inte sett slutet på denna process.

Den nuvarande omvälvningen är också följden av den tyska återföreningen, det amerikanska militära tillbakadragandet från Europa osv. Men dessa förändringar är ju ursprungligen betingade av just Sovjetunionens kollaps. Det innebär att vi inte har några fredskonferenser, inga segrarmakter och inga nya tydliga system, utan utvecklingen vindlar sig otydligt framåt i sick-sack, där vi egentligen inte riktigt vet vart vi är på väg. Utvecklingen drivs i hög grad av den spontana utvecklingen.

Den drivs å ena sida av det sätt på vilket stormakterna formulerar sina strategiska relationer. Och med stormakter på den europeiska botten menar jag USA, Ryssland, Tyskland, Storbritannien och Frankrike. Alla dessa länder befinner sig i ett stadium som de europeiska nationerna över huvud taget, där man omdefinierar sina nationella intressen, ofta utifrån sina bilaterala relationer. Och ovanpå detta förhandlingsspel växer ett nytt mönster fram.

Den drivs å andra sidan av småkrigen. Hur brutalt kriget på Balkan än är, och det har förmodligen lett till en förlust på omkring 250 000 människors liv, handlar det i europeisk bemärkelse, jämfört med de stora krigen, om ett litet krig i periferin av Europa. Den här typen av småkrig, som vi också ser i Kaukasus, som också har nämnts, och som vi kan få se på andra håll i Europas periferi, formar också utvecklingen.

Kriget på Balkan är ju egentligen, förutom alla andra tragiska aspekter på det, också ett laboratorium för utarbetandet inte bara av den ordning, eller oordning, som kommer att följa på Balkan efter kriget, utan också ett laboratorium för utarbetandet av de nya säkerhetsstrukturerna eller brist på strukturerna i det framtida Europa. De mönster som läggs på Balkan när det gäller samverkan mellan västnationer – Sveriges sätt att delta, hur väst förhåller sig till Ryssland t.ex. när det gäller att sätta upp den implementeringsstyrka som eventuellt kommer att sättas in om några veckor eller någon månad – är av grundläggande betydelse för hur de nya strategiska mönstren kommer att se ut i Europa. Vi kan just notera vilken omsorg som läggs, inte minst av USA, på frågan att försöka få med Ryssland i den här nya styrkan för att etablera mönster för framtiden av betydelse långt bortanför kriget på Balkan. Och Ryssland lägger en oerhört stor vikt vid att få vara med, att få bli räknat som en europeisk stormakt och att få vara närvarande på Balkan.

Vilket nytt system är det då som växer fram? Ja, det vet vi ännu inte. Vi tror att det leder till integration. Men det finns anledning att påminna om att det ännu är långtifrån säkert att européerna har övervunnit sin historia av motsättningar och att det inte med säkerhet kan uteslutas att det som i dag ser ut som en trevande process mot ökad integration faktiskt kan gå bakåt, att vi kan få se ett europeiskt sönderfall. Ett sådant skulle inte i första hand i dagens läge leda till några stora europeiska krig. Förhoppningsvis ligger de stora krigen nu bakom européerna, men det vet vi inte. Men däremot skulle ett europeiskt sönderfall, en brist på integration och samarbete, leda till en försvagning av Europa, en konfliktspridning, och bidra till att Europas betydelse i ett globalt perspektiv skulle minska ytterligare, något som redan sker, framför allt till följd av de nya asiatiska stormakternas tillväxt. Men en brist på samarbete leder till sönderfall, paralysering och naturligtvis en risk för att

de olika europeiska länderna, framför allt de stora, alltmer går sina egna vägar.

Man kan då också konstatera att den strategiska omvälvning som Europa nu genomgår och som ju fortfarande i något slags mening är global har lokala konsekvenser. Det är förmodligen den sista strategiska omvälvningen, där västmakterna så totalt dominerar som man har gjort tidigare i historien.

När det gäller de strategiska relationerna, som jag tidigare talade om, handlar det om de fem stora staterna, USA, Ryssland, Tyskland, Frankrike och Storbritannien. När det då gäller Ryssland och väst, som ändå utgör den bärande bjälken i detta eventuella nya system som håller på att byggas, finns det anledning att påpeka, trots att vi ibland oroar oss för risken för ett återfall till kall fred i Europa, dvs. förnyad konfrontation mellan Ryssland och väst, att vad som i realiteten pågår under all retorik faktiskt är ett stort förhandlingsläggspel mellan Ryssland och väst. Det har pågått sedan slutet av 80-talet. Man förhandlar, ger och tar i en rad frågor mellan Ryssland och väst. Det finns alltså möjligheter till en bred överenskommelse mellan väst och Ryssland på en rad viktiga punkter, och den möjligheten är enligt min mening ännu inte undergrävd av den politiska utvecklingen i Ryssland. Det är inte omöjligt att vad vi i stället håller på att få är ett mera normalt Ryssland, sett från ett europeiskt perspektiv, där den sovjetiska perioden är ett undantag, och att Ryssland faktiskt håller på att vävas in i det europeiska säkerhetssystemet.

Från rysk sida har man i förhandlingarna med väst tämligen ogenerat framställt sina villkor för den nya strategiska överenskommelsen med Europa. Man har sagt sig vilja ha en speciell strategisk relation med väst, och då framför allt med NATO. Man vill påverka villkoren för NATO-utvidgningen, och man skulle helst vilja se att OSSE, dvs. den europeiska säkerhetskonferensen, blev den övergripande säkerhetsordningen i Europa. Från väst har också begärts ett erkännande om att Ryssland skall få spela en speciell roll genom OSS, dvs. samarbetet mellan de flesta f.d. sovjetiska republikerna och Ryssland, dock inte de baltiska staterna, och att väst skall gå med på förändringar av flankbestämmelser inom ramen för CFE-avtalet och en del andra saker. Jag skall inte behandla alla dessa utan vill bara nämna den strategiska relationen mellan Ryssland och NATO.

Vad som inte skymtar fram i den svenska debatten är att det pågår en diskussion mellan NATO och Ryssland om någon typ av överenskommelse, eventuellt avtal, om en speciell relation mellan Ryssland och NATO, som skulle ge Ryssland utökad tillgång till NATO:s högsta beslutande råd, NATO-rådet. Just inom ramen för utvecklingen på Balkan den senaste tiden har det förekommit flera möten mellan NATO-rådet och Ryssland samt även Ukraina. Det är alltså en ny typ av samarbete som eventuellt kan komma att etableras mellan Ryssland och NATO. För Ryssland handlar det i hög grad om att få bli erkänt just som en europeisk stormakt, att inte uteslutas från den europeiska säkerhetspolitiken. Från väst är man å andra sidan beredd på långtgående kompromisser för att få med Ryssland i den nya ordningen, och dessa möjligheter är inte uttömda. Jag vill inte påstå att det nödvändigtvis blir den positiva utvecklingen som består, men ibland har jag en känsla av att man överdriver betydelsen av retoriken, talet om risken för en kall fred osv.

Vidare har alltså Ryssland också velat påverka villkoren för den eventuella NATO-utvidgningen. Som ni vet har man från vissa politiska håll i Ryssland motsatt sig NATO-utvidgningen, men i förhandlingarna med väst tycks de ryska förhandlingarna framför allt inriktas på villkoren för en eventuell utvidgning. Man säger från rysk sida: Vi vill inte ha NATO-trupper och kärnvapen vid vår gräns. Vi vill helst att de eventuella nya medlemmarna inte är med i NATO:s integrerade militära samarbete.

Vad NATO-utvecklingen handlar om från centraleuropéernas perspektiv är att få undgå det öde som de har upplevt tidigare i historien, att utgöra slagfält och buffert i de stora europeiska krigen. Det är detta historiska perspektiv som dominerar centraleuropéernas syn på frågan.

Västsidan, å andra sidan, upplever i dag inte något akut hot från Ryssland. Det finns en förhoppning om att man skall se en demokratisk utveckling i Ryssland. Även om Ryssland skulle slå in på en mera aggressiv politik i framtiden, är Ryssland så försvagat att det inte rimligen kan utgöra något hot mot de europeiska länderna på ett antal år framåt. Följaktligen finns det från västlig sida inte heller någon önskan, om man någon gång under 1997 fattar beslut om en utvidgning omfattande Polen, Tjeckien och Ungern i första hand, att ha någon högprovokativ profil i dessa nya länder som skulle kunna irritera ryssarna ytterligare. I den nya NATO-studie som nyligen har lagts fram, där utformningen av de nya medlemskapen skisseras, talar man i stället om just möjligheten att i fredstid inte placera trupp och kärnvapen i de nya länderna, dvs. man funderar på att skaffa sig en möjlighet till förstärkning i dessa länder, om läget i Europa skulle försämrats igen. Men så länge utvecklingen är fredlig i Europa och man inte ser något akut hot från Ryssland behöver man inte heller flytta fram sina positioner på något provokativt sätt med någon hög profil.

Det finns ju också, som ni vet, kraftigt minskade resurser för militära utgifter i dagens Europa. Det har skett stora nedskärningar på de flesta håll, och det finns ingen politisk finansiell vilja, framför allt inte i USA som ju ändå är avgörande när vi talar om NATO-utvidgning, att satsa några nya stora resurser på kandidatländernas militära strukturer.

Följaktligen skall man inte utesluta att vi också här kan se någon typ av kompromiss som tillgodoser Rysslands oro för att mötas av någon konfrontatorisk NATO-närvaro i sin närhet och västländernas önskan att ge centraleuropéerna någon form av medlemskap i NATO som gör att de upplever sig som tryggare men som samtidigt motsvarar hotbilden – den låga risken för krig i Europa.

Vad vi särskilt i Sverige kanske skall vara uppmärksamma på är att om det sker en utvidgning, som kanske fullbordas någon gång kring år 2000, kommer det naturligtvis att innebära förändringar utmed södra Östersjön. Redan i dag sker bilateralt ett ökat samarbete mellan framför allt Danmark och Tyskland och Polen men även mellan USA och Polen. Vi kommer att få se mer av samarbete i södra delen av Östersjön, i första hand mellan Danmark, Tyskland och Polen. Detta är förändringar som vi får anledning att följa och vara uppmärksamma på.

Jag skall också nämna den västliga sidan, förhållandet mellan USA och Västeuropa, när vi talar om de strategiska relationerna. USA reducerar kraf-

tigt sitt militära engagemang i Europa och har ju på olika sätt markerat för europeerna att de borde ta ett större ansvar för sin säkerhet. Så var det i inledningen av Balkankriget, med det tragiska resultatet som följd, där ju europeerna olyckligtvis tenderade att bedöma utvecklingen på Balkan sett i den historiska backspegeln. Man påminde sig om vem man var allierad med i de senaste krigen på Balkan. Detta förlamade europeernas förmåga till politisk enighet och ett enat handlande.

Inom NATO pågår också en diskussion om hur man skall anpassa alliansen till ett större europeiskt ansvarstagande som motsvarar det amerikanska tillbakadragandet från Europa och som anpassar alliansen till det faktum att den nu i allt större utsträckning tar sig an krishantering, dvs. inte de traditionella uppgifter som alliansen skapades för som sammanfattas i Washingtonfördragets artikel 5 om gemensamt försvar av de allierades territorium. Den funktionen ligger naturligtvis kvar i botten, men det är inte den som sysselsätter NATO i dagens läge. Den stora operation som eventuellt är på gång är ju just implementeringsstyrkan på Balkan. Det här sökandet efter nya, mer flexibla ledningssystem inom NATO, som ger europeerna större ansvar och anpassar ledningssystemen till krishantering, brukar kallas för Combined Joint Task Force, CJTF. Det är intressant därför att man också talar om att det eventuellt skall bli möjligt att till den västeuropeiska unionen låna ut sådana strategiska resurser som kan göra det möjligt för europeerna att just ta ett större ansvar för sin egen säkerhet. Det är ju så att europeerna inte har strategiska resurser som transportflyg, underrättelsesatelliter osv. De är starkt begränsade till sin förmåga av att de saknar dessa resurser.

Men möjligheten för västeuropeerna att ta ett större ansvar för sin säkerhet är naturligtvis inte i första hand en teknisk fråga. Frågan är i stället om de kan uppnå den nödvändiga politiska enigheten som gör dem effektiva när det gäller utformningen av en gemensam säkerhetspolitik, eventuellt också med försvarspolitiska inslag, i framtiden. Vad man nu inför regeringskonferensen tycks satsa på är att genom den västeuropeiska unionen utveckla något som skulle kunna kallas för ett modest krishanteringsinstrument, dvs. en institution som inte heller har så mycket att göra med VEU:s grundkaraktär som allians utan handlar om krishantering. Om eldupphöravtalet på Balkan håller och om den NATO-ledda implementeringsstyrkan drar sig tillbaka om ett år ungefär, skall man inte utesluta att det fortsatta ansvaret på Balkan kan komma att överlämnas till den europeiska unionen och den västeuropeiska unionen. Det kommer då i hög grad att handla om humanitära, civila insatser för att stabilisera läget på Balkan. Eftersom FN saknar framför allt ekonomiska resurser, kan man här se en möjlig utveckling där FN i allt högre grad ger europeerna ett större ansvar och också uppmanar dem att mer på egen hand ta ansvar för den här typen av operationer under ett FN-mandat, men där europeerna uppmanas att bära kostnaderna och ansvaret för en operation som överstiger FN:s ekonomiska förmåga.

Jag skall avsluta med att säga att när det gäller Sveriges roll i det nya europeiska sammanhanget kan man konstatera att Sverige för första gången sedan Napoleonkrigen är en europeisk medaktör. Det innebär att vi är ovana vid det realpolitiska europeiska spelet, helt enkelt därför att vi har levt i en skyddad tillvaro under flera hundra år. Om jag skulle ge några synpunkter på vad

Sverige kan göra, som vi här har uppmanats till, så är det kanske just en uppmaning att utifrån svenskt perspektiv försöka bedöma vad som är svenska intressen i den europeiska utvecklingen. Från mitt perspektiv – Försvarsmaktens internationella verksamhet som är min huvudsakliga uppgift vid Höghälsö – upplever jag starkt att de stora länderna i omvärlden ofta har en klar uppfattning om vilken roll vi bör spela i vårt närområde, på Balkan och i olika sammanhang. Där är de vana vid det här spelet och kommer med propåer och synpunkter. Men från svenskt håll har vi av naturliga skäl ännu inte hunnit utforma en linje i de här frågorna som vi ju tyvärr inte har mycket tid på oss att påverka. Mönstren kommer att läggas under de närmaste åren.

Jag vill avsluta med en förhoppning om litet mera realpolitik också i den svenska hållningen. Jag tror faktiskt att det är en grundförutsättning för att man skall kunna kombinera den svenska politiken med den nödvändiga idealismen och de moraliska inslagen.

Berndt Ekholm (s): Om jag uppfattade det rätt, så sade du, Katarina, att det finns ett scenario med en NATO-utvidgning i Europa mot öst, där NATO inte är med. Är det en utvidgning som innebär att man är med i NATO utan att NATO i praktiken har någon närvaro? Detta har jag aldrig tidigare hört, om jag nu uppfattade det hela rätt. Annars kan vi ta det som ett nytt uppslag. Skulle detta kunna vara någonting för de baltiska staterna exempelvis? Är de intresserade av en sådan lösning? Vad säger ryssarna om det? Ser de inte detta som ett lika stort hot som om det fanns trupper och annan ledningsnärvaro i de här länderna?

Inger Koch (m): Min första fråga vill jag ställa till Katarina Engberg. Den gäller det regionala samarbetet som håller på att växa fram, framför allt då kanske mellan Tyskland och Danmark som du nämnde. Du sade att det finns anledning att se på detta med uppmärksamhet. Kan det leda till större stabilitet eller leder det till större oro? Hur ser du på det nu etablerade Östersjö-samarbetet, alltså Östersjörådet? Än så länge är det ju en konferens som träffas en gång om året. Men vid Bornholmsmötet i höstas diskuterades ett mycket närmare, informellt samarbete som väl får ses som ett komplement till allt annat samarbete som finns. Hur ser du på just den mer formella typen av samarbete som växer fram? I Östersjörådet deltar ju alla de nordiska länderna och Ryssland, så det är en intressant kombination.

Min andra fråga vill jag rikta till Rutger Lindahl, som talade om de krafter som växer fram för att motverka en demokratisk utveckling. Vad vi naturligtvis allra mest tänker på är ju nationalismen. Vi ser den i Ryssland t.ex., men vi ser den också i många andra länder. Jag mötte den ganska påtagligt i Ungern för ett tag sedan. Är det övergående, eller tror du att det så att säga blir värre innan det blir bättre?

Rutger Lindahl: Jag kanske kan få återkomma när det gäller de frågor som riktades till Katarina Engberg först efter att hon har besvarat dem.

Beträffande Inger Kochs fråga om det blir sämre innan det blir bättre, skulle jag vilja säga att det i den statsvetenskapliga forskningen finns en lång rad erfarenheter från den här typen av utvecklingar. Man kan se pendelrörelser. Det är naturligtvis en from förhoppning att detta bara är ett utslag av

krampaktiga försök att vrida klockan tillbaka, framför allt av grupper som anser sig ha mer att tjäna på den gamla ordningen – kanske inte nödvändigtvis den gamla ordningen utan en annan ordning än den som präglas av demokrati och rättsstatstänkande. De kanske i och för sig tycker att det marknadsekonomiska systemet med de fria marknadskrafterna är relativt tillfredsställande. Men de gillar inte den demokratiska insynen och framför allt inte den rättsordning som håller på att skapas. Det är främst på dessa områden som jag vill argumentera för att stärkandet av stabiliteten och möjligheten att få ett framtida fredligt och stabilt Europa ligger i att stärka dessa krafter som verkar för demokrati och rättsordning. Jag tror inte att Ungern är det enda exemplet. Man ser tendenserna i i stort sett alla länder i Öst- och Centraleuropa, i de baltiska staterna och i Ryssland. Men som jag tidigare sade skall vi i Västeuropa inte säga för mycket, för vi har faktiskt tendenser till samma utveckling i våra västeuropeiska länder. Det är ingen vidare god idé att komma till Öst- och Centraleuropa och börja tala med stora ord om hur bra vi är och hur illa de sköter en del av demokratifrågorna. Det är viktigt att ha den balansen i vårt sätt att närma oss frågorna.

Katarina Engberg: Jag är tacksam för frågan om NATO. Den ger mig möjlighet till konkretisering. Någon typ av närvaro blir det naturligtvis. Man kanske skapar sig förhandslagringsarrangemang och förbereder infrastruktur för förstärkning, om det skulle bli nödvändigt. Man samövar med länderna och förbereder procedurer av olika slag, men man stationerar inte trupp i fredstid. Man stationerar inte kärnvapen. Man håller en låg profil för att skaffa sig en möjlighet att sända in trupp om förhållandet i Europa skulle försämrats igen, om det skulle uppstå konfliktsituationer i Europa. Men det ser ut som om man skapar sig en möjlighet att genom NATO hålla en så låg profil att man inte riskerar att frambringa en utveckling som man vill undvika. Vad jag menar är att vi inte skall utesluta att det här kan finnas ett utrymme för en kompromiss mellan väst och Ryssland. Det är ju faktiskt ett starkt västligt intresse i dagens läge att inte uppträda på ett för Ryssland provocerande sätt.

När det gäller Baltikum så är inte balterna med i den här omgången. Frågan om Baltikum är naturligtvis långt mer komplicerad. Eftersom Baltikum helt enkelt ligger mycket närmare det ryska hjärtlandet och Ryssland haft en långvarig närvaro i området, tror jag att NATO kommer att gå fram försiktigare. Men naturligtvis kan inget uteslutas inför framtiden. Men i dagens läge, dvs. fram till år 2000, som det handlar om när vi talar om Polen, Tjeckien och Ungern, tycks inte Baltikum vara aktuellt.

När det gäller Tyskland och Danmark i Östersjöområdet är det oundvikligt att det sker ett ökat samarbete i regionen. Vi har ju från svensk sida alltid velat påpeka att det är viktigt att samarbetet i Östersjön sker mellan så många stater som möjligt, och gärna med stater utanför Östersjöområdet, därför att regionen har en så ödesdiger historia vad gäller krig och krigsutveckling. Det ligger ju alldeles i närheten av och är delvis en del av de områden i Europa där kriget har uppstått och utkämpats. Det är alltså ett svenskt intresse att Östersjösamarbetet blir så mångsidigt som möjligt och att det också inbegriper länder utanför Östersjöområdet. Då synes mig just Östersjörådet vara ett

väldigt lämpligt instrument för ett utvecklat samarbete i Östersjöområdet. Jag känner inte till de mer formella sidorna som alluderades på. Men generellt måste detta vara en riktig väg att gå.

Hans Magnusson: Jag tänker bara ge en kommentar rörande Östersjösamarbetet och Östersjörådet. Det är riktigt att Östersjörådet sammanträder på ministernivå endast en gång om året. Men däremellan händer ju åtskilligt. Det är redan i dag ett rikt förgrenat samarbete på olika nivåer, på central nivå men kanske lika mycket också på subregional nivå, mellan länen runt Östersjön. Detta är något som vi kraftigt bejakar från svensk sida.

Östersjörådets roll i det här sammanhanget ser vi främst som en katalysator, ett "clearinghouse" för idéer om samarbete. Eftersom Sverige är ordförandeland i Östersjörådet i år vill vi naturligtvis stärka samarbetet ytterligare. Därför har Sverige inbjudit till en konferens på regeringschefsnivå i Visby i början av maj nästa år. Det kan i och för sig också innebära att samarbetet så småningom kommer att få en mer formaliserad karaktär med ett permanent sekretariat osv.

Håkan Holmberg (fp): Ibland kan det vara av värde att spekulera litet grand över värsta möjliga scenarios på dessa och även på andra områden. Antag att vi verkligen skulle få en Hitlerbetonad regi eller liknande i Ryssland, fast med andra för- och efternamn på ledarna, som faktiskt får för sig att faktiskt göra någonting när det gäller Baltikum eller Ukraina. Finns det något skäl att förvänta sig att väst på något sätt skulle agera mot bakgrund av de erfarenheter vi har från Bosnien, om något sådant verkligen skulle ske? Det går väl inte att ge ett bestämt svar, men det skulle vara intressant att få höra någon form av resonemang.

För att fortsätta på det värsta tänkbara scenariot är en tänkbar konsekvens – kanske inte den mest troliga men ändå ett tänkbart resultat – av spelet kring Bosnien att man legitimerar något som liknar en fascistisk enhet mitt i Europa. Den kanske inte blir stabil och kanske inte håller i mer än några månader. Men om det nu skulle bli en bosnisk-serbisk enhet styrd av krigsförbrytare, finns det då risk för att en sådan utveckling med den sortens stämningar får större kraft i andra länder?

Ordföranden: Jag skulle vilja anknyta till vad som har sagts om NATO-utvidgning och konventionell konfliktlösning. Från utrikesutskottets sida är vi väldigt måna om att försöka betona de icke-militära konflikthanteringsmetoderna. Jag tror att det var Rutger som räknade upp ett stort antal faktorer som har stor betydelse för säkerheten i Europa – ekonomiska, sociala, etniska, religiösa m.fl. De länder som nu ansöker om NATO-medlemskap betonar så starkt det konventionella militära försvaret av sina gränser. Kommer det att innebära att man konfirmerar gamla konfliktlösningsmetoder? Finns det risk för att man blir kvar vid det gamla därför att dessa länder känner en osäkerhet just när det gäller gränskränkningar och Rysslands eventuella aggression? Är det ett hinder för att utveckla metoder för civil konflikthantering och konfliktförebyggande arbete i huvudsak?

Rutger Lindahl: Håkan Holmbergs fråga om värsta möjliga scenario kan med varm hand överlämnas till Lena Jonsson, som kommer hit efter pausen. Men

om jag skall säga någonting som svar på den frågan så är det just det som Katarina tog upp och som Berndt Ekholms fråga litet indikerade, nämligen säkerhetsgarantier. Katarina Engberg nämnde artikel 5 i Washingtonfördraget. Det finns också en artikel 5 i Västunionens stadga som talar om ömsesidiga säkerhetsgarantier. Det är egentligen på den punkten som det största problemet att lösa finns, dvs. hur man skall kunna åstadkomma någon typ av säkerhetsgarantier utan att det medför de direkt militära involveringarna. Vad NATO också är ute efter i dag är att försöka finna sådana lösningar. Vad man pekar på är bl.a. lösningen efter år 1949 för Danmark och Norge, alltså medlemskap utan permanent stationering av militär trupp eller framför allt av kärnvapen men med lagring av förnödenheter och utrustning. Det skulle då i första hand kunna vara motiverat med fredsbevarande insatser, alltså inte vanliga strider utan möjligheten att sätta in någon typ av trupp i området för att förhindra att en konflikt skall bryta ut.

När det gäller den bosnisk-serbiska fascistiska problematiken tror jag att vi alla står litet lätt bekymrade inför hanteringen av frågan. Personligen tror jag att den kommer att falla på sin egen orimlighet. Jag tror nämligen inte att den har någon förankring hos det söndertrasade bosnien-serbiska folket. Därför tror jag inte att vare sig Arkan, Karadzic, Mladic eller någon annan skulle kunna tillvälla sig makten under mer än en mycket kort period, och då med maktmedel. Det skulle inte hålla. Huruvida väst, Ryssland och andra stater, skulle välja att ingripa mot en sådan regim är svårt att veta i dag, men man skulle definitivt isolera den.

När det slutligen gäller Viola Furubjelkes fråga om ansökarländernas konventionella sätt att tänka, tror jag att de tänker på ett mycket logiskt sätt. Vi uppfostras att tänka på skyddet för den nationella, territoriella suveräniteten. Men om vi alla tänker efter ordentligt kan man se att det finns andra typer av skydd som är lika svåra att överkomma, kanske inte för småstater men för stater som Polen, Ukraina, Ungern, Tjeckien som alltså har relativt stora befolkningar. Det är när man även har skaffat sig egna interna resurser för konfliktlösning.

Jag tror att länderna i Östeuropa, Centraleuropa och Baltikum är på väg att försöka skaffa sig sådana. De demonstrerar sin vilja att lösa även denna typ av konflikter på annat sätt, exempelvis med BALTBAT. Man markerar att man vill delta i annan typ av konfliktlösningsverksamhet.

Det råder inget tvivel om att debatten inom NATO, som Katarina Engberg säkert kan redogöra mer för, har denna inriktning. Den tyske blivande representanten i IGC-förhandlingarna talade på Chattham House, det brittiska utrikespolitiska institutet, för några veckor sedan och drog upp ett program för konfliktlösningsmekanismer mycket mer inriktade på det civila samhällets behov än på rena militära konfrontationer. Jag tror att vi obönhörligt är på väg i den riktningen, dock med en klar skyddsåtgärd. Det behövs faktiskt militär styrka, men för andra ändamål än för anfallskrig.

Katarina Engberg: Man kan bara konstatera att det för NATO uppstår en fråga om minoriteterna om man i den här första omgången skall ta in Polen, Tjeckien och Ungern. Framför allt är minoritetsfrågan akut när det gäller Ungern. Det är oerhört viktigt att samtidigt vinna de här länderna för ett

europiskt sätt att se på minoritetsfrågor och ett demokratiskt sätt att hantera dem på, annars riskerar NATO att importera instabilitet från de här länderna. Det har också varit argument som vissa länder har framfört för att centraleuropéerna inte skulle bli medlemmar i NATO, att man importerar deras instabilitet. För NATO och framför allt för den europeiska unionen gäller det att vid integrationen av en sådan civil sida se till att man successivt dränerar de gamla konfliktorsakerna i Centraleuropa, så att man inte plötsligt får dem innanför sina egna väggar.

Ordföranden: Tack så mycket! Är det någon av dem som har ställt frågor i den här debatten som anser att man inte har fått svar på sina frågor och som vill göra en kommentar? I annat fall får jag be de tre talare som jag nu har på min lista att återkomma i den avslutande paneldebatten. Där blir det fler möjligheter att ställa frågor till inledarna.

Ryssland i det framtida Europa

Ordföranden: Vi skall nu fortsätta med det andra blocket i den här hearingen som har rubriken Ryssland i det framtida Europa. De kvalificerade inledare som vi har bett att ge oss stimulans till debatten är Lena Jonsson från Utrikespolitiska institutet och därefter Hans Magnusson från UD.

Lena Jonsson: Jag skall försöka skissera huvudlinjerna i rysk inrikespolitik och utrikespolitik, diskutera konsekvenserna härav för Ryssland i Europa och komma med synpunkter på europeisk östpolitik.

Vilka är huvudlinjerna i den ryska inrikespolitiken? De är en pågående demokratiseringsprocess och en nationalistisk trend som innefattar strävan att återvinna en plats som stormakt.

Demokratiseringsprocess – vad tyder på det? Former, ramar, spelregler för det politiska livet håller på att utformas och har i huvudsak accepterats inom den politiska eliten, vilket gjort det politiska livet mindre turbulent än det var för ett par år sedan.

Nu rullar det på med parlamentsval i december, presidentval i juni 1996, val till länsparlament och val av guvernörer under 1996. Politisk stabilisering i den meningen att extremståndpunkter försvagats. De flesta önskar stabilitet. Samtidigt finns det ett starkt socialt missnöje. Zjirinovskij har fortfarande ett stöd, men han får i valet konkurrens om de missnöjda väljarna av kommunister och nationalister, som t.ex. den uppåttstigande stjärnan general Lebed. Men varken kommunistledaren Zjuganov eller general Lebed kan betecknas som extremister.

Valen under 1995 och 1996 bestämmer politiken till år 2000. Jag tror inte på några drastiska brott mot den politik som hittills förts, inte av parlamentsvalet, men faktiskt inte heller av presidentvalet.

Nationalistisk trend? Ja, det märks tydligt i den politiska retoriken i det ryska parlamentet. Trenden förstärks av att de partier som enligt opinionsundersökningarna nu går fram är kommunister och nationalister.

Vilka är då huvudlinjerna i den ryska utrikespolitiken? Två centrala element: samarbete med väst samt en strävan att återvinna en stormaktsposition.

Rysslands strävan att återvinna en stormaktsposition är naturlig, en sådan strävan återfinns hos varje stor stat. Den viktiga frågan är: Hur och med vilka medel försöker Ryssland stärka sin internationella position?

Ryssland har ett starkt arv av maktpolitik – att lösa konflikter med våld, att ta sig rättigheter i förhållande till andra stater, att utöva press och påtryckningar för att vinna fördelar. Detta arv, har det visat sig, vilar tungt också över de ryska politiker vilka vill fortsätta en demokratisering.

För Europa innebär detta en ny situation. Det är en rysk politik i demokratisk riktning som samtidigt försöker upprätta en rysk stormaktsposition och till det en frustration hos den ryska ledningen på grund av den svaga internationella ställning som Ryssland har. Denna nya situation ställer betydligt större krav på Europas östpolitik. Europa har till uppgift att hjälpa Ryssland att befria sig från sitt arv av maktpolitik, och den uppgiften är inte lätt.

Om vi ser närmare på rysk politik gentemot sitt s.k. nära utland och jämför det med politiken gentemot Europa finner vi en stor skillnad, ett gap. Gentemot sitt "nära utland" driver Ryssland starkt, sedan början av 1993, en politik att återupprätta f.d. Sovjetunionen som rysk intressesfär. Det innefattar:

–att upprätta en rysk ledarroll inom f.d. Sovjetunionen med anspråk på ansvar och rättigheter att ingripa vid konflikter,

–att få till stånd en integration med staterna inom OSS, Oberoende Staters Samvälde, i ekonomiskt men också politiskt och militärt avseende,

–att förhindra att andra stater utanför f.d. Sovjetunionen vinner inflytande i området och att bevara en rysk militär närvaro i "nära utlandet" genom ett nätverk av militärbaser.

För att nå sina syften har Ryssland använt medel som utnyttjat de andra OSS-staternas svaghetstillstånd, övat ekonomiska och politiska påtryckningar, blandat sig i den inrikespolitiska maktkampen i dessa länder och stött en sida i konflikten. Ryssland har varit relativt framgångsrikt i denna politik på grund av de andra staternas svaghetstillstånd.

Jag vill inte säga att Ryssland definitivt skulle ha slagit in på någon form av imperialistisk eller aggressiv politik gentemot sina OSS-grannar, men den ryska politiken ligger på gränsen till att göra det, och Ryssland verkar i dag mer villigt att ta de ekonomiska och politiska kostnaderna av att upprätta och upprätthålla en intressesfär än man var för ett par år sedan.

Men vilja är en sak, förmåga en annan. Frågan är om Ryssland mäktar med en sådan politik som jag har beskrivit mot "nära utlandet". Den är svår i ekonomiskt avseende. En integration förutsätter ryska subventioner av stater med ännu sämre ekonomi än den ryska, och den är svår i politiskt avseende. Ryssland klarar inte att ensamt finna lösningar på de mest allvarliga konflikterna, väpnade konflikter, inom f.d. Sovjetunionen. Militära medel har visat sig otillräckliga i såväl Tjetjenien som i Tadsjikistan. Att finna en politiska lösning på de här konflikterna försvåras av att Ryssland betraktas som partiskt. Dessa svårigheter har tvingat Ryssland att släppa in OSSE, FN och tredje land för att ge hjälp. Dessa svårigheter kan också komma att tvinga fram kraftiga revideringar av den förda ryska politiken med än mindre ambitioner i förhållande till sitt "nära utland".

Den europeiska östpolitiken står åtminstone inför två frågor. För det första: Hur mycket är Europa berett att satsa på att utveckla det ekonomiska samarbetet, inte bara med Ryssland, utan också med övriga OSS-länder? Ryssland utgör en naturlig samarbetspartner för OSS-länder, men vad kan Europa göra för att balansera OSS-staters ekonomiska beroende av Ryssland?

För det andra: Hur mycket är väst berett att inom ramarna för OSSE och FN engagera sig för att bidra till konfliktlösning inom f.d. Sovjetunionen? Det är en ytterst viktig fråga och av stor betydelse för det mönster av mellanstatliga relationer som nu tar form inom f.d. Sovjetunionen.

Låt mig referera vad Jeltsin sade den 14 september i ett dekret rörande rysk strategi mot Oberoende Staters Samvälde: "I samarbete med tredje land och internationella organisationer, skall Ryssland få dem att inse att denna region" – dvs. OSS-regionen – är i första hand en rysk intressezon."

Det internationella samfundet kan inte acceptera intressesfärtänkande och därför måste OSSE och FN gå in mer aktivt också i avlägsna konflikter, som t.ex. i Tadsjikistan.

Om vi skall karakterisera rysk politik gentemot Europa, har den i förhållande till Västeuropa präglats av vilja till samarbete, som jag sade, och i förhållande till det gamla Östeuropa av passivitet. Rysk stormaktsträvan har i Europa tagit sig uttryck i diplomatiska utspel, i syfte att bli erkänd som internationell stormakt, i likhet med USA, med en central roll i konfliktlösning, säkerhet och utveckling i Europa.

Samtidigt har Ryssland varit oförmöget att öva något större inflytande på europeisk politik. Det har tydligt illustrerats under senare tid. Ryssland har i huvudsak ställts åt sidan, såväl i fråga om Bosnien som i fråga om NATO:s planering om en utvidgning österut.

Hur skall man då tolka Rysslands starka reaktion på planerna på NATO:s utvidgning österut? Från rysk sida har det släppts signaler, försöksballonger, om svarsåtgärder i form av militär integration inom OSS, missiler riktade mot Polen och Tjeckien, förstärkningar i Nordkaukasus militärområde, intensifierad rysk underrättelseverksamhet i Europa och inom NATO och uppladdning vid gränsen till de baltiska staterna.

Man kan hävda, och inte utan grund, att mycket av denna ryska reaktion beror på rysk inrikespolitik och på de kommande valen till parlamentet. Dessutom kan man peka på att Ryssland är svagt i förhållande till väst och knappast i stånd att vidta de åtgärder det hotar med. Men man bör också framhålla att denna starka ryska reaktion säkerligen inte är övergående. Med tanke på att den nationalistiska trenden är stark i Ryssland kommer Ryssland inte att försona sig med att NATO utvidgas österut. En utvidgning stärker rysk misstro mot väst och ökar frustrationen inom den ryska ledningen, vilket i sin tur kan komma att försvåra det fortsatta samarbetet i Europa.

Hotet mot Central- och Östeuropas säkerhet kommer inte främst från ryska stridsvagnar, utan från att Ryssland börjar att starkt hävda positioner i Central- och Östeuropa med hjälp av press och påtryckningar. I en sådan situation hjälper knappast NATO-deklarationer om militärt bistånd. Men om Europa har hjälpt dessa länder så att de integreras i en ekonomisk och politisk gemenskap i Europa och därmed blivit mindre mottagliga för ryska påtryckningar, ligger där den främsta garantin för dessa states säkerhet, och

det är där som västs prioritering bör ligga, som jag ser det. NATO behåller sin styrka bäst genom att förbli en atlantisk och västeuropeisk försvarsorganisation.

Rysslands väg mot demokrati och samarbete i Europa är inte enkel och inte rak. Det viktiga är att Ryssland har startat på sin väg i den riktningen, och det är mycket som vilar på den europeiska östpolitiken. En NATO-utvidgning österut skulle troligtvis inte kunna undgå att få djupgående konsekvenser för rysk inrikes- och utrikespolitik. Det är en stor uppgift och ett stort ansvar som Europa har, att bidra till att det i Europa skapas ett säkerhetssystem som förenar, som ger Central- och Östeuropa säkerhetsgarantier, att hjälpa Ryssland att bekämpa sitt arv av maktpolitik och se till att det inom f.d. Sovjetunionen upprättas ett system av mellanstatliga relationer i FN:s och OSSE:s anda.

Frågan är då vilken politik från Europa som bäst gagnar dessa målsättningar. Vad vi kan säga är, att om Europa skall lyckas krävs ett ännu större engagemang i det här området än vad Europa någonsin uppvisat under 1900-talet.

Hans Magnusson: I likhet med uppdelningen under den första timmen kommer jag att koncentrera mig på de mjukare politiska aspekterna. Innan jag blickar framåt tänkte jag redovisa läget för dagen och den allra närmaste tiden när det gäller Rysslands förhållande till de stora europeiska samarbetsorganisationerna.

Om vi först tar den europeiska unionen, finns det ett partnerskaps- och samarbetsavtal mellan EU och Ryssland som undertecknades i juni förra året. Sådana här avtal finns också mellan EU och andra länder inom OSS-området, men avtalet med Ryssland är naturligtvis särskilt betydelsefullt. Det ger en ram för en regelbunden politisk dialog ända upp till högsta politiska nivå; det upprättar ett omfattande regelverk av lagar och bestämmelser för handel, kapitalrörelser och investeringar samt lägger grunden för en dynamisk utveckling av dessa regler. Inte minst viktigt är att avtalet förutsätter att parterna 1998 skall ta ställning till om det då föreligger förutsättningar för förhandlingar om ett frihandelsområde. Dessutom ger avtalet en ram för många typer av ekonomiskt, kulturellt och vetenskapligt samarbete. Av särskild vikt är att det utsägs klart att avtalet är baserat på gemensamt överenskomna principer för mänskliga och politiska rättigheter.

Eftersom partnerskapsavtalet behöver ratificeras – dock inte av Sverige, eftersom det slöts innan vi blev medlemmar – och ratificeringsproceduren beräknas ta lång tid, förhandlades ett interimsavtal fram för att sätta de ekonomiska och handelspolitiska delarna av partnerskapsavtalet i kraft. Som bekant kom undertecknandet av interimsavtalet att uppskjutas i närmare ett halvår, på grund av händelserna i Tjetjenien, och ägde rum först i juli i år.

Den grundläggande ryska hållningen till partnerskapsavtalet och närmare samarbete med EU är positiv. Man är från rysk sida angelägen om en snabb ratificering av avtalet, men i vissa avseenden finns det kritik. För det första anser ryssarna att ryska produkter diskrimineras av EU och att EU är för snar att tillgripa antidumpningsåtgärder. Bryssel har dock pekat på att Ryssland har ett betydande överskott i handeln med EU. För det andra har Moskva hävdade att utvidgningen av EU från 12 till 15 medlemmar har fått negativa

effekter för dessa länders handel med Ryssland. Men vi har rätt väl lyckats visa att de här effekterna är mycket begränsade och snabbt övergående och att utvidgningen i själva verket kommer att skapa en ökad potential.

Hittills förefaller Ryssland främst ha sett EU som en organisation för ekonomiskt samarbete och kanske i någon mån undervärderat EU:s politiska betydelse. Möjligen är detta på väg att ändras nu. Man märker en strävan från rysk sida att ge samarbetet med EU ett mer politiskt innehåll.

En annan viktig organisation som Ryssland har kontakt med är Europarådet. En formell ansökan kom redan 1992, och man drog i gång ett samarbetsprogram för att underlätta för Ryssland att uppfylla kriterierna för medlemskap. Sedan har processen gått vidare, med ett antal besök och expertgranskning av rysk lagstiftning. Förra året ställde den parlamentariska församlingens politiska kommitté ett antal frågor till Ryssland beträffande landets legala struktur som kräver tillfredsställande åtaganden. Medlemskapsprocessen suspenderades i januari i år, på grund av händelserna i Tjetjenien. Men för några veckor sedan beslöt den parlamentariska församlingen att återuppta proceduren för Rysslands anslutning. Förhoppningen är nu att Ryssland skall kunna bli medlem senast i januari – februari nästa år. EU:s allmänna rådsmöte gjorde den 2 oktober ett uttalande vari ministrarna uttryckte förhoppningen att den återupptagna granskningen skulle leda till ett snabbt upptagande av Ryssland i Europarådet, när det väl fastställts att betydande framsteg gjorts för att uppfylla medlemskriterierna.

Ryssland är naturligtvis starkt intresserat av att så snabbt som möjligt bli medlem av Europarådet, om möjligt redan före parlamentsvalet i december. En viss irritation har uttalats över att Ukraina tycks bli medlem tidigare. För Europarådet blir det naturligtvis en mycket stor utmaning att kunna smälta invalet av Ryssland, om inte annat på grund av Rysslands storlek.

OSSE är en organisation som alltid har prioriterats högt av Ryssland, främst på grund av dess all-europeiska karaktär. Vid toppmötet i Budapest i december 1994 lanserade Ryssland ett förslag om en "allomfattande modell för Europas säkerhet under nästa århundrade". Enligt det ursprungliga ryska förslaget skulle OSSE vara överordnat NATO och VEU m.fl. organisationer. Det underströks att lika säkerhet och lika rättigheter skulle gälla för alla. Institutionerna skulle komplettera varandra och stödjas av arrangemang på bilateral, regional och global nivå.

Senare har ryssarna modifierat sin syn litet grand. Man ser inte längre OSSE som en lika starkt överordnad organisation, men betonar att det måste finnas en funktionell uppdelning mellan de olika säkerhetsorganisationerna.

Ryssland vill också skapa en juridisk bas för OSSE och har föreslagit skapandet av en "europeisk stadga", som skulle ha samma principiella tyngd som Slutakten från Helsingfors. Vidare vill man ha en sorts säkerhetsråd, som skulle utgöra OSSE:s styrande organ.

Men man inser från rysk sida, och har också deklarerat, att den här diskussionen kommer att ta tid. Det förefaller också som man ibland från rysk sida driver de här förslagen med något mindre intensitet än i början.

En viktig aspekt i det här sammanhanget, som har kommenterats tidigare, bl.a. av Lena Jonsson, är frågan om samverkan framför allt mellan OSSE och Ryssland/OSS om fredsbevarande operationer på OSSE-territorium, t.ex.

Nagorno-Karabach. För andra länder blir det en viktig indikation på i vilken utsträckning Ryssland är berett att verkligen låta OSSE bli en effektiv och användbar organisation även i konflikter som starkt berör ryska intressen.

Slutligen vill jag kort nämna det regionala samarbetet. Ryssland är ju sedan flera år medlem i flera regionala samarbetsorganisationer. Av störst intresse för svenskt vidkommande är Rysslands deltagande i Östersjörådet respektive Barentsrådet. Det här samarbetet öppnar principiellt viktiga möjligheter för samarbete inte bara med Moskva, utan även på lägre nivå, direkt med länen i nordvästra Ryssland – något som de nordiska länderna tillmäter mycket stor betydelse.

Så till Rysslands syn på sin roll i Europa på några års sikt. Jag kommer delvis att beröra något av det som Lena Jonsson redan har tagit upp.

Vi har i ett par tre år konstaterat att smekmånaden med väst egentligen kom att begränsas till perestrojkans sista år och till Jeltsins första år vid makten. Nu märks en klar strävan att markera, att driva de ryska nationella intressena, även om det inte alltid är så lätt att identifiera dessa. Samtidigt har Ryssland svårt att hävda sina intressen, eftersom landet är försvagat såväl i ekonomiskt som i politiskt och militärt hänseende. Detta förhållande, liksom det faktum att Ryssland upplever sig som åsidosatt av väst när det gäller viktiga beslut, har lett till en skärpning av den nationalistiska retoriken, under trycket av konservativa och nationalistiska politiska grupper. När det närmar sig val riskerar naturligtvis trenden att bli än mer markerad.

Ändå tror jag inte att det finns anledning att dramatisera de förändringar som hittills har skett av den ryska utrikespolitiken i förhållande till Europa. De mest grundläggande intressemotsättningarna gäller just, som tidigare har understrukits, frågan om NATO-utvidgning, men t.o.m. i denna fråga är det inte uteslutet att det går att finna en framkomlig väg.

Om jag då skall sammanfatta Rysslands egen syn på sin roll, vill jag göra det på ungefär följande sätt, med reservation för att allvarliga bakslag kan inträffa i valen i december och juni.

Man inser nog från rysk sida att en konfrontation med väst skulle bli för kostsam och underminera de ekonomiska reformerna, som kanske inte ännu, men ganska snart, får betraktas som oåterkalleliga. En ekonomisk försvagning skulle i sin tur försvåra strävan efter större integration med OSS-staterna.

Därför eftersträvas i huvudsak ett stabilt samarbete och partnerskap med Västeuropa, åtminstone på de områden där det finns sammanfallande intressen.

Ryssland kommer att vara fortsatt angeläget om att i största möjliga utsträckning integreras i europeiska samarbetsorganisationer, eller åtminstone utveckla och intensivifiera samarbetet med dem. Under inga förhållanden vill man definitivt utestängas från dessa. Det gäller även NATO. En ökad konfrontation ligger egentligen inte i ryskt intresse, torde merparten av ryska beslutsfattare argumentera. Det skulle leda till rysk isolering, kanske t.o.m. självisolering.

Från rysk sida understryker man att ett stabilt men också realistiskt förankrat partnerskap med Västeuropa förutsätter att Ryssland på allvar involveras i beslutsfattandet i viktiga frågor. Rysslands ställning som stormakt måste få

ett reellt erkännande, som har betonats tidigare. Ryssland vill vara en likabehandlad partner. Samtidigt utesluter inte ett sådant partnerskap på något sätt en begränsad rivalitet eller konkurrens enligt ryskt synsätt.

En ny faktor som allt oftare framhålls från rysk sida är att Ryssland, liksom alla demokratiska länder i väst, måste ta hänsyn till sin egen allmänna opinion.

Utvecklingen av förhållandet till de central- och östeuropeiska länderna är svår att förutse i detalj, men den kommer att i stor utsträckning bli en funktion av hur relationerna till västra Europa utvecklas. I dag kan vi konstatera att Ryssland välkomnar en utvidgning av EU österut, t.o.m. till att omfatta de baltiska staterna. Man räknar sannolikt med att en sådan utvidgning också kan komma Ryssland till godo. Detta innebär i sin tur att Moskva för ögonblicket mer ser de centraleuropeiska länderna som en brygga till EU än som en renodlad sfär för aktivt ryskt inflytande. Men samtidigt är vi alla medvetna om att regionen är och förblir mycket viktig för Ryssland och att Moskva eftersträvar åtminstone lika stort inflytande som EU har.

Man kan inte utesluta att denna positiva inställning till EU-utvidgning kan komma att förändras i negativ riktning, t.ex. till följd av en snabb NATO-utvidgning eller en av andra faktorer föranledd konfrontation med väst, eller till följd av den inrikespolitiska utvecklingen.

Till sist vill jag säga bara några korta meningar om hur Sverige kan påverka utvecklingen.

Vi har naturligtvis vissa möjligheter i framför allt närområdet, som har understrukits tidigare. Sverige har efter den dramatiska utvecklingen i början av 90-talet fått helt andra möjligheter att agera och påverka här. Jag tror att ett ökat regionalt samarbete med nordvästra Ryssland, i vilket även EU engagerar sig, är ett sätt att påverka utvecklingen i positiv riktning.

Ett annat sätt är att från svensk sida över huvud taget bidra till att stärka EU:s dialog och samarbete med Ryssland. Sverige vill också, som vi alla vet, stärka OSSE.

Samtidigt är det viktigt – det är en linje som Sverige driver i alla sammanhang – att ställa krav på Ryssland, att kräva att Ryssland respekterar internationella normer, just för att hjälpa Ryssland att befria sig från sitt tidigare arv av maktpolitik.

När vi gör allt detta måste vi naturligtvis vara medvetna om att omvärldens möjligheter att påverka Ryssland trots allt är marginella. Avgörandet fattas i Ryssland.

Ordföranden: Tack för det. Vi gör nu om samma procedur som tidigare. Vi öppnar för frågor och synpunkter från ledamöterna i de tre utskotten och de inbjudna experterna.

Yvonne Sandberg-Fries (s): Regeringen har i ministerrådet drivit frågan om att EU mera rejält skall engagera sig i utvecklingen kring Östersjön. Man talar om ett särskilt Östersjöprogram. Som ni vet är det Medelhavsprogrammet som kan tjäna som en förebild för det här. Vi är ju inte ensamma om att intressera oss för detta, utan det finns också andra länder runt det gemensamma havet som ser att det rent principiellt finns samma skäl för EU att engagera sig i Östersjöområdet som i Medelhavsområdet. Det är också saker

och ting på gång. Man kan t.ex. förvänta sig att det i nästa års budget i EU kommer att finnas en särskild budgetlinje för "cross border cooperation" även inom TACIS-programmet.

Min fråga är, utifrån erfarenheterna från Östersjörådet, hur Ryssland egentligen ser på en utveckling av det slag som vi tänker oss när vi talar om ett Östersjöprogram. Hur intresserade är de av att det här växer till någonting ganska stort, i likhet med vad Medelhavsprogrammet utgör? Kan man säga någonting om det? Det vore intressant att höra.

Göran Lennmarker (m): När Tjetjenienkrisen uppstod i början på december kritiserades väst av en del i Ryssland för att hålla en för försiktig profil. Det fanns de som sade att vi i väst talade med för små bokstäver och att vi inte stått upp för våra principer som vi borde ha gjort. Den här frågan kommer också upp när det gäller inte minst NATO-utvidgningen, där det ju från Central- och Östeuropa hela tiden betonas vikten av att stå fast vid principerna, rätten för det lilla landet att självt få avgöra sitt säkerhetsengagemang, fördömandet av idéerna om inflytelsezoner, cordon sanitaire, osv.

Det skulle vara intressant att höra en bedömning, framför allt från Lena Jonsson, av hur den här balansgången är, sett från en rysk horisont. Vid de kontakter jag har haft med ryska demokrater betonar de väldigt ofta vikten av att man står fast vid principerna och inte ger sig in i en realpolitisk diskussion med den ryska makten, utan att man håller på principerna från t.ex. Parisavtalen.

Jag var för en tid sedan på NATO:s parlamentariska församling, med vilken för övrigt Ryssland och de europeiska delarna av OSS har en fast relation, och då talade Ukraina om vikten av att hålla på principerna, att man inte får stationera främmande trupp på ett territorium utan det landets frivilliga medgivande. Udden var alltså riktad mot Ryssland. Hela tiden hör vi detta, att man skall hålla på principerna och se till att man menar allvar med orden i deklARATIONERNA.

Hans Magnusson: Jag kan börja med EU:s Östersjöengagemang. Det är något som Sverige i hög grad har försökt stimulera, eftersom man något tillspetsat kan säga att Östersjön nästan är ett innanhav för EU. Det finns visserligen inte en direkt motsvarighet till Medelhavsstrategin, men det finns i alla fall en sorts program för EU när det gäller engagemang i Östersjöområdet. Det finns också möjligheter för EU att finansiera "cross border cooperation" mellan EU-medlemmar och associationsländer, men det kommer också att finnas vissa möjligheter mellan associationsländerna och Ryssland. Jag tror att Jan Olsson kan redovisa det mera i detalj.

När det gäller den ryska inställningen till ett sådant här samarbete, är mitt intryck att Ryssland är intresserat, inte minst på regional nivå, i S:t Petersburg, i Kaliningrad och i de andra områdena som gränsar till Baltikum och Finland.

Det är möjligt att man från rysk sida inte visat så stor aktivitet eller initiativkraft i Östersjösamarbetet just i de här frågorna, men vi har inte märkt några direkt negativa signaler. Vi tror att man på rysk sida inser att detta ligger i ryskt intresse och att det kan bidra till att stimulera utvecklingen i nordvästra Ryssland.

Lena Jonsson: Om vi utgår från att det är en omfattande omvandling av hela Europas politiska karta som nu äger rum, är det, precis som du säger, av synnerlig vikt att Europa står fast vid sina principer i förhållande till Ryssland. Det gäller då inte bara inom Öst- och Centraleuropa, utan också inom f.d. Sovjetunionen. Det är just därför som jag framhåller hur viktigt det är att Europa engagerar sig mycket mer och ser till att det är principerna från OSSE, den europeiska säkerhets- och samarbetsorganisationen, och FN som trumpetas ut i alla sammanhang och ett mer aktivt agerande för att gripa in och hjälpa till vid konflikter. Man kan också se det här ekonomiska samarbetet från Europas sida med stater inom f.d. Sovjetunionen för att försöka balansera den ryska dominansen.

Om vi ser på Central- och Östeuropa och hur man skall kunna skapa de bästa säkerhetsgarantierna för de länderna, är frågan hur man egentligen skall göra det. I den omvandlingsperiod som nu pågår i Europa gäller det att man ändrar fakta på det sättet att de här länderna kommer att bli en del av väst. Hur kan man på bästa sätt göra det utan att samtidigt provocera Ryssland? Det är då jag menar att ett medlemskap i NATO inte nödvändigtvis behöver vara den bästa garantin, utan det är det faktum att de är integrerade ekonomiskt och politiskt i väst som är den bästa garantin.

Det finns en gråskala av hot mot de östeuropeiska staterna, där ett NATO-medlemskap egentligen inte kan ge så mycket substantiellt, annat än att fungera som en deklaration: Det här är länder som tillhör en västsfär. Då är frågan om det inte i så fall är mer fördelaktigt med en stark satsning på en ekonomisk och politisk integration, som samtidigt har fördelen att det kan utveckla samarbetet med Ryssland.

Jan Olsson: Jag tänkte bara precisera och komplettera några av de saker som Hans Magnusson sade beträffande EU och Östersjöområdet.

Inom EU:s facilitet för "cross border"-samarbete, dvs. gränsöverskridande och regionalt samarbete, har man alltså upprättat en särskild facilitet för Östersjöregionen på 70 miljoner ecu under fem år. Vidare har EU inom ramen för TACIS-programmet, dvs. samarbetsprogrammet med OSS-staterna, nyligen beslutat om ett särskilt regionalt program för nordvästra Ryssland, vilket i hög grad motiveras just med att Östersjön har blivit något av ett innanhav med EU-stater, PHARE-stater och Ryssland. Det är alltså ett program på 27,5 miljoner ecu, som skall börja implementeras under nästa år.

Anders Björner: Jag vill bara göra ett tillägg apropå Yvonne Sandberg-Fries fråga om Östersjörådet och Ryssland. Ryssland är i grunden mycket positivt till detta samarbete, på grund av att man i Östersjörådet ju är den stora stormakten tillsammans med Tyskland, dvs. man är det utan "konkurrens". Det andra är att gränsen till Östersjön för Ryssland också är gränsen till Väst Europa.

Vi kan också se att man i arbetet inom Östersjörådet har visat ett påtagligt intresse för den dimension som har blivit allt tydligare, dvs. att göra Östersjörådet till en brygga in i EU. Det hjälper också Ryssland, på det sätt som berördes här tidigare.

Sedan finns det en särskild aspekt, och det är klart att det även finns en baksida på det. Inom Östersjörådet finns det en kommissarie för mänskliga

rättigheter och frågor som berör minoriteter. Ryssland drev på, minst sagt med stor aktivitet, för att tillsätta denne, inte minst med syftet att situationen i fråga om de mänskliga rättigheterna och minoriteterna skulle granskas i de baltiska staterna. Där har då Östersjörådet en särskild funktion.

Slutligen finns det också från rysk sida, bl.a. beroende på medlemssammansättningen i Östersjörådet, ett tydligt intresse av att utveckla de s.k. mjuka säkerhetsfrågorna. Det gör man delvis också av inrikespolitiska skäl, därför att det sker i kampen mot brottsligheten, och därmed ett tullsamarbete, polissamarbete och även kustbevakningssamarbete och liknande.

Det kommer kanske inte alltid till så klart uttryck, men i grunden finns den här positiva inställningen. Men det har delvis också en baksida.

Peter Eriksson (mp): Med anledning av det Lena Jonsson tog upp om en eventuell NATO-utvidgning, skulle jag vilja fråga om riskerna med det och om det skulle kunna stärka nationalistiska krafter inom Ryssland om man går vidare på det området.

Hur ser Du på EU-frågan? Om vi får se en förstärkning av EU:s utrikes- och säkerhetspolitiska samarbete och även en förstärkning av den militära kopplingen antingen till VEU eller inom i EU i övrigt, finns det då inte en risk att vi får samma tendens som inom Ryssland, med den utveckling som finns i Östeuropa? Finns det inte också en risk för att man får en betydligt mer negativ inställning till utvidgning av EU från Rysslands sida?

Lena Jonsson: Ryssland är inte negativt till en utvidgning av EU österut. Det finns en skillnad mellan NATO och ett samarbete av olika slag inom EU. Man kan inte dra några slutsatser om Rysslands syn på ökat samarbete, att det skulle leda till liknande kommentarer som när det gäller NATO. Synen på NATO är så starkt beroende av USA:s roll inom NATO. Det är en fråga som är starkt emotionellt laddad. NATO och USA har ju varit huvudfienden genom åren. Jag vill inte alls jämföra ett samarbete inom EU med NATO.

Peter Eriksson (mp): En militär förstärkning innebär alltså inget problem för Ryssland?

Lena Jonsson: Nej, jag menar att det finns en skillnad i hur man ser på ett europeiskt stärkande av samarbetet där USA starkt finns med.

Sverige i Europa

Anders Björner: Fru ordförande, ärade ledamöter och åhörare! Jag skall under ca tio minuter redogöra för gemensam säkerhet och Sveriges roll i förhållande till gemensam säkerhet. Det är ett svårt uppdrag.

Vi kanske skall börja 1982, då den rapport som fick titeln "Gemensam säkerhet och nedrustning" utkom under ledning av Olof Palme. Då rådde det ett iskallt krig, kärnvapenkrigshotet hängde över oss. Synsättet som präglade den rapporten var att ingen kunde vinna ett krig på den andres bekostnad. En gemensam överlevnad kunde uppnås endast tillsammans. Säkerheten måste byggas gemensamt med motståndarna. Säkerheten kräver samarbete.

Denna rapport fick – får man säga – föga genomslag i verkligheten i den tidens politik. Det berodde givetvis inte minst på det kalla kriget och de motsättningar som då fanns.

I dag har vi en fundamentalt ny situation. Det finns helt nya möjligheter till samarbete, helt nya typer av säkerhetshot. Man kan konstatera, inte bara om den internationella debatten utan också om den verksamhet som präglar ett antal av de multilaterala institutionerna, med en säkerhetspolitisk inriktning, att de alltmer präglas av ett synsätt som kan beskrivas som gemensam säkerhet.

I all korthet går vår gemensamma säkerhet ut på att säkerheten är odelbar. Vi är alla beroende av varandra, i synnerhet vad gäller säkerheten. Säkerhet nås genom samarbete. Säkerhet omfattar mycket mer än den militära dimensionen, dvs. den innehåller bl.a. en ekonomisk, social och ekologisk dimension, alltså ett vidgat och ett integrerat säkerhetsbegrepp. Det är också viktigt att säga inledningsvis att begreppet är politiskt. Det är ingen folkrättslig norm eller en doktrin, och därmed är det öppet för tolkningar, vilket präglar diskussioner om och tillämpningen av detta. Det är ett något flytande, nebulöst begrepp.

Jag skulle vilja betona att gemensam säkerhet är både ett politiskt mål, en vision om hur vi vill att våra samhällen och samlevnaden mellan stater skall se ut men också ett medel, ett instrument att nå säkerheten.

De hotbilder och risker som vi ser och upplever i dag är förvisso mycket annorlunda än under det kalla kriget. Vi ser risker, hot och konflikter som tar sin utgångspunkt i situationen inom länder, inte mellan länder. De gäller inte i första hand relationerna mellan stater utan relationerna mellan folkgrupper. De tar sin utgångspunkt i ett antal motsättningar som var djupfrysta under det kalla kriget. De grundar sig i historiska gränsmotsättningar, i uppdelningar av länder i delstater eller liknande som vi har t.ex. i f.d. Jugoslavien, Georgien, Aserbajdsjan, Armenien, för att nämna några exempel där vi själva har varit mer eller mindre involverade i olika former av konfliktlösningar. De grundar sig i språkliga och etniska motsättningar som har blommat upp efter det kalla krigets slut. De grundar sig också på ojämna resursfördelningar inom länder men också delvis mellan länder.

Att dessa motsättningar nu efter det kalla kriget kan utvecklas till konflikter beror bl.a. på en avsaknad av utvecklade demokratiska system, där lösningar kan uppnås i en demokratisk ordning. Det beror också på avsaknad av fasta regel- och rättssystem. I flera fall kan man konstatera att det saknas legitima statsledningar.

Den nya hotbild som vi har att möta från svensk sida består också av ett nytt innehåll i hoten. Säkerhet är ett under historiens gång diskuterat begrepp. Vad är ett hot mot säkerheten? Det kan vara miljömässiga hot, kärnsäkerhetshot etc. Det kan vara organiserad internationell brottslighet, plötsliga större folkrörelser, hot mot mänskliga rättigheter, migrationsströmmar, som enligt mångas uppfattning skapar olika typer av säkerhetshot.

I den här situationen, som Sverige befinner sig i tillsammans med övriga länder i Europa, har det uppstått helt nya möjligheter, både institutionella och instrumentella möjligheter. Man kanske ibland glömmer bort att den intensiva efterkrigsprocessen, dvs. efter det kalla kriget, i vissa delar liknar den som

ägde rum efter andra och första världskriget. Det är bara det att nu sker omvandlingen i hög grad i andra former. Jag tror att vi bör utgå ifrån att vi befinner oss bara i början av en omdaningsprocess, en anpassningsprocess till det nya säkerhetsläget.

Vi ser det inom FN. Säkerhetsrådet har helt nya möjligheter. FN kan driva ett antal s.k. globala frågor, globala konferenser. Vi ser det i utveckling av nya konfliktinstrument. Möjligheter att gå in i interna konflikter inom länder, såsom FN har gjort, fanns i ytterst liten utsträckning under det kalla kriget.

Vi ser det i utvecklingen av VEU och EU där hela EU:s uppbyggnad och historiska bakgrund är ett uttryck för ett synsätt som närmar sig den gemensamma säkerheten, dvs. ett vidgat angreppssätt på vad som skapar stabilitet och fred. Det är fråga om inklusion, att inbegripa de länder som kan dela gemensamma värderingar och därmed stärka säkerheten i den region som EU berör.

OSSE har också förändrats. I dag är OSSE någonting helt annorlunda än ESK på grund av de nya möjligheter som uppstått. I dag har vi en genuin alleuropeisk säkerhetspolitisk dialog, en ovanligt öppen dialog inom OSSE. Det är ett unikt forum där de olika staterna inom Europa deltar i en dialog som inte fanns under ESK:s tid. Nya normer har kunnat skapas inom ramen för OSSE/ESK. Det s.k. CSBM-avtalet kom till stånd inom EU:s ram efter det kalla krigets slut. Och det finns en särskild uppförandekod för stater som nyligen har antagits inom OSSE. Slutligen finns i dag OSSE:s helt nya, innovativa och unika konfliktinstrument. Jag tänker bl.a. på den s.k. högkommissarien för nationella minoriteter.

NATO har alltmer förändrats och PFP och NACC har skapats på grund av denna utveckling och tar på ett bredare sätt sig an de nya säkerhetsfrågorna. Jag vill i detta sammanhang även nämna Europarådets helt nya möjligheter att ta sig an säkerhetsproblem och säkerheten i en vidare mening, inte minst när det gäller olika typer av stöd till rättsstaten, stöd till de demokratiska systemen.

Slutligen Östersjörådet, som nu har uppstått och som inte fanns under det kalla kriget och givetvis inte hade kunnat finnas. Det är ett uttryck för de nya möjligheterna med det mycket breda samarbete som alltmer tar sin utgångspunkt i att skapa en stabilitet och en gemensam säkerhet i vår region, inklusive miljöfrågor, ekonomiska, sociala frågor, demokratifrågor och s.k. mjuka säkerhetsfrågor. Det är en utveckling som vi från svensk sida hoppas skall fortsätta utvecklas i den här riktningen.

Jag vill i all korthet nämna några olika exempel där vi från svensk sida är engagerade i att utveckla instrumenten för gemensam säkerhet.

För det första: det fredsbevarande området. Där är det en utveckling som vi själva på olika sätt driver mot vad som kallas för multifunktionella instrument, dvs. ett antal olika dimensioner, inte bara de militära, utan där finns också en politisk medlingsdimension och i vissa fall även en civil, social dimension samt i några fall även en ekonomisk dimension.

För det andra en utveckling mot ökad tyngdpunkt på konfliktförebyggande, där Sverige i internationella sammanhang, i synnerhet i FN och OSSE, driver denna möjlighet. Som exempel nämner jag den FN-styrka som vi har i Makedonien, som är en förebyggande fredsbevarande styrka i samarbete med

OSSE. För övrigt kan nämnas att vi just i dagarna kommer att lansera en studie, ett större projekt om konfliktförebyggande verksamhet för att skaffa ett ytterligare underlag för vårt agerande inom de internationella organisationerna och för hur våra egna resurser skall användas och anpassas till de nya möjligheterna.

För det tredje den humanitära interventionen, dvs. att använda det fredsbevarande instrumentet i ett humanitärt och konfliktförebyggande syfte men också att propagera för att vi inte bara har en rätt utan också en skyldighet att gå in i humanitära komplexa katastrofer.

Vidare har vi OSSE:s modell för en gemensam och allomfattande säkerhet, ett initiativ som ursprungligen togs av Ryssland men som nu alltmer har utvecklats till en gemensam angelägenhet för OSSE. På det här stadiet är det en i hög grad teoretisk konstruktion, men bara diskussionen som sådan, processen, har betydelse för säkerheten samt det synsätt som alltmer under processens gång konkretiseras. Det grundar sig just på synsättet om gemensam säkerhet.

Ytterligare ett exempel som jag åter vill nämna i all korthet är Östersjörådet och där det pågår med rätt stor intensitet ett arbete på att få ett vidare synsätt, ett mer integrerat synsätt vad gäller de olika delarna. Det finns en mängd konkreta exempel på detta som jag dock inte skall ta upp nu.

Slutligen vill jag nämna den diskussion som pågår vad gäller återuppbyggnaden, rehabiliteringen, försoningen i f.d. Jugoslavien. Jag tror att det, med de nya möjligheter som finns och med det utvecklade synsätt som finns, kommer att bli ett betydligt mer integrerat och vidgat synsätt vad gäller allt från själva medlingsaktiviteten, den militära fredsbevarande styrkan till själva återuppbyggnadsprogrammet och dess sammansättning.

Ordföranden: Jag tackar Anders Bjurner.

Staffan Carlsson: Fru ordförande och ärade ledamöter! Jag skall försöka att på den korta tid jag har till mitt förfogande säga någonting om den svenska synen på den säkerhetspolitiska utveckling som har beskrivits av Rutger Lindahl och Katarina Engberg. Om det långsiktiga målet är att bygga en säkerhetsordning i vilken alla Europas stater och dessutom Förenta staterna och Kanada ingår på lika villkor, blir frågan: Hur kommer man dit? Det kan vi naturligtvis inte veta i dag, men det finns en sak som vi kan vara säkra på, och det är att denna ordning inte kan uppstå ur intet. Det går inte att ta fram ett trollspö vid en internationell konferens och hoppas att en alleuropeisk ordning skall kunna konstrueras vid ett enda tillfälle av Europas politiker med assistens av aldrig så flinka diplomater. Vår utgångspunkt måste i stället vara att en alleuropeisk ordning kommer att växa fram ur samverkan mellan de institutioner som redan i dag ger ett betydande mått av säkerhet åt Europa.

Det är nog viktigt att inte bara se till bredden i deltagandet utan också till djupet i samarbetet. OSSE, som Anders Bjurner har talat om, är outhärligt, och det har en av sina främsta tillgångar i det amerikanska och ryska deltagandet. Men OSSE-samarbetet har inte samma djup och täthet som samarbetet inom EU. Det är djupet och tätheten i EU-samarbetet som för all framtid omöjliggjort gammal fiendskap i Västeuropa och gjort unionen till en tung stabilitetsfaktor. I ett senare skede av den långa vägen mot en alleuropeisk

ordning är alla Europas stater inbundna i ett långtgående samarbete, men det går inte att komma runt EU på vägen mot målet. I själva verket är EU nyckelfaktorn och EU:s utvidgning ett nyckelprojekt. Rutger Lindahl sade att de stater i centrala Östeuropa som aspirerar på EU-medlemskap vill bli delaktiga i EU:s stabilitet. Men dessa stater vet ju också att en sådan delaktighet förutsätter att de lever i fred med sina grannar och i fred med sina minoriteter.

Om utvidgningen skall bli ett steg på vägen mot en alleuropeisk ordning räcker det inte med att driva fram den. Det är också viktigt hur utvidgningen går till. Vi är otåliga och vi vill ha resultat. Vi får inte ge näring åt en farlig besvikelse i Central- och Östeuropa genom att dra benen efter oss i utvidgningsfrågan. Men lika litet som utvidgningen får gå för långsamt får den bli ett hafsverk. Samarbetet inom EU måste anpassas till nya förutsättningar. Det krävs reformer av jordbrukspolitiken och regionalpolitiken. Medlemsländerna måste slå vakt om effektiviteten i beslutsfattandet i EU. En uttuning av samarbetet skulle i själva verket vara ett steg bort från slutmålet: en europeisk säkerhetsordning med både stadga och brett deltagande.

Vägen mot en alleuropeisk säkerhetsordning måste också gå via en gradvis ökande EU-förmåga att ta sig an de utrikes- och säkerhetspolitiska grundproblemen i Europa. Därför är arbetet med att vässa unionens utrikes- och säkerhetspolitiska instrument vid nästa års regeringskonferens väsentligt.

En diskussion i dessa frågor har nu börjat inför regeringskonferensen i den s.k. reflexionsgruppen. En viktig del av Sveriges preliminära tänkande är – och jag vill betona att det är ett preliminärt tänkande; det är ett tag kvar till dess att konferensen inleds nästa år – att det finns ett brett spektrum av möjligheter för EU:s medlemsstater att ingripa i ett konfliktförlopp, från tidig aktion till sen reaktion. Ju tidigare EU kan gå in, desto bättre när det gäller vikten av de förebyggande insatserna. Jag vill tillägga att det slags kraftsamling för att ge stöd åt demokratiska krafter och åt utvecklingen av samhällssystemen i Central- och Östeuropa som Rutger Lindahl var inne på är en av de allra viktigaste förebyggande insatserna som EU kan göra. På vådan av en sen reaktion har vi haft ett åskådningsexempel i f.d. Jugoslavien.

Detta är då slutsatsen: EU:s förmåga att förebygga konflikter måste förbättras. Parallellt med detta måste medlemsstaterna utveckla den fredsbevarande och krishanterande förmågan. Detta kräver för EU:s del en utbyggd planerings- och analyskapacitet med tyngdpunkt på en förvarningskapacitet inför uppseglande konflikter, och det kräver också en förbättrad samverkan mellan EU och Västuropeiska unionen kring fredsbevarande och krishanterande insatser.

Jag vill också säga några ord om NATO-utvidgningen i ett alleuropeiskt perspektiv. Låt mig först säga att en viktig utgångspunkt är att vissa saker skiljer den nya ordningen i Europa från den gamla som rådde under det kalla kriget. En sådan skillnad är att i den nya ordningen måste varje lands säkerhetspolitiska vägval respekteras. Vårt eget vägval, den militära alliansfriheten, bygger på vår egen historia och våra egna erfarenheter. Vi kräver respekt för det vägvalet, och då måste vi också tillerkänna andra stater samma rätt att kräva respekt för sitt vägval. Huruvida en NATO-utvidgning skulle kunna ses som ett led i en utveckling mot ett alleuropeiskt säkerhetssystem råder

det som bekant delade meningar om. Vi har varit inne på detta tidigare under diskussionen den här förmiddagen.

Efter att ha tagit del av den utvidgningsstudie som NATO-länderna har gjort kan vi notera att detta alleuropeiska perspektiv är i varje fall NATO:s medlemsstaters eget perspektiv. I studien betonas nämligen att en NATO-utvidgning måste bidra till hela Europas säkerhet, att den inte får leda till uppkomsten av nya inflytandesfärer eller skiljelinjer och att NATO:s förhållande till Ryssland måste utvecklas parallellt med utvidgningsprocessen. OSSE och NATO måste vidare, heter det i studien, komplettera varandra.

Utöver EU:s och NATO:s utvidgning skulle jag avslutningsvis vilja beröra ett par andra problemområden. Vi har de senaste åren sett en utveckling mot ökad flexibilitet i det säkerhetspolitiska samarbetet i Europa. Stelbentheten från det kalla kriget har försvunnit. Säkerhetspolitisk hemhörighet betyder mindre. Förmågan att bidra till lösningen av gemensamma problem betyder mer. Militärt alliansfria länder, som Sverige, samarbetar med NATO och Ryssland inom ramen för Partnerskap för fred. I VEU samverkar länder som är observatörer och medlemmar liksom länder som är med i EU och länder som ännu står utanför EU i fredsbyggande insatser.

I praktisk handling prövas denna nya flexibilitet i den fredsbevarande insats som nu planeras i f.d. Jugoslavien. Om det går att hitta en modell för praktisk samverkan mellan NATO-länder och icke-NATO-länder i en implementeringsstyrka – jag tänker naturligtvis även på Ryssland – har det lika stor eller kanske större betydelse för den säkerhetspolitiska utvecklingen än hundra principdiskussioner om den s.k. säkerhetsarkitekturens utformning. Det är i praktiskt samarbete som har sin utgångspunkt i respekt för varje lands säkerhetspolitiska grundhållning som säkerhetspolitiska bindningar i positiv mening växer fram mellan länderna.

Det är en svensk utgångspunkt att alla möjligheter OSSE:s medlemsstater har att gemensamt ge sig i kast med grundläggande säkerhetsproblem måste tas till vara. Det finns avgörande skillnader mellan den Balkankris Europa nu går igenom och den som Europa genomgick på 1910-talet. En sådan avgörande skillnad är att vi i stället för stormaktsrivalitet, som utlöste katastrofutvecklingen i början av seklet, sett ett visst mått av stormaktssamverkan. Den fortsatta fredsprocessen måste bygga på en sådan intensifierad samverkan.

Låt mig bara till sist återvända till den flexibilitet i strukturerna som jag talade om.

Sverige bejakar naturligtvis denna flexibilitet. Ibland hörs röster för en större rätlinjighet och enklare principer i det nya Europa. En del säger att vi i dag bör låsa fast oss i uppfattningen att alla medlemsstater i EU på lång sikt bör bli medlemmar i NATO. Andra säger att alla EU-länder bör förpliktas att någon gång i framtiden bilda en försvarsgemenskap. Vi motsätter oss detta slags stelbenthet; inte enbart därför att vår militära alliansfrihet lägger hinder i vägen utan också därför att en alltför stor stelbenthet beträffande de långsiktiga principerna beskär våra valmöjligheter och inskränker vår handlingsfrihet i dag.

Från svensk sida vill vi se mer av praktiskt samarbete som tar sin utgångspunkt i länders skilda säkerhetspolitiska vägval. Vi vill se mer av organiskt framväxande säkerhetspolitiska bindningar och mindre av gammeldags sä-

kerhetspolitiska lösningar. Därigenom tar vi en rakare väg mot det långsiktiga målet: en europeisk säkerhetsgemenskap, från vilken ingen europeisk stat – självfallet inte heller Förenta staterna och Kanada – är utesluten.

Jan Olsson: Fru ordförande, ärade ledamöter, åhörare! Jag skall säga något om Sveriges demokratibistånd till Central- och Östeuropa.

Tillsammans med övergången till marknadsekonomi har demokratiseringen utgjort det viktigaste inslaget i de central- och östeuropeiska staternas samhällsomvandling. Det är därför naturligt att insatser för att underlätta utvecklingen i riktning mot folkstyre ända från början varit en väsentlig del i det svenska östsamarbetet.

Målsättningen fanns klart uttalad i det första flerårsprogrammet från år 1990 och formulerades ännu tydligare i det andra från år 1992, där det första av de fyra målen för det svenska östsamarbetet var att "stödja återupprättande och konsolidering av demokratins och rättsstatens institutioner".

Ytterligare en dimension lades till i det program för tiden 1995–1998 som presenterades i regeringens proposition 160 i februari i år, där ett av det svenska östsamarbetets mål sägs vara att "fördjupa demokratins kultur". I propositionen, vars innehåll nu utgör rättesnöret för vårt samarbete med Central- och Östeuropa, heter det också: "Demokrati är mer än fria val och respekt för lag. Det är en kultur där omsorg, kompromissens etik och respekt för minoriteter råder. Det är en kultur som bärs upp av det civila samhällets alla aktörer."

Inför regeringens arbete med proposition 160 genomförde Sekretariatet för analys av utvecklingssamarbete en översyn av Sveriges dittillsvarande samarbete med Central- och Östeuropa. I sekretariatets rapport från december 1994 heter det att det svenska demokratistödet visserligen präglats av betydande bredd och engagerat ett stort antal organisationer och verksamheter, men att det inte varit sammanhållet och systematiskt.

De kritiska synpunkterna är ett av skälen till att regeringen har gett den nya biståndsmyndigheten SIDA i uppdrag att utarbeta en särskild strategi för det fortsatta demokratibiståndet. Strategin förutses bli överlämnad till regeringen vid årsskiftet.

Den demokratiska utvecklingen har omvandlat länderna i Central- och Östeuropa med en kraft och en hastighet som få kunnat förutse. En lång rad i demokratisk ordning genomförda val och regeringsskiften utgör en bekräftelse på det.

Samtidigt kan det inte förnekas att den ursprungliga entusiasmen i många länder har förbytt i besvikelse över bristen på verkliga förändringar. Många av valen har gett vittnesbörd om bristande väljarintresse och politisk splittning. Orsakerna är flera. Den svaga och ojämlika ekonomiska utvecklingen, i kombination med att de gamla sociala skyddsnäten upphört att fungera, har resulterat i att kampen för det dagliga brödet ofta blivit det enda som tillmäts betydelse. Latenta etniska motsättningar har kommit upp till ytan. Det har också visat sig mycket svårare än väntat att inifrån reformera institutionerna. Gamla attityder, såväl hos de styrande som hos de styrda, förändras långsamt.

Demokratistödet blir under dessa omständigheter mera komplicerat, men också mera angeläget. Det är å ena sidan nödvändigt att stödet får formen av ett erfarenhetsutbyte och en kapacitetsutveckling i bred bemärkelse mellan människor, institutioner och organisationer. Det är å andra sidan viktigt att detta stöd svarar mot en genuin vilja till förändring hos alla berörda i mottagarländerna. Efterfrågestyrning av insatserna är en viktig princip. Det internationella samarbetet skall inte kunna avfärdas som inblandning i ländernas inre angelägenheter.

I vid bemärkelse kan alla insatser som bidrar till en socialt hållbar ekonomisk omvandling även sägas bidra till ett bättre demokratiskt klimat. Om vi inskränker oss till det mera traditionella demokratistödet kan man tala om fyra, varandra delvis överlappande, insatsområden. Det gäller strukturen – parlamentarismens och rättsstatens institutioner samt lagstiftningen. Det gäller funktionerna – vad man skulle kunna kalla för praktisk demokrati, hur valkampanjer och val går till och hur man organiserar det demokratiska livet. Det gäller den medborgerliga aktiviteten – folkrörelser och andra enskilda organisationers roller, partiväsendet, den fackliga verksamheten, fördjupat vänortssamarbete m.m. Sist men inte minst gäller det attityderna – inställningen till offentlighet, till fri- och rättigheter och till icke-medborgare i de olika länderna.

Vad har hittills gjorts och vad kommer att göras inom den närmaste framtiden?

Bilateralt är Sverige aktivt inom alla nämnda insatsområden. Det enda jag här under de få minuter som står till mitt förfogande kan göra är att helt kort ge några exempel, samtliga tagna från det geografiska närområdet som är det som prioriteras i Sveriges bilaterala samarbete med Central- och Östeuropa. Detta utesluter inte insatser på andra håll, i stor utsträckning genom enskilda organisationer.

Området rättsutvecklingsbistånd: Det finns avtal med Estland och Lettland om samarbete. Domstolsverket är verkställande svensk part. Avtalen möjliggör bl.a. praktikanttjänstgöring i Sverige av yngre jurister, anordnandet av seminarier och bistånd i konkreta lagstiftningsfrågor inom områden som straffrätt, processrätt och MR-lagstiftning. En framtida utvidgning av verksamheten till kriminalvård och åklagarväsende är möjlig.

När det gäller vad jag kallar för praktisk demokrati kan vi konstatera att svenska observatörer deltog i den internationella övervakningen av parlamentsvalet i Estland i september 1992 och i Ryssland i december 1993. Estniska observatörer följde det senaste svenska riksdagsvalet. Seminarier om demokrati och valsätt har anordnats bl.a. i Lettland genom Svenska institutets försorg. Utbildningsinsatser avseende kommunal demokrati har ägt rum i de baltiska staterna med Kommunförbundet som arrangör.

Området medborgerlig aktivitet: Sammanlagt nära 300 miljoner kronor har under åren 1990–1996 avsatts till stöd till Central- och Östeuropa genom folkrörelser och enskilda organisationer. Ämnena för deras insatser har varit mycket olika. Jag kan nämna några exempel: vuxenutbildning i demokrati-frågor i Litauen, universitetskurser i fackföreningskunskap i Polen, seminarier om grundläggande demokratiska värden i Lettland och kunskapsöverföring avseende föreningsverksamhet i Ryssland. Vi skall heller inte glömma

den stora roll som samarbetet mellan kommunerna har spelat. Det s.k. fördjupade vänortssamarbete som har stötts genom SIDA har enbart i Polen uppgått till 17 miljoner kronor. Som ni vet har försöksverksamhet inletts med samarbete också genom politiska partier närstående organisationer.

Attityderna: Inom ramen för de säkerhetsfrämjande insatserna, det som tidigare kallades för suveränitetsstödet, har man betonat vikten av demokratiserad polis, gränsbevakning och försvarsmakt när insatser gjorts på de områdena. Massmedierna har stått i centrum för en rad kurser och seminarier i bl.a. tidigare BITS och Svenska institutets regi. Stödet till genomförande av utbildning i estniska för den ryskspråkiga befolkningen i Estland är i hög grad en fråga om att ändra attityder. Liknande insatser förbereds i Lettland. I S:t Petersburg kommer demokratistödsverksamhet att bli en viktig uppgift för innehavaren av den kulturattachéjänst som nyligen utlysts.

Eftersom demokratistöd ofta finns med som ett element i insatser av olika slag är det inte möjligt att exakt ange hur stor del av anslaget som går till sådan verksamhet. I proposition 160 finns för första gången en uppskattning av summan av insatserna. Det talas om 200 miljoner kronor under budgetåret 1995/96.

Avslutningsvis något om det multilaterala samarbetet på demokratiområdet.

Flertalet andra givarländer har olika former av demokratibistånd i sina samarbetsprogram med Central- och Östeuropa – det gäller även EU och en rad internationella organ. Utarbetande av gemensamma projekt och samverkan i syfte att förstärka insatserna och motverka dubbelarbete är naturligtvis av stor betydelse. Sverige deltar aktivt i alla de här sammanhangen.

EU har ett för båda samarbetsprogrammen – PHARE för Centraleuropa och TACIS för OSS – gemensamt demokratiprogram, omfattande 10 miljoner ecu för vardera programmet och avseende i huvudsak bidrag till insatser genom olika enskilda organisationer. Det riktas emellertid inte bara till motsvarande organisationer i mottagarländerna utan involverar också parlament, statliga myndigheter och lokala organ. Inom EU finns det också två program, ECOS och Overture, för samverkan mellan regionala och lokala myndigheter. Svenska organisationer respektive regionala och lokala organ kommer givetvis att aktivt kunna delta i de här programmen. Jag vill också nämna det s.k. Sigmaprogrammet, som OECD driver tillsammans med EU och som syftar till förvaltningsbistånd inom det demokratiska reformarbetets ram.

Sverige stöder Europarådets demokratifrämjande program. Bland dem märks LODE, som är ett program för stöd till lokal demokratiutveckling, och THEMIS som är ett utbildningsprogram med inriktning på mänskliga rättigheter m.m. för domare, åklagare och andra inom rätts- och polisväsendet.

Östersjörådet har nämnts här tidigare i dag. Inom Östersjörådets ram finns det en särskild arbetsgrupp för demokratifrågor. Gruppen har bl.a. organiserat seminarier och studiebesök i syfte att öka kunskaperna i de central- och östeuropeiska medlemsländerna i Östersjörådet om exempelvis lokal demokrati, lagstiftningsprocedurer och enskilda organisationers verksamhet. Även FN, främst genom utvecklingsprogrammet UNDP, är engagerat i demokratiseringsprocessen i Central- och Östeuropa. Där kan Baltic Trust Fund nämnas, till vilken Sverige bidrar och vilken strävar efter att stimulera medbor-

garna i de baltiska staterna till ett ökat deltagande i det politiska livet bl.a. för att därigenom kunna medverka till förbättringar inom den sociala sektorn.

Ordföranden: Vi har fått en viss fördröjning i programmet – förhoppningsvis inte alltför stor. Randall Forsberg anlände nämligen litet sent till Arlanda. Men vi kan förmodligen fylla ut med frågor. Det är alltså öppet för frågor och kommentarer till de tre inledande talarna.

Själv skulle jag vilja börja med att be om kommentarer kanske i första hand från Anders Bjurner. Jag är en varm anhängare av att vi utarbetar metoder för konfliktförebyggande arbete och civila konfliktlösningsmekanismer. Men samtidigt ser jag en fara i att de nya konfliktorsaker som nämndes kan cementeras om konflikter löses för tidigt. Vi bör se risken att man, om orsaken är etnisk och social diskriminering, kan nå fram till en överenskommelse men inte analyserar och angriper orsakerna. Jag skulle vilja ha en kommentar om hur man ser på möjligheterna att komma åt detta.

Ingrid Näslund (kds): Det har ju rätt stor överensstämmelse om att målet och visionen är att bygga en alleuropeisk säkerhetszon, där alla Europas stater kan vara med och som också inbegriper USA och Kanada. Min fråga, som vem som helst av er kan besvara, är om det är till fördel eller till nackdel när det gäller att nå målet här att vi har så många olika konfliktinstrument eller institutioner som strävar emot målet. Anser ni alltså att det är till fördel eller till nackdel, eller skulle vi försöka koncentrera oss mera?

Berndt Ekholm (s): Jag har en fråga till Jan Olsson, som väldigt fylligt redogjorde för de olika delarna i östbiståndet. Jag skulle alltså vilja höra om du kan fokusera kring de stora problemen. Vilka är de stora problemen? Du antydde något i början, men du kanske kan säga ytterligare något om den saken.

Sedan har jag en allmän fråga som vem som helst kan svara på. Det förekommer allt oftare att röster hörs utanför Sverige om att Sverige "skall ta hand om Östersjöområdet". Sverige tycks vara en "stormakt" inom Östersjöområdet och får fixa det här. Hur reagerar ni på sådana påståenden? Är detta över huvud taget en realistisk ståndpunkt, och varför resonerar man på detta sätt? Eller har jag missuppfattat vissa röster utifrån?

Om man skulle vilja se Sverige som en sorts ledande nation i Östersjöregionen, vilka krav ställer det då på Sverige och vilka förutsättningar krävs egentligen för att Sverige skall kunna leva upp till detta?

Bodil Francke Ohlsson (mp): Det har i dag väldigt mycket handlat om Ryssland och om NATO. Med utgångspunkt från den nya hotbild som Sverige anser finns i världen och från hur vi anser att vår nya säkerhetspolitik skall vara har jag ett par frågor om just Ryssland.

Vi talar om vikten av en demokratiseringsprocess i Ryssland. Det innebär en mängd olika saker – lagstiftning, brottsbekämpning osv. Har Ryssland samma åsikt om den nya hotbilden i Europa?

Det har talats mycket om Rysslands fokusering på NATO och på det säkerhetspolitiska samarbetet bland de övriga länderna – Ryssland är ju inte med i EU. Men hur ser Ryssland på detta? Vilken prioritering ger man just detta i Ryssland? En bifråga har jag också här. Beträffande valet i Ryssland

är det ju osäkert vilka partier som kommer fram eller inte. Man säger att det endast är två partier som verkligen är reformvänliga. Hur kommer det att påverka demokratiseringsprocessen i Ryssland samt ambitionen beträffande och synen på värdet av en demokratiseringsprocess som en bekämpning av de hot som Ryssland har?

Anders Bjurner: Jag tänkte kommentera tre av de frågor som ställts. Några kommentarer och kompletteringar kan säkert ges av bl.a. Staffan Carlsson.

Jag tar ordförandens fråga först. Projektet kommer kanske inte att syfta till att se konfliktförebyggande som ingenjörskonst så mycket som det tenderar att göra i dag. Det handlar således om att tidigt gå in och fastslå en situation. Men konfliktförebyggande är mycket mer än medling, en tidig försoningsinsats etc.

Min andra kommentar är följande. Jag tror att problemet i dag med konfliktförebyggande inte så mycket handlar om förvarning i tid. Snarare gäller det att gemensamt diskutera det med dels de länder som är engagerade i det, dels med föremålet för detta. Det handlar alltså om hur man på sikt skall ta sig an de möjliga hoten/riskerna. Det handlar väldigt mycket om integrering och kanske om mycket annat än det som ordföranden pekade på som en risk.

Min tredje kommentar är att det givetvis är möjligt att en för tidig förhandling i en motsättning kan cementera. Det betyder att en ny konflikt byggs upp inom kort. Jag tror att inte minst denna frågeställning i dag berör det som vi håller på med i Jugoslavien och de minst sagt besvärliga fredsförhandlingar som pågår. Jag tror att medlarna och de som är med i dessa förhandlingar är mer än medvetna om detta. Just därför är det mycket viktigt att en fredsplan inte bara innehåller en sorts eldupphör eller ett fredsslut, utan att det just är en långsiktig plan när det gäller sådant som man på lång sikt skall ta sig an samt åtagandet från parterna. Milt uttryckt är detta lättare sagt än gjort. Jag vet att inte minst vår egen landsman Carl Bildt är högeligen upptagen av denna frågeställning.

Så till frågan om fördelar eller nackdelar med många konfliktinstrument. Jag tror att Staffan Carlsson i varje fall indirekt berörde den frågan.

Inte minst från svensk utgångspunkt tror jag att det är bra med en mångfald här, dvs. att man inte fryser vare sig institutionellt eller instrumentellt i olika situationer, för då kan man kanske skapa nya motsättningar och annat.

Det andra är: Om nu den premiss accepteras som jag själv omhuldar – att vi bara är i början av vad som handlar om konflikthantering; det gäller alltså en utvecklingsprocess som just har börjat – tror jag att den processen tjänar på att ”många blommor blommar” och på att många idéer och möjligheter kan skapas för framtiden.

Jag skulle vilja säga att mångfalden, åtminstone från svensk utgångspunkt, snarast är en fördel i detta fall. Dessutom skall man inte överdriva den mångfald som finns. Det finns en mängd kontakter mellan dessa institutioner och de länder eller regeringar – vilka för övrigt är medlemmar i olika organisationer – som ser till att det inte blir onödigt kostsamt dubbelarbete. I det här fallet skall man kanske inte ha en alltför kameral bokhållarsyn utan mera se detta som en säkerhetspolitisk process i stället för att låsa fast olika delar.

Slutligen till frågan om Sverige som möjlig stormakt vid Östersjön. Jo, sådana tankar finns. Men det finns väl även propåer om att vi skall ta på oss en betydligt större roll än vi eventuellt gör i dag.

Det finns risker med detta, som vi ser saken från vår sida. Särskilt om vi utgår från att säkerheten är odelbar och om man låser säkerhetsarrangemang – i synnerhet t.ex. nedrustningsarrangemang – till bara Östersjön, finns risken att det i hög grad blir ojämnt och kanske till vår nackdel. Vidare: Andra som har ett intresse i denna säkerhet kring Östersjön blir inte delaktiga i de arrangemangen. Därför finns det en fara i detta.

Den andra faran är en ren penningfråga, dvs. det kommer i så fall att kanske kosta för mycket för oss med tanke på vad vi har råd med; detta också sett i förhållande till de enorma behoven. Vi kan utgå från vad länderna, inte minst öster om Östersjön, önskar och strävar efter. Förvisso strävar de efter mycket nära band med Sverige och de andra nordiska länderna. Men deras ambitioner går med rätta långt bortom de nordiska länderna. Det tror jag är viktigt också för deras framtid. Vi bör därför bejaka det.

Staffan Carlsson: Jag vill bara helt kort komplettera det som Anders sade och ge några exempel. När det gäller Östersjöområdet har det varit vår erfarenhet att vi når bästa resultaten när vi för det första mycket bestämt engagerar oss själva och för det andra ser till att vi gör det tillsammans med andra europeiska stater och tillsammans med Förenta staterna och Kanada.

Ett tydligt exempel på detta i en konkret fråga var det ryska trupptillbakadragandet från de baltiska staterna. Sverige var där mycket aktivt men såg också till att vara i mycket nära kontakt med andra nyckelländer, inte minst Förenta staterna.

För att ge ett exempel på värdet av mångfald när det gäller institutioner på det säkerhetspolitiska området tycker jag, återigen, att Jugoslavien är ett väldigt bra exempel. Det må vara att vi har en hel del tillkortakommanden bakom oss när det gäller utvecklingen i f.d. Jugoslavien under de senaste åren, men samtidigt när vi ser på den uppgift som vi står inför i dag har en rad organisationer sin särskilda roll att spela. NATO:s roll är alldeles uppenbar. Det har att göra bl.a. med den fredsimpliceringsstyrka som nu håller på att byggas upp. EU:s roll i den politiska processen är också uppenbar. Carl Bildt nämndes av Anders liksom EU:s roll när det gäller återuppbyggnadsbistånd. Det är en oerhört viktig fråga. OSSE:s roll tenderar man kanske att glömma bort. Men vi håller nu på och diskuterar vilken denna roll skulle kunna bli.

Det är alldeles uppenbart att t.ex. valövervakningen är ett område på vilket OSSE har betydande erfarenheter. Likaså gäller det rustningsbegränsningar, som också är en del av ett kommande stort Jugoslavienpaket. Även på området regionala rustningsbegränsningar har OSSE, tror vi, en naturlig roll att spela. Det är sådant som nu diskuteras, och den diskussionen får naturligtvis fortsätta.

Hans Magnusson: Några ord med anledning av frågan om Ryssland, om jag nu rätt uppfattade frågan om den ryska hotbilden. Den ryska hotbilden kan, åtminstone i vissa stycken, sägas överensstämma med den hotbild som vi har

i väst. Det gäller alltså hotet från etniska och nationella konflikter i Central- och Östeuropa, kanske framför allt inom OSS-området. Man har nog också från rysk sida en känsla av att det kan komma hot söderifrån, från andra sidan av f.d. Sovjetunionens gräns, från radikalt islamiska stater.

Man upplever väl också starkare än vi de hot som kommer inifrån landet om en upplösning av Ryssland. Detta hänger också ihop med frågan hur Ryssland skall definieras. Är det bara fråga om den ryska federationen, eller gäller det något mer än detta? Det bor ju 25 miljoner ryssar utanför den ryska federationen i OSS-stater och i Baltikum. Diskussionen om vad Ryssland skall göra, om det upplever sina intressen hotade, fortgår hela tiden.

Låt mig också nämna att många i Ryssland upplever en NATO-utvidgning som ett hot mot ryska intressen. Det är kanske lika mycket emotionellt som reellt betingat.

Låt mig slutligen säga något om konsekvenserna av valen. I december kommer parlamentsval att hållas, och det ser nu ut som om kommunisterna, eventuellt i koalition med närstående partier, skulle få stora framgångar. Det är klart att detta kommer att påverka både den ryska politiken och i någon mån västs förhållande till Ryssland – hur mycket är svårt att säga i dag. Parlamentet har i och för sig inte en så stor roll i rysk politik, och många betraktar det här parlamentsvalet som en sorts primärval till presidentvalet i juni, som blir betydligt mera avgörande. Men det är klart att stämmningsläget och det ryska agerandet redan efter parlamentsvalet kan komma att börja att förändras i någon utsträckning.

Jan Olsson: Med anledning av Berndt Ekholms fråga om de stora demokrati-problemen har jag gjort ett försök att sortera in de olika delarna av min katalo-garia under olika rubriker, som speglar de stora demokratifrågor som det gäller att ta sig an – kanske lyckades jag inte särskilt väl. Det är attityderna och graden av medborgerlig aktivitet som är speciellt viktiga för att demo-kra-tin skall fungera i praktiken. Detta har visat sig vara det kanske största problemet. Det är i och för sig möjligt att bygga upp institutioner för att tala om hur saker och ting förutsätts gå till, en annan sak att få det att fungera i praktiken. Det beror väldigt mycket på medborgarnas och politikernas attity-der och över huvud taget på hur meningsfull man tycker att medborgerlig politisk aktivitet är.

Det har vidare här i ett par sammanhang talats om att frågorna om demo-kra-ti, säkerhet osv. trots allt inte enbart gäller situationen i Central- och Öst-europa, utan många problem gäller också oss själva. Många av de frågor som berörs i vår nu ganska livliga demokratidebatt i Sverige har relevans även för Central- och Östeuropa. Det gäller frågan om demokratin i det teknologiskt utvecklade samhället, frågan om vilken roll den multinationella ekonomin spelar, frågan om massmedias politiska roll osv. Många av dessa frågor finns naturligtvis med i botten, och demokratistödet till Central- och Östeu-ropa skulle faktiskt också kunna hjälpa oss, genom att man söker gemen-samma lösningar på gemensamma problem.

Berndt Ekholm: Jag undrar om vi inte missförstod varandra. Vilka problem rymmer mottagandet av demokratibiståndet? Är det bara attitydfrågan som gör att det skapas problem med mottagandet, eller finns det också andra

problem som gör att det uppstår hinder i vissa situationer? Det är intressant att fånga upp om det finns vissa problem i sättet att överföra biståndet, hos mottagarna eller hos själva, som vi behöver korrigera.

Jan Olsson: Jag kan bara göra en ganska personlig bedömning av detta. Mitt intryck är nog att just frågan om de grundläggande attityderna, gamla lösningar i tänkesätt och i handlingssätt, kanske är den mest väsentliga faktorn i sammanhanget.

Det vidgade säkerhetspolitiska begreppet

Ordföranden: Det är ett nöje för mig att hälsa Randall Forsberg varmt välkommen till den svenska riksdagen och till denna utfrågning, anordnad av utrikesutskottet. Ordet är ditt.

Randall Forsberg: Thank you very much. It is a great honour for me to be invited to participate in this hearing. I think that the potential role of Sweden, as a member of the European Union and a more active partner in Europe, in the questions that you are looking at can be extremely important as a catalyst to changes in Europe. I am therefore extremely pleased to have this opportunity to talk to you. I apologize that because of my travel arrangements I was late, and I very much regret that I didn't hear the earlier presentations and the discussion of them. I have, however, read the outlines, and I think that I have some general idea of it. I am certain of the issues, if not of all of the positions on the issues.

I have sent a written statement, which will perhaps be given out to the members. In that statement I describe some very general themes. I will during my few minutes today try to focus more specifically on how these themes could apply to Swedish foreign policy and cooperation with other states in Europe and in the United States.

As the programme says, I am going to look at the future of European security from a broader point of view. As an American, long concerned with security issues, I am going to look at European security within the context of future global trends and options for security policy and how decisions that are made in Europe might affect opportunities and decisions that are made elsewhere.

I am going to focus entirely on military security issues – not because I think that they are the only important issues or even the most important security issues, but because I think that after the Cold War there has been much too little thinking about how to make sure that we don't make the same mistakes again that we made during the Cold War, and that were so costly for 50 years, in many different ways. I think that this is still a very high priority subject, and it is certainly within the framework of your discussion and the earlier presentations.

It seems to me that some of the slowness of the former Cold War adversaries to develop a new and more cooperative approach to security after the end of the Cold War has been the product of the new forms of conflict, or newly visible conflicts, that have arisen in the last five years – ethnic conflicts, growing nationalism, hostility towards migrants and foreigners as well as

border wars with populations across borders, particularly, of course, in the former Yugoslavia and also recently in Africa and in parts of the former Soviet Union which are now called, anyway by the Russians, the Near Abroad.

Although a constructive and useful international approach to these conflicts is very important, they have tended to distract us, to get us to look away from the primary security concerns of the European countries, the United States, Russia, Canada, Japan and the other Far Eastern industrial world. These primary security issues are, I believe, all shared between Russia, the West, the Central and the Eastern Europe. They are all widely recognized. And yet, when it comes to formulating security policy, they seem to fade very much into the background. These problems I am now going to describe from a US point of view rather than from a Swedish point of view, but I think it is a fair description for the United States, Europe and Russia as a whole.

The first military security priority is to make sure that there is not a major great power war in Europe or a renewed military confrontation, like the Cold War, that could easily lead to either a major conventional war or even a nuclear war. This is still the first priority, as it was during the Cold War.

The second priority, perhaps not so much for Sweden, but for the United States, Russia, other European countries and the NATO alliance, is to prevent major regional wars, like the Gulf war between – let us agree – the United States and Iraq, which might draw in the major Cold War powers, United States, Russia or NATO, or adversely affect their interests.

The third priority is to minimize the burden of military spending to get the most security with the available resources.

The fourth priority is to minimize and, if possible, reverse the world-wide proliferation of nuclear weapons, chemical and biological weapons and ballistic missiles.

The fifth priority is to strengthen international norms against the use of violence or armed force as a means of advancing political or economic goals.

As regards these five issues – preventing the renewed threat of war in Europe, preventing regional war, minimizing military spending, reversing nuclear proliferation and strengthening norms against the use of force – there has been, astonishingly enough, almost no new creative constructive action on the part of the United States, NATO or the Western world in the wake of the Cold War. This is a period when we have historicly unprecedented opportunities specifically to address issues of this kind. During the decade or the two decades while military relations are in a low, while confrontation remains far in the future, while technologically, economically and politically there are no acute near-term military threats, we have the ideal time to lay the groundwork for new institutions, which simply won't allow these potential future military threats to arise in their own good time. But we will foresee how and where they might arrive, and take active steps to head them off.

The continued failure to make real serious efforts in the ground not only of economic policy and politics, exchanges, promoting democracy and so on, but also specifically in the area of military policy and arms control, the failure

to look at what military policy and arms control could do in this very special window of opportunity, will lead, I think, to four negative results.

There will be a slow but steady diffusion of high technology military capabilities, followed by defense industrial capabilities throughout the Middle East and the Far East. The spread of large-scale hightech conventional military capabilities in these regions will foster the spread of weapons of mass destruction. The countries of Europe can easily drift into a new east-west military confrontation, and appear to be on the road to doing that now.

The world will miss a historic opportunity that very much resembles the period in 1945, when once again the international community could take a strong stand to build norms against the use of armed force as an instrument of policy, i.e. to build on what I think is the central principle of democratic institutions in the realm of violence and armed force. That principle is that it is wrong to use violence or armed force ever, for any reason except for defense, and only the minimum needed for defense against its use by others, who have not yet accepted this principle.

The Western world, under the leadership of the United States, has spent the last 50 years acting as though this were true, but at the same time the old great power standard was true that nations will use force to protect and even advance their interests to the extent that they can get away with it and judge that the risks and costs are worth it.

If the European countries in general, along with the United States and encouraging and nurturing Russia, made a commitment to this principle – to stop having a double standard, where you have one standard for the use of force domestically and another standard in the international arena, and without making any other major changes in international institutions – there are two very substantial consequences for military security policy that I think could help further those goals I described earlier.

The first is that forces which are maintained for national military defense could be reduced and restructured in such a way, that they do not rely any longer on the old military idea that "the best defense is a good offense", but instead seek to build confidence in the stability of the peace by deliberately limiting their military capability as far as possible to forces which operate on and over national territory and minimize cross-border attack capabilities. This concept of a "nonoffensive defense" was first broached in the 1980-ies as a unilateral confidence-building scheme. It offers far more potentials today than it did in the old Cold War environment, as a scheme for ensuring that Russia does not once again develop military forces that threaten the West and also for ensuring that Russia does not feel threatened by Western capabilities.

But national "nonoffensive defense" does not make an allowance for the fact that differences in geography and wealth will inevitably create inequities in military capability around the world, which can only be compensated if stronger nations help in a defense of the weak, in other words if there is some opportunity for collective security and not just national defense.

What would collective security mean, if the countries practising it – let us say the countries of NATO or the Western European Union or even the OSCE or the United Nations – had made a commitment never to use force,

except in defense against attack? Well, in the case of international war I think that what it would mean is pretty clear. It would mean, let us say when Iraq invades Kuwait, that it is the responsibility of the international community, after exhausting all other avenues, to respond with force.

In the case of civil wars, ethnic wars and genocide it is much less clear what that means. There are no agreed international standards of human rights yet, and therefore I think that any arena of the international community would have to move slowly. But by and large the security policies of the West, for the foreseeable future, would be deprived of any significant concern or interest by making an explicit public limitation to use national armed forces only for the defense of one's own territory, and to use forces collectively abroad only for the defense of other territory which is attacked in a cross-border international attack.

If this well-recognized principle of collective security were strengthened not under the partisan auspices of NATO, an organization which defends some to the exclusion of others, but under the non-partisan auspices of the OSCE or the United Nations – in other words: if collective security under OSCE auspices were developed – this would offer an alternative to NATO extension as a means of taking an active step to reduce the danger of renewed great power, military confrontation and increased risk of war.

Equally important, it would make possible some other military changes that today are not being contemplated. I have three specific proposals.

First of all the United States, Europe and Russia, possibly accompanied by Japan and China, could follow the negotiations of the CFE Treaty, as it completes implementation this month, with a new round of conventional negotiations that have a similar but broadened objective. The objective of the original CFE talks was to reduce the danger of surprise attack or cross-border attack in Europe and to build confidence in Europe. This should be followed, as many people originally thought it would be, by a broadened concept, going further to reduce forces and to restructure them, so as to minimize their cross-border attack capability and to build confidence amongst potential future opponents. Specifically this would mean making deep cuts in long-range offensive air-forces, pulling back ground forces stationed forward and finning them out, tie their logistical support to local operations, without having a set of long-range mobile logistic support for large-scale operations and, equally important, including negotiations on naval forces.

The United States and Russia have huge navies which have no other *raison d'être* than to oppose one another in the event of a future war in Europe. These forces should be greatly reduced, and there should be an effort to use conventional arms reduction in the naval area, for confidence building.

Secondly, the only countries in the world which have the capability to design and manufacture major weapon systems at the front edge of technology are, independently or in conjunction with each other, the United States, Russia, Britain, France, Germany, Italy and Sweden. There are some other countries that do repair jobs, upgrade jobs and components. There are some countries which make simple weapons that are 10 or 20 years out of date, but in terms of weapon systems that are at the front edge of technology and competitive with each other, these countries account for 100 % of the world's pro-

duction and export. So these countries together could stop innovation in offensive weapon systems useful for cross-border attack as defined in the CFE treaty, major weapon systems including combat aircraft, tanks, armed personnel carriers, heavy artillery, armed helicopters as well as ocean going naval vessels.

There could be a moratorium on production of weapon systems of this kind for acquisitions by their own armed services, as well as a simultaneous moratorium on exports. 80 % of the major weapon exports go to 14 countries, which are the key players in regional conflicts. This has been true for the last 10–20 years, and will continue to be true for the next 10–20 years. These countries are: the two Koreas, China and Taiwan, India and Pakistan, Greece and Turkey, Israel, Egypt, Syria, Saudi Arabia, Iran and Iraq. A moratorium on exports of major weapon systems which provide cross border attack capability to these major recipients would tend to stabilize what would otherwise be arms races in these regions.

Third, reducing their own offense capable weapon systems in a new global version of CFE, suspending production of replacement systems with even better offensive capability, and suspending exports of such systems, could be combined with good offices and good faith efforts on the part of the major industrial countries to nurture and support regional arms reductions and defense oriented restructuring in the Middle East, South Asia and the Far East.

This package is very demanding in concept, in will, in making a commitment to the future and in willingness to pull up roots from the past. But apart from that, it is not terribly complicated. Let us build on the experience that we have in CFE to develop confidence building military security policies! We can do that if we do nothing more than make a commitment not to use force for anything except defense.

Ordföranden: Tack så mycket, Randall Forsberg, för denna intressanta inledning. Om jag har förstått dig rätt, är det helt okej att vi ställer frågor på svenska.

Göran Lennmarker (m): Min första fråga gäller nedrustning. Det är ett bekymmer att se till att de överenskommelser som är gjorda verkligen fullföljs. Den första delen i detta är att kontrollera dem och även att ha mekanismer för att se till att redan gjorda överenskommelser faktiskt fullföljs.

Jag har också en andra fråga. Är det rätt uppfattat att du menade att OSCE skulle utge säkerhetsgarantier? Du sade att kärnpunkten i en europeisk säkerhetsordning är det lilla landets förmåga att stå emot angrepp som man själv inte kan klara. Detta måste innebära någon form av säkerhetsgaranti, dvs. en alliansförpliktelse. Ditt förslag är alltså att OSCE i den meningen skulle gå in som ett större NATO.

Randall Forsberg: I am going to respond in English. As regards the second question, of course I recognize that today OSCE is unthinkable as an organization to provide security guarantees in the way that NATO is intended to provide such guarantees. But it seems to me that the only way to prevent Europe from sliding back into a classical non-ideological great power con-

frontation is to develop security institutions which include Russia. Therefore I think that the priority for the near term should be focused on finding ways to strengthen the security guaranteeing functions of the OSCE in a gradualistic way. Let me come back to that after I have answered the first question.

Both in the OSCE and in the CFE treaty Russian objections have been a problem. There are Russian objections to OSCE playing a role in the Near Abroad, which might be very constructive from many points of view, and Russian objections to fulfilling the terms of the CFE treaty. My thinking was: Why not offer Russia an incentive, which lies in the future but still is an incentive, e.g. on the CFE treaty? If Russia were offered the opportunity to follow our negotiations, in which deeper reductions were going to be negotiated in ground and air forces in Europe and in which their concern about the fact that CFE was negotiated with a completely different set of security assumptions could be addressed, they could make their worries heard. They could express them, they could define what they find threatening, they could make a proposal for what they would find less threatening. Then they might be more willing to implement the first stage.

Similarly, as regards the OSCE: If the Russians were to be actively included in peace-keeping operations in a responsible way, where their voice is heard by the United States and the West, I think that they would be much less sceptical to the ideas of OSCE helping to prevent or end violence in the Near Abroad, being participating in some way. It is easy to point a finger at Russia for being obstructionist and still being the problem that it always was, and being a questionmark for the future. If all of those things are true, it is also true, e.g. when you read the NATO statement on the conditions for the extension of NATO, that one of the points in this statement is something like: Joining NATO does not mean an a priori requirement to accept nuclear weapons on your soil. That sentence kind of begs for a second sentence, which is not in there but which is implied: Of course, it could lead at some point in the future to nuclear weapons on your soil. We also know that there are people already talking about having NATO troops on their soil, moving up towards Russia.

So it does not make any sense today, any more than it did for many years out of the Cold War, to see the lack of good faith efforts to be all on one side and not on the other side. In brief I think it is important to try to hold on to the same standards and not make exceptions. I just think that the NATO extension is going to be a disaster. There is a very large and strong group in the United States which has been sort of scattered but is now coming together. A large group of former ambassadors in Washington, which John Dean has brought together, and all the arms control community in Cambridge, together without exceptions oppose to NATO expansion.

I think that is good. The problem is that NATO extension is held out as a positive step to prevent great power war in Europe. So, if it is not going to be a NATO extension and if Sweden is going to play a constructive role on this issue, there needs to be something else. It seems to me that, although not quickly, eventually OSCE has to be to something else, because it includes Russia.

Do you have another comment on the same issue, so that I could hear your view?

Göran Lennmarker (m): Det finns en annan aspekt. NATO har ju två uppgifter. Den ena är att vara den interna säkerhetsordningen i Västeuropa, att se till att det inte uppstår interna spänningar. Det är något som många inte tänker på. Vi har inte haft någon rivalitet mellan Tyskland, Frankrike och Storbritannien. Det har varit en amerikansk militär överhöghet med en integrerad kommandostruktur. Skulle man överge denna, som är så oerhört central för Västeuropas egen interna militära stabilitet?

Randall Forsberg: I agree with what I think you are implying. I would put it like this.

NATO still has a constructive function, even though there is no enemy that threatens Western Europe, and that is to make sure that the United States, Britain, France and Germany do not become military opponents to each other in the future. I think that that is an useful and important function, and I would like to have that function include Russia. I think that the Russians originally thought that membership in NATO might eventually be open to them. Then after six months or a year that path seemed to be closed. Of course Russia has been humiliated, and the number of forums in which Russia's concerns have been ridiculed and ignored is very large. Russia has expected, let us say on this question of the Partnership for Peace, not to be treated exactly like all the other countries in Eastern Europe and in the former Soviet Union. With Russia being a large power with large military capabilities, some special note should be taken to it.

I think it is a mistake from the West not to take special note of that, because it is the problem. We are giving it special consideration, but not in any constructive way to engage Russia.

Ordföranden: Rubriken för ditt anförande var "Det vidgade säkerhetspolitiska begreppet". Du uppehöll dig mycket vid militära strukturer och skissade på några av de åtgärder som du önskade skulle komma till stånd för att vi skulle undvika bl.a. ett nytt krig i Europa. Jag vill fråga dig om det finns några icke-militära åtgärder för att förebygga ett krig i Europa som du skulle värdera högt och som du också skulle vilja nämna i sammanhanget.

Randall Forsberg: I think that the foundation for peace in the long run really has to be democracy, in all parts of the world, i.e. a practice of representative government at home, which leads to a strong commitment not to use force but to use negotiations and representation as the means for making political decisions. Of course one of the reasons that Russia is such a problem is that democracy there will not move forward. One of the questions there is what kind of security policies can the West have which will do the most to promote democracy in the former Soviet Union.

So in a way let me not respond to your question and say that the best thing that the West could do to promote peace is to promote democracy. But I think that the best thing we could do to promote democracy is to have a security policy which as fully as possible involves, engages and works with the potential opponents and as much as possible avoids shutting them out,

being exclusionary, leaving them hanging, and so on. Obviously I think there are many components of the OSCE structure that can usefully be strengthened. There has already been preventive diplomacy under OSCE auspices in parts of the former Soviet Union, which were very constructive both for the conflicts, for the strengthening of the OSCE and for a sense of potential for Europe-wide cooperation.

Those would be the kind of measures that I would support.

Katarina Engberg: It seems to me that the primary goal of Russia is to achieve an agreement with NATO that would recognize Russia's special state as a great European power. A couple of weeks ago in Moscow I heard leading Russian decision makers saying that it would actually attenuate their fears of the enlargement, if it was not premature and was carried out in a responsible manner. Then the whole situation would look completely different to Russia.

Thus it is a primary concern for Russia to get the substance of the agreement with NATO. Does that not look like a much more practical way of achieving confidence building in Europe, building on the institutions already at hand? Such an agreement would possibly open a way for using the OSCE as a mandate-giving institution for peace-keeping in Europe. It could play such a role in the future in the Balkans – I am just speculating. What you, on the other hand, are suggesting is developing the OSCE to an operational institution. If you want to provide security guarantees, you are not talking about mandate-giving institutions for peace-keeping but about building up operational capabilities, which to me looks much more like an arms race than a disarmament.

So why not a more practical approach to this whole matter?

Randall Forsberg: What I would imagine happening under OSCE auspices is that countries would keep the military forces that they have now, which could be further reduced. I would e.g. be very interested in seeing which remaining capabilities of Russia appear very threatening from the Swedish point of view. Then those would be good candidates for reduction in a further round of reductions. So apart from some additional confidence building reductions, countries would keep the forces that they have today, but during a transitional period they would earmark those forces which are capable of operating beyond national boundaries, for use under international auspices. They would also earmark forces which are good for operating on their own territory for national defense. Another way of putting that is that countries would explicitly renounce using military force outside of national territory, except in the context of a multilateral effort, which was legitimized and authorized by one of these international security operations.

Now, that does happen under NATO auspices. Let us say that NATO makes a special agreement with Russia. In my mind that would really be a step towards strengthening the OSCE. Because what do you then have left? You have all the countries between NATO and Russia which are not members of NATO, and where does that put them? It does not put them in a very good position. Specifically this does not give the Baltic countries, Ukraine, Byelorussia, Roumania and so on any kind of security guarantee. It leaves them out in the cold politically and militarily. And yet, as soon as there is an agree-

ment between NATO and Russia, you already have what you need for the OSCE to be a bit stronger than it was before.

So I just can not see this as an either–or. I do not think that NATO is going to disappear, and I do not think it needs to disappear. I do not think you need to create a vacuum from the security guarantees and institutions that exist today while you try to build new ones. But if you ask: What do we need to do to bring Russia in, that NATO does not do, my answer to that question is: There need to be some operational means of engaging Russia together with Western countries in some peace enforcement action – or if not action, at least rules of engagement, guidelines for the conditions under which such a multilateral force involving both the West and Russia could take action.

I think that in the things Sweden could do to promote this there are many early steps that no one has taken. Look at nonoffensive defense! Look at the destabilizing aspects of arms exports! Do not look at whom the exports are going to, which is the code of conduct, but the nature of the capabilities that are created by the exports, whether these are territorial defense or confidence-undermining offensive capabilities for defense! Look at Russia's defense from the point of view of inner arms control talks! What could you ask them to do that would make them less threatening, as nonthreatening as they are today? You could also bring together people from Western Europe to look at ways of making NATO forces not threatening to Russia.

So I think that there are a lot of studies, discussions and guidelines to be made that could be very constructive.

Ordföranden: Tack för att du ville komma hit. Det har varit trevligt att lyssna till dig. Det är synd att du inte kan följa den avslutande debatten, eftersom du har andra engagemang.

Björn von Sydow (s): Rubriken för detta seminarium har varit "Freden, säkerheten och demokratin inför 2000-talet". Tonvikten har kanske mest lagts på demokrati och säkerhet. Jag vill i mitt inlägg säga att jag tror att det är väldigt viktigt att vi i Sverige gör en konstitutionell analys, intar en hållning och för en konstitutionell politik i alla de sammanhang som vi är med i och som vi kommer med i med syftet att uttrycka Sveriges värderingar eller intressen. Hur skall freden, säkerheten, demokratin och andra sakområden se ut? Hur skall strukturerna se ut? Hur skall beslutsprocesserna se ut? Vi behöver en inre debatt i Sverige om detta. EU 96-kommitténs kanske viktigaste syfte är att stimulera fram denna debatt.

EU:s regeringskonferens står väldigt konkret på dagordningen. Där skall just konstitutionella lösningar fram vad gäller EU:s inre funktionssätt. Det skulle vara väldigt intressant att även diskutera alla de andra organisationer där vi finns med nu och de organisationer där vi kommer att finnas med i ett konstitutionellt perspektiv.

Jag tycker att det bästa sättet att organisera en konstitutionell debatt är att bryta två konstitutionella lösningar mot varandra. Den ena är mellanstatlighetens organisationer och system, präglade av att staterna inträder i de internationella organisationerna i princip likställda. Ett begränsat antal gemensamma institutioner genomför det man kommer överens om. Det finns sam-

tidigt vanligtvis i mellanstatligt organiserade system en tendens för stora makter att vara starkare, att dominera.

Den andra varianten är den som finns i delar av EU. Jag tänker framför allt på första pelaren – det egentliga ekonomiska EU – men också på Kol-och stålunionen och på det som egentligen inte riktigt fungerar men som ändå finns, dvs. Euratom. Man talar vanligtvis om att dessa karakteriseras av överstatlighet, men jag tycker inte att det är riktigt rätt ord. Jag har försökt att hitta ett bättre ord för min egen del, och för närvarande försöker jag i stället att tala om gemenskapsstatlighet. Det handlar om en del av statsmakten som överförs till ett gemensamt beslutsfattande.

Det allra mest centrala är att det finns starka institutioner som utövar makt i gemenskapsstatlighet. Jag vill inte gå så långt att jag säger att det innebär att man avgör ärenden med majoritetsbeslut. Vi vet att enhällighetsregeln i EU och i det gamla EG var dominerande ända fram till år 1985. Det är där- emot i institutioner av typen kommissionen, domstolarna och även givetvis Europaparlamentet som ärenden bereds och processas fram. Det finns system som kontrollerar genomförandet av beslut.

Vi kommer ständigt att ställas inför att välja mellan dessa två system – mellanstatlighet och gemenskapsstatlighet.

Min utgångspunkt – det jag tycker att man kan se som en generell erfarenhet – är att staterna i ett mellanstatlighetssystem formellt sett går in på lika villkor, men att stora stater med stor makt i de övriga internationella systemen i realiteten tenderar att dominera. Gemenskapsstatlighetssystemet innebär modifieringar av de stora staternas dominans, framför allt genom de gemensamma institutionerna.

Det gäller för oss att föra en konstitutionell diskussion om vilka Sveriges värderingar skall vara. Vilken typ av organisation och vilka beslutsprocesser gör att våra värderingar bäst kommer till sin rätt? Detta måste vi få en inrikespolitisk diskussion omkring.

Något som inte har kommit fram tillräckligt mycket tidigare, men som har varit uppe i flera inlägg i denna debatt – jag tycker att det är mycket värdefullt att det nämns – är att stormaktsdominans kan vara någonting vi kan bejaka, under förutsättning att alla stormakter är med och balanserar varandra. Det uttrycks framför allt i FN:s säkerhetsråd, genom den vetorätt som stormakterna har. Man kan diskutera vilka makter det skall vara framgent, men ingen har ifrågasatt att Förenta staterna, Ryssland och Kina skall ha kvar den vetorätt som man har i FN:s säkerhetsråd. Det är *en* situation. Jag vill också fästa uppmärksamheten på en sak som har dragits fram i flera inlägg i dag. Det är inte samma sak, och det leder inte nödvändigtvis till samma slutsats, när det handlar om EU, där stormakterna är Tyskland, Frankrike och Storbritannien. Det är inte säkert att vi har samma intresse av att bejaka ett mellanstatligt system när det är de makterna det handlar om och Förenta staterna och Ryssland inte är inkopplade i organisationen.

Det är ett komplicerat och komplext val som vi bör göra. Vi bör göra en konstitutionspolitisk analys och utarbeta en hållning kring i vilken form Sverige kan hävda sina intressen bäst. Är det i mellanstatlighet eller gemenskapsstatlighet?

Någon sade i sitt inledningsanförande att Sverige inte har definierat någon realpolitisk roll i Europa därför att förändringarna är så nya. Jag tycker själv att det kändes som ett viktigt påpekande. Men enligt min mening – jag kan kanske vara litet provocerande – borde vi ha utgångspunkten att Sverige är en del i Europas småstatssystem. Sverige är befolkningsmässigt en liten stat, fast stor till ytan. Vi har många likheter med andra länder i ett Europa som enligt mitt synsätt har kommit att präglas av allt fler småstater. Om man går tillbaka till 1800-talet och ser framåt ser man att det faktiskt sker en framväxt av allt fler stater i Europa. Enligt min mening leder småstatsintresset bl.a. till att vi bör efterfråga organisationer och konstitutioner som ger småstaterna en stark ställning. Jag vill inte säga ”dominans”, för det vore fel. Det europeiska samarbetet karakteriseras av att Europa består av en mängd små stater som kräver rättsstatliga överblickbara processer som gör att små staters intressen och värderingar kan komma in i bilden.

Jag vill därmed inte ha sagt att alla Europas institutioner bör ha gemenskapsstatlig karaktär. Ingalunda! Vi står inför ett oändligt antal val när det gäller vilka politikområden som bör hanteras på det internationella planet. Vilka stater kommer att vara med i olika organisationer? Vi har flera exempel på stater som är med i vissa och inte i andra. Vi har ett oändligt antal variationer på beslutsregler. Det finns både öppna beslutsregler och faktiska eller reella beslutsregler. Det finns en rik variationsbredd.

Vi bör i Sverige enligt min mening föra en inrikespolitisk diskussion med utgångspunkten att vi definierar Sverige som en småstat tillhörande en stor grupp av länder som på den punkten kan ha liknande eller sammanfallande intressen, ja, t.o.m. värderingar.

Lars Hjertén (m): Fru ordförande! Det jag funderade på är nästan överspelat. Björn von Sydow var inne på demokratiseringsprocessen och hur man förankrar besluten i den svenska opinionen. Det är viktigt att dessa frågor – kanske inte alla detaljfrågor, men i stort – också diskuteras i Sverige i de sammanhang där folk träffas och pratar om viktiga saker. Så sker inte i dag. Det är en väldigt viktig uppgift för alla som är engagerade i dessa frågor – inte minst för oss politiker – att föra denna debatt ute i landet. Då måste man också vara beredd att ta debatt, utmana en opinion och också ta vissa risker. En sådan debatt, där insikten inte är särskilt stor, kan hamna mycket snett mycket snabbt.

Katarina Engberg inledde med att prata om westfaliska freden, där ju Sverige spelade en väldigt viktig roll en gång i världen. Senaste gången detta skedde var i samband med Napoleonkrigen. Vi har stått utanför de riktigt stora europeiska sammanhangen sedan dess. Nu finns vi med som medlem i EU. Vi är engagerade i många andra frågor och internationella sammanhang – också i Europa. Men det är nytt, och därför krävs det en hel del folkbildning i detta sammanhang.

Jan Olsson nämnde vuxenutbildning i baltiska länder och alla de vänortsutbyten som finns. Det låter kanske litet enkelt i detta sammanhang, men i dag har något hundratal svenska kommuner vänorter i Baltikum, framför allt, och även på en del andra håll. Ofta blir det tyvärr väldigt mycket av turistutbyte. Vi skulle kunna bygga ett demokratiskt samarbete och hjälpa till och

ställa upp när man bygger upp de demokratiska institutionerna i dessa länder, som saknar en tradition.

Finns det någon form av samarbete? Ges det information från UD:s sida, t.ex., till alla de kommuner som i dag har vänorter?

Jan Olsson: De statliga bidragen till vänortssamarbetet med Central- och Östeuropa kanaliseras i två steg: genom SIDA till Kommunförbundet och sedan vidare. Det är givetvis inom Kommunförbundet och mellan kommunerna själva som man i första hand bör definiera sina roller när det gäller innehållet i detta samarbete. Jag tror att det är helt klart att karaktären på vänortsförbindelserna delvis har blivit en annan än den klassiska, litet mera ytliga. Man koncentrerar sig alltmera på rena kunskapsöverföringsprojekt. Det är en utomordentligt viktig del av samarbetet med Central- och Östeuropa därför att det just handlar om överföringen av know-how på lokal nivå, direkt till kommuner och regioner med likartade problem där likartade frågor är aktuella.

Katarina Engberg: Jag vill anknyta till Björn von Sydows som jag tyckte viktiga inlägg om de konstitutionella frågorna, som hör ihop med vilken roll vi nu vill inta i Europa. En delaspekt av detta som jag konfronteras med i mitt arbete inom Försvarsmakten är vårt inflytande på beslut som gäller militärt samarbete inom ramen för fredsbevarande operationer.

Paradoxalt nog har försvaret kommit att ligga i framkanten på de förändringar som gäller Sverige som helhet. Det är ett instrument som vi noga vaktade under det kalla kriget såsom ett instrument nästan uteslutande för nationella uppgifter, där politiska och militära frågor hölls strikt isär. De gränserna håller nu på att lösas upp, och vi befinner oss i en ny situation som kräver mycket uppmärksamhet just vad gäller beslutsfattande och konstitutionella frågor, vilket Björn von Sydow tar upp.

Vi nyttiggör oss på olika sätt inom ramen för fredsbevarande aktiviteter. Vi har militärresurser att ställa till förfogande. Vi har en aktiv utrikespolitik som gör att vi finns på marken, konkret, med inte obetydliga resurser – särskilt inte i ett relativt perspektiv, med tanke på att Sverige är ett litet land.

Samtidigt är vi inte medlemmar av några allianser och har, som utskotten har fått anledning att fundera på i samband med deltagandet på Balkan, trots vår konkreta resurstillförsel inte insyn eller inflytande på beslutsfattande i och med att vi inte är medlemmar i de militära allianserna.

Vilka framtida strukturer ligger det i vårt intresse att verka för i Europa? Syftet är att så småningom arbeta för att få en balans mellan de resurser vi ställt till förfogande, de risker vi tar som nation och det inflytande som vi får över dessa frågor, samtidigt som alliansfriheten bevaras. Det är en stor politisk fråga att behandla för detta land.

Ordföranden: Det återstår bara för mig att tacka inbjudna experter och ledamöter för medverkan vid denna hearing, för alla era kloka bidrag och för att ni har delat med er av er visdom och er kompetens till oss. Vi har att ta ställning till många viktiga säkerhetspolitiska beslut under hösten.

Antalet närvarande har varit i avtagande under förmiddagens gång, men vi får en dokumenterad behållning av hearingen. Vi kommer i alla händelser att

studera materialet noggrant, och det kommer att hjälpa och guida oss vidare i de viktiga beslut som vi har att fatta.

Då förklarar jag sammanträdet avslutat.

1993/94:URD1	FÖRSVARsutskottet: Uppföljning av vapenstölder och vapenförvaring i försvaret
1993/94:URD2	KULTURUTSKOTTET: Bevakning vid centralmuseerna. En kartläggning
1993/94:URD3	FÖRSVARsutskottet: Kommunal beredskap – läge och problem
1993/94:URD4	SOCIALFÖRSÄKRINGSUTSKOTTET: Varför ökar antalet förtidspensionärer? – regelförändringar, yrkesförändringar och arbetslöshet 1980–1993
1993/94:URD5	KONSTITUTIONSUTSKOTTET: Samhällsinformation – regeringens och riksdagens roller
1993/94:URD6	KONSTITUTIONSUTSKOTTET: Samhällsinformation i riksdagen
1994/95:URD1	RIKSDAGENS UTSKOTT, utvärderingsgruppen: Utskottens roll och inflytande vid några utländska parlament – Förekommer uppföljning och utvärdering?
1994/95:URD2	LAGUTSKOTTET: Kunskapen om konsumentköplagen hos konsumenter och detaljister
1995/96:URD1	UTBILDNINGSUTSKOTTET: Påverkas lärarutbildningen av läroplanen?
1995/96:URD2	KONSTITUTIONSUTSKOTTETS seminarium den 7 mars 1996 KU:s granskning – juridik och/eller politik?
1995/96:URD3	UTBILDNINGSUTSKOTTET Åtgärder mot främlingsfientlighet och rasism i skolan Studenternas rörlighet mellan högskolorna efter 1993 års reform

1996/97:URD1	NÄRINGSUTSKOTTET Energiomställningsprogrammen
1996/97:URD2	UTBILDNINGSUTSKOTTET Den nya organisationen för universitetens och högskolornas lokalförsörjning – en uppföljning
1996/97:URD3	SOCIALFÖRSÄKRINGSUTSKOTTET Arbetslivsinriktad rehabilitering – En jämförande studie av anställdas och arbetslösas arbetslivsinriktade rehabilitering
1996/97:URD4	UTBILDNINGSUTSKOTTET Grundläggande högskoleutbildning Former för politik och planering
1996/97:URD5	UTBILDNINGSUTSKOTTET Hur går det för forskningen? Samarbetet mellan vissa forskningsstiftelser och statliga forsk- ningsstiftelser och statliga forskningsfinansierande organ
1997/98:URD1	SOCIALUTSKOTTET Assistansersättningen Hur fungerar assistansersättningen för personer med stora funk- tionshinder?
1997/98:URD2	NÄRINGSUTSKOTTET Statens stöd till forskning och utveckling av informationsteknik inom det näringspolitiska området – uppföljning av satsningar 1993–1996
1997/98:URD3	UTBILDNINGSUTSKOTTET Planering av högskoleutbildning – vad är önskvärt och vad är möjligt?
1997/98:URD4	NÄRINGSUTSKOTTET Statens finansiering av teknisk FoU
1997/98:URD5	NÄRINGSUTSKOTTET Datoriseringen vid Patent- och registreringsverket

1998/99:URD1	BOSTADSUTSKOTTET Statligt stöd till lokala investeringsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling – Uppföljning av den hittillsvarande fördelningen av ramanslaget E1 under statsbudgetens utgiftsområde 18
1998/99:URD2	UTBILDNINGSUTSKOTTET Pedagogisk utbildning för högskolans lärare Undervisningen om alkohol, narkotika och tobak (ANT) i skolan
1998/99:URD3	UTRIKESUTSKOTTET Sveriges uppföljning av två FN-konferenser under 1990-talet – FN:s konferens om miljö och utveckling, UNCED, i Rio de Janeiro, 1992 – FN:s kvinnokonferens i Peking, 1995
1998/99:URD4	UTRIKESUTSKOTTET En uppföljning och utvärdering av FN:s världskonferenser under 1990-talet – Regering, riksdag, myndigheter och frivilligorganisationer på nya internationella arenor – vem har makten över svensk utrikespolitik i FN-frågor?
1998/99:URD5	UTRIKESUTSKOTTET Internationell konflikthantering Quo vadit Europa? – freden, säkerheten och demokratin inför 2000-talet Paneldiskussion med Natos generalsekreterare Javier Solana Mänskliga rättigheter i interna konflikter och det civila samhällets roll

SVERIGES
RIKSDAG

Beställningar:
Riksdagens tryckeriexpedition, 100 12 Stockholm
Tel 08-786 58 10
Fax 08-786 61 76
